

VIGILIA

2014 / 9

Generációváltás és jövőkép

FERENCZ MAGDOLNA: Napjaink generációváltásáról

**GYORGYOVICH MIKLÓS – PILLÓK PÉTER: A vallásos fiatalok
társadalmi státuszának változása**

SZABÓ-TÓTH KINGA: Fiatalok párválasztása, családalapítása

Ayhan Gökhan, Dobai Lili, Jász Attila és Kovács Kristóf versei

SZÉNÁSI ZOLTÁN: A Babits-líra Rónay György költészetében

MÓZES HUBA: Dsida Jenőről és Kovács András Ferencről

Beszélgetés Tarján Tamással Mándy Ivánról

79. évfolyam	VIGILIA	Szeptember
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Menekültek	641
GENERÁCIÓVÁLTÁS ÉS JÖVŐKÉP		
FERENCZ MAGDOLNA: GYORGYOVICH MIKLÓS	Közös kapocs. Napjaink generációváltásáról	642
– PILLÓK PÉTER:	A vallásos fiatalok társadalmi státuszának változása	650
SZABÓ-TÓTH KINGA:	Fiatalok párválasztási, családalapítási motivációi és tervei	661
SZÉP/ÍRÁS		
JÁSZ ATTILA:	változatlanul hullámzik. Orph&Eur; csak tenger. Daid&Ikar (<i>versek</i>)	669
DOBAI LILI:	Consolatio mystica (<i>vers</i>)	670
AYHAN GÖKHAN:	Siennai Szent. Asszonyok szövik; Siennai Szent. Súlyos; Siennai Szent. Kórház (<i>versek</i>)	671
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	Generáció, hang, hatás. A Babits-líra jelenléte Rónay György költészetében (<i>tanulmány</i>)	673
MÓZES HUBA:	„Keljetek fel, menjünk...” (<i>három esszé</i>)	682
KOVÁCS KRISTÓF:	Belváros; És ezt se hagyni (<i>versek</i>)	686
FARKAS JUDIT:	Üvegszilánkok (<i>novella</i>)	688
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
DARVASI FERENC:	Tarján Tamással Mándy Ivánról	696
NAPJAINK		
POMOGÁTS BÉLA:	Búcsú Fáj Attilától	706
SZÉP/MŰVÉSZET		
KOVALOVSZKY MÁRTA:	Tyúkanyó meséi 66. Az üveggolyó	707
SZAKOLCZAY LAJOS:	Megérint a csend. A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége kiállítása a tihanyi Bencés Apátság Galériájában	708
KRITIKA		
TÖRÖK CSABA:	A párbeszéd öröme. Jorge Bergoglio – Abraham Skorka: <i>Az égről és a földről</i>	709
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	711

Menekültek

Eltelt a nyár s vele a nyaralások ideje, amikor szerte a világon sok száz millióan kelnek útra távoli tájak, messzi országok felé, vagy éppen saját hazájukban keresnek „kikapcsolódást”. Pihenni akarnak, kilépni az otthoni környezetből, fölfedezni természeti szépségeket, kulturális ínyencségeket.

Nemigen gondolunk rá, hogy a békésen utazó nyaralók mellett a Földet átjárja egy másik népmozgás is: az otthonukból elűzöttek vagy onnan menekülni kényszerülők sokasága. Az ENSZ már 2001-ben az Elvándorlók és menekültek világnapjává jelölte ki június 20-át, hogy felhívja a figyelmet erre a világméretű ijesztő jelenségre. Az elmúlt években ugrásszerűen nőtt a menekültek száma, a második világháború óta idén lépte át először az 50 milliós szintet — egy nagyobb országra való népesség ez. Többségük azért kel útra, mert eddigi lakóhelyén valamilyen módon a halál fenyegeti. Ahogy egyre többfelé szedi áldozatait a semmit-senkit sem kímélő erőszak és háború, ahogy egyre újabb területeken válik élehetlenné az élet az élelem és a víz hiánya miatt, úgy egyre többen kényszerülnek rá arra, hogy nekivágjanak az ismeretlen messzeségnek.

A hivatalos adatok némi bepillantást engednek a számok háttérében rejlő megrázó helyzetekbe. Milyen lehet az élet egy félmillió sátor táborban a sivatagban, az emberhez méltó léthez alig elegendő higiéniai körülmények között, az éhhalál szélén? A segítségnyújtók és a kormányok teljesítőképességük határához értek, közlik a beszámolóik. Az európai hírek főleg a Földközi-tengeren át Afrikából érkező menekültek ismétlődő tragédiáiról számolnak be. A többi figyelmünk peremére kerül, például az, ami Nigériában, Szomáliában, Afganisztánban történik. Újabban már Szíria is eltűnt a vezető hírek közül, pedig az elmúlt két évben az ottani lakosság közel felének kellett elhagynia otthonát: immár három millióan idegen földön, hat és fél millióan a határokon belül kerestek menedéket.

A menekültek fele nő, csaknem fele kiskorú: sokuk szülei nélkül, csapatokba verődve vág neki a vakvilágnak, azt remélve, hogy valahol befogadásra, biztonságra, emberibb életkörülményekre talál. A helyzetet súlyosbítja, hogy éppen a gyermekek és az asszonyok vannak a legjobban kiszolgáltatva az embercsempész bandáknak, s így a remélt biztonságos élet helyett gyakran még kegyetlenebb sors vár rájuk. Korunkban újra megjelent a rabszolga-kereskedelem — s ez alól még Európa sem kivétel.

Globális faluvá zsugorodott világunkban hatalmas ellentétek csapnak össze. Egyfelől: jólét és nyomor, béke és öldöklés, luxus és éhínség. Másfelől: szolidaritás és elutasítás, testvériség és kizsákmányolás, önfeláldozó szeretet és üzérkedés a szenvedéssel.

Van-e remény egy igazságosabb és testvériesebb világra?

FERENCZ MAGDOLNA

Közös kapocs

Napjaink generációváltásáról

A szerző szociológus, a PPKE BTK Szociológiai Intézet Társadalomkutatási Tanszékének adjunktusa.

Sok szó esik mostanában a nemzedékek közötti távolságokról, a generációs szakadék növekedéséről. Mintha attól tartanánk, hogy a napjainkban zajló társadalmi átalakulások olyan drasztikusak vagy olyan gyorsak, hogy valami megszakad a ma felnőtté váló és az idősebb nemzedékek közötti viszonyban. Maga a szó, szakadék, rendkívül sejtet baljóslatú mellékszövegére révén (jóllehet nem vitatható, hogy alkalmasint implicit jelenthet ez inspiráló kihívást is). A generációváltás kulturális dimenzióját érintő aggodalmak legfőképpen arra irányulnak, hogy a ma fiatal korosztályok társadalmi színrelépésével biztosított-e a hagyományok és a közösségi értékek tekintetében a kontinuitás. Az aggodalmakra (logikailag legalábbis) két feltételezés adhat kellő alapot. Az egyik az, hogy most valami gyökeresen más történik velünk (köztünk), mármint az egyidejűleg együtt élő nemzedékek között, mint korábban. A másik pedig, hogy korábban, egészen a jelen pillanatig, fennállt valamiféle kulturális folytonosság a nemzedékek között.

Valóban más-e a korábbiakhoz képest a mai generációváltás?

Az idősebb korosztályok, „amióta világ, a világ”, mindig másnak, maguktól eltérőnek látták a fiatalabb generációkat. Nem véletlenül rögzültek a fiatalkorhoz társított jellemvonások, szólásmondások és az időskor előrehaladtát megélt nagyszülők ajkáról elhangzó, hol elmerengő, hol keserű, hol szemrehányó múltidéző ellenpontok. Erre gondolva, és pláne, ha számításba vesszük azt is, hogy a várható élettartam kitolódásával egyre hosszabb időre nyúlik az egymást váltó generációk együttélése, úgy tűnhet, nincs okunk növekvő távolságtól tartani. Ám más eredményre jutunk, ha figyelembe vesszük azt is, hogy számunkra, mai felmenőknek (részben vagy egészen) mást jelent a generációváltás, másként érzékeljük-értékeljük a nemzedéki viszonyokat, mint elődeink.

Hogyan változott a generáció-felfogás az utóbbi négy-öt nemzedéknyi idő alatt?

A mai generációfogalom a „varázstalanított”, Istentől eltávolodott modernitás kultúrafelfogásához köthető. Ebben a felfogásban a kultúra az emberi életnek a véges (az emberi horizont elől a túlvilágot kizáró) idő mentén való elrendeződéséhez kapcsolódik. A minnet körülvevő és bennünk lakozó világ értelmezési módjai, a helyzetek, eszközök és célok megítélését és a cselekvések irányítását meghatározó értékek nem elrendeltek. Ilyen formán a kultúra e világi: a mindenkori, előző generációktól kapott örökségnek tekin-

¹Hornyák Péter István:
*Generáció a fogalom-
történet mértékén.*
Nagyerdei Almanach.
Bölcséleti online folyóirat,
2013/2. 96–126.
[http://filozofia.unideb.hu/
na/vol2013_2/132_HP_
GF_96-126p.pdf](http://filozofia.unideb.hu/na/vol2013_2/132_HP_GF_96-126p.pdf)

²Kolosi Tamás – Róbert
Péter: *A magyar
társadalom szerkezeti
átalakulásának és
mobilitásának fő
folyamatai a rendszer-
váltás óta.* In Kolosi
Tamás – Tóth István
György – Vukovich
György (szerk.):
Társadalmi riport 2004.
TÁRKI, Budapest,
2004, 48–74.

A nemzedékváltás kommunikációs- és értékvonatkozásai

³Peter L. Berger –
Thomas Luckmann:
*A valóság társadalmi
felépítése. Tudás-
szociológiai értekezés.*
(Ford. Tomka Miklós.)
Jószöveg Műhely Kiadó,
Budapest, 1998.

tendő. A fogalom ilyen értelmű tudományos kimunkálására a 19. század első évtizedében került sor.¹ Ezt megelőzően a generáció a család „organikusan értett”, az egyidejű nemzedékek életciklusok szerinti összefüggésében nyert értelmet. A földi lét szempontjából a viszony múlandó, ennyiben a nemzedékek valóban egymást „váltók”. Az üdvözülés szempontjából ugyanakkor a viszony múlhatatlan, hiszen a nemzedékek egymást „utolérők”. Ma generáción egy adott társadalom adott korosztályi csoportját értjük, voltaképpen olyan (életkori) csoportot, melynek tagjai születési év, az őket ért azonos történeti- és hasonló életesemények folytán reflektált vagy reflektálatlan közösséget alkotnak. Az így értelmezett szociális kategória forgalomba kerülése után mintegy száz évvel jelent meg első ízben a *generációs szakadék* narratíva. A generációs szakadék fogalom kezdetben a nemzedékek közötti erkölcsi kapcsolatra, a generációk értékek révén való összefüggésére, pontosabban „összefüggés nélkülségére” utalt. Később az empirikus szociológia kiterjesztette a fogalom vonatkoztatási keretét, mivel a korcsoport-hoz tartozás a legkülönbözőbb társadalmi-gazdasági dimenzióban (mint a véleményekkel, szokásokkal és az anyagi javakkal való rendelkezés) jelentős magyarázó erővel bírt, bír. Aktuális példa, hogy az új évezred első évtizedének Magyarországon az életkörülmények generációs metszetében a fiatalok vannak a leghátrányosabb helyzetben.²

Visszatérve a mai kultúraszemléletre, annak örökségi mivoltára, a kontinuitás–diszkontinuitás nem jelent mást, mint az örökség átadás–átvétel–megőrzés (egymást időben átfedő) többé-kevésbé sikeres végrehajtását–sikertelenségét. A modernitás fentebb utalt eszméihez illeszkedő szociológiai paradigma (konstruktivizmus) ezt a cselekvéssort egy komplex kommunikációs folyamatnak tekintti. Ebben a folyamatban közösen, közös értelmezések kialakítása révén, a dolgokról, a dolgokat jelölő fogalmakról, a dolgokról való vélekedésekről való egyeztetések, interakció, kommunikáció útján folyamatosan (fel és át-) építjük világunkat, a társas valóságot.³ Az építés-alakítás zavartalanságát (nagyobb kilengésektől mentességét) a társadalmi és egyéni élet során követendő vezérelvek, az élet céljáról, értelméről való felfogás, a normák és az erkölcs biztosítják.

A modernitást megelőzőn a közösségek mindennapi újratermelési mechanizmusait is átható vallásos életben tudatos és reflexív praxis az (egyidejű) nemzedékek közötti kommunikáció, értékkövetítés. Az egyházi kommunikációban és interakcióban ugyanakkor, az örökléti perspektívából fakadóan, az (egyidejű) nemzedékek sosem pusztán egymásra mutatnak, hanem egyúttal a konstrukció-rekonstrukció ténylegesnek tekintett, végső forrására is. Mindezeket összevetve azt mondhatjuk, hogy akár világi, akár egyházi oldalról nézzük: a nemzedékváltás valójában kommunikáció, a megrázkódtatásoktól mentes nemzedékváltás valójában érték-

Néhány szó a médiáról

közvetítés. A kommunikáció és értékközvetítés egyedi résztvevőit társadalmi szinten generációknak tekintve a generációváltásban végső soron mindig két, egyidejűleg jelenvaló nemzedékről van szó: az örökséget átadó idősebb korosztályokról és az örökséget átvevőkről, a fiatalokról (lévén a társadalmi környezet változó, valamint a folyamat interaktív, mindkét fél alakítója is az örökségnek).

A generációváltás kommunikatív jellege folytán egyáltalán nem véletlen, hogy a jelenkori generációváltásról szóló egyházi és világi diskurzus a médiának (különösen az új infokommunikációs technológiáknak, az internetnek) a generációváltásban játszott szerepe körül összpontosul, hiszen a mai társadalmi-kulturális változások legszembeötlőbb — a hétköznapi életben is napról napra érzékelhető — fejleménye a mediatisáció (fel)gyorsulása. Sokunknak (idősebbek) úgy tűnik valóban, hogy a fiatalok egy egészen más információs-, kapcsolati- és élményvilágban (netán „bolygón”) élnek, mint mi. Ugyanakkor, ha és amennyiben napjaink nemzedékváltása a korábbiakhoz képest jelentős változást mutat, akkor szociológiailag ez a változás nem pusztán a társadalmi komplexitás (egyetlen) adott részrendszerét (médiát) érintő (ezért szociológiai nézőpontból legalábbis, a determinisztikus médiahatás tézise nem releváns). Ám az nem vitatható, hogy az új médiahasználati trendek (beleértve az internet és a közösségi oldalak világában való mindennapi informálódást, társas életet, szórakozást, melynek módoszatai és intenzitása korról, azaz az életévek számával összefüggő) megerősítik a fiatal nemzedék relatív kulturális önállósodását. Ez a (relatív) kulturális önállósodás persze nem napjainkban kezdődött; a múlt század ötvenes éveiben, amikor lehetővé vált (legelőször a fejlett országokban, majd a diktatúrákban is) zenei hangzóanyagok tömeges forgalmazása és kiteljesedett a populáris kultúra.⁴

Már a tömegkommunikációs médiumok megjelenése gyökeres változást eredményezett a (fenti értelmű, kommunikáció útján történő) társas valóság felépítésének mechanizmusaiban. Megjelenésük — bár közvetlenül meg nem változtatta — elbizonytalanította, elhomályosította a társadalmi érintkezések elkülönült szituációkból felépült korábbi világát. Az egyén számára közvetlenül nem megtapasztal(ha)t(ó), a saját miliője kódjaival nem leírható — közvetített — világokkal való találkozás bizonyos értelemben képlékennyé, bizonytalanná tette az — előzőleg mindig adott társadalmi helyzetekhez, színhelyekhez, eseményekhez, illetve viselkedésszabályozó elvárásokhoz rendelt — értékeket és normákat (amelyek adott helyzetekben és általában is eligazítanak a dolgok kívánatos menetére, a helyzetek értékelésére, a szokásokra és hagyományokra nézve). Napjainkban felgyorsult a mediatisáció. A médiaműfajok, médiatartalmak és a felhasználási módok *korosztályonkénti eltérése révén* a közös értelmezéseknek, a társadalmi világ felépítésének generációk szerint (sőt generációkon belül) elkülönülő, *új típusú színterei* jöttek létre. A társas valóság (fenti értelmű, interakció útján történő) közös

⁴Jürgen Zinnecker: *Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban*. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága, Budapest – Szeged, 1992, 29–48.

Új típusú színterek

⁵Ferencz Magdolna:
*Közel s távol:
kommunikáció az
internetes ismertségi
hálózatok tematikus
fórumain II. Jel-Kép,
2011/4. 35–56.*

felépítésében a tényleges szociális környezetektől távol eső társas helyzetek, beszédmódok, értelmezési lehetőségek és gondolkodási minták válnak elsajátíthatóvá és átélhetővé. Olyan élmények, minták, kódok és jelentések, amelyeket a mediatizált interakciókban résztvevő egyének és csoportok — az említett eszközök hiányában — nem tapasztalhatnának meg.⁵ Ma a társadalmi identitás (ki)alakulásának nem feltétlen meghatározója az egyén szociokulturális környezete (a szűkebb és tágabb közösség, melyből vétetett, *származik*). Könnyen előfordulhat, hogy a médiumok használata során elképzelt *máshollétekből* születik meg az egyes emberek *holléte*. Mindezek — azáltal, hogy az új típusú színtereken a mai idősebb generációk csak korlátozott mértékben bejáratosak, illetve hogy a kiskorúak és fiatalok e színtereken való jelenlétét korlátozottan tudják csak kontrollálni, követni — kétségessé teszik a kulturális kontinuitás lehetőségeit. Szociológiai nézőpontból ugyanakkor a generációváltás ugyanúgy, mint a média generációs távolságok alakulásában betöltött szerepe, a médián „innen” („túli”) szociális összefüggésrendszerben értelmezhető. Mielőtt bemutatnák néhányat a jelentősebb összefüggések közül, ejtsünk szót a bevezetőben felvetett második kérdéstről.

Vajon indokolt-e még (vagy egyáltalán) kontinuitásról beszélni?

Ha csak futólag nézzük a kérdést, és visszatekintünk, ameddig bármelyikünk (jó esetben máig eleven) családi emlékezete ezt megengedi, könnyen arra jutunk, hogy a legutóbbi négy-öt generációváltást illetően csak igen szűk értelemben beszélhetünk kontinuitásról. Hivatkozásként felhozhatók az idősoros (ismételt adatfelvételeket alkalmazó) — nemzetközi és hazai — értékutatások. Ezek elsősorban az ipari fejlődéssel magyarázva a jelenséget, számottevő átalakulást mutattak ki az egymást követő generációk értékrendjében; mind a fejlett nyugati társadalmakban, mind a közép-kelet-európai nemzetek esetében.⁶ Az ezredfordulóra előállt idősoros adatok alapján sokan úgy gondolják, hogy a poszt-materializációs tézis nyert igazolást (itt nincs mód kitérni rá, így csak megjegyzem, hogy az igazolás módszertani helytállóságát többen kritizálták hol erősebb, hol gyengébb érvekkel). A tézis szerint a tradíciók és az anyagi előrejutás szerepe a modernizáció előrehaladtával csökkenő tendenciát mutat. Helyükre az egyéni autonómia, a szabadság és az emberi kapcsolatok iránti igény, valamint a természetfeletti iránti érdeklődés kerül. Némileg másként zajlott az értékek alakulása a diktatúrákban (később poszt-szocialista országok). A hazai szociológusok között egyetértés van abban, hogy Magyarországon egy úgynevezett „negatív-értékmodernizáció”⁷ ment végbe (azaz az ipari fejlődés előrehaladtával nem a nyugati trendek érvényesültek). A diktatúra éveiben ugyanis — a rendszer hivatalos propagandá-

⁶Ronald Inglehart – Wayne E. Baker:
Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values. American Sociological Review, Vol. 65, February 2000, 19–51.

⁷Füstös László – Hankiss Elemér – Manchin Róbert – Szakolczai Árpád: *Folytonosság és szakadás. MTA Szociológiai Kutató Intézet – Értékszociológiai Műhely kiadványai, Budapest, 1982.*

jának ellentmondón és tényleges működésmódja eredményeként — egyre inkább az alapvetően anyagias, a materiát, a gyarapodást szem előtt tartó mentalitás vált jellemzővé. Több felmérés igazolta, hogy a hagyományokat preferáló beállítódást felváltották az individualista, az egyént és az egyéni önkiteljesítést középpontba állító értéktételezések. E példák alapján, s még inkább, ha nem adunk hangsúlyt azoknak a kutatásoknak, amelyek szerint a tradicionális értékrend néhány eleme (köztük a családi összetartozás) a pártállam évei alatt és azt követően sem gyengült meg,⁸ azt mondhatjuk, hogy már jó ideje együtt élünk a kulturális diszkontinuitás kontinuitásával. Innen nézve nem volna okunk növekvő távolságoktól tartani. Ám más a helyzet, ha figyelembe vesszük az ifjúkori életszakasz jelenkori (nyugati társadalmakban korábban, nálunk a legutóbbi évtizedben megindult) változásait. (A változásokat középpontba állító *ifjúsági korszakváltás* paradigma a jelenségekört a posztindusztriális társadalomba történő átmenet keretében tárgyalja.)

⁸Utasi Ágnes: *A bízalom hálója. Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás.* Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002.

Individualizálódó életutak

⁹Manuela du Bois-Reymond: „I Don't Want to Commit Myself Yet”: *Young People's Life Concepts.* Journal of Youth Studies, Vol. 3, 1998/1. 63–79.

Az indusztriális társadalmak *átmeneti ifjúsági korszakában* a fiatalkor a felnőtté váláshoz vezető — a gyermekkor és a tényleges önállóság közé ékelődő — átmeneti életszakasz. Az átmeneti ifjúsági korszakban az életesemények hagyományos, *normalizált életrajz*⁹ szerinti sorrendben és meghatározott időtartam (4–6 év) alatt mennek végbe. Az önállóvá válás egy képzési szakasszal (adott tudáskészlet, szaktudás elsajátítása) veszi kezdetét, amit a megszerzett kompetenciákhoz illeszkedő keresőtevékenység, az anyagi önállósulás, majd egy stabil párkapcsolat kialakítása és a családalapítás (vagy az utóbbiakra törekvő próbálkozások rövidebb-hosszabb sora) követ. Az *ifjúsági korszakba* való áttérést jelzi, hogy az átmenet időben kitolódik, elhúzódnak az önállóvá válás folyamatai. Egyre elterjedtebb, hogy a generációs életesemények nem a korábbi sorrendben és egymásutániséggel mennek végbe, a korábban egymást követő lépések párhuzamosak vagy felcserélt sorrendűek. A korosztályi életesemények közül a normalizált sorrendet zárók akár el is maradnak. A felnőtté válás életszakaszának e jellemzőit tükrözi (mint később rámutatok, némiképp félreértelmezhetően) a *választásos életrajz* megnevezés.

Normalizált életrajz és választásos életrajz

Az idősebb generáció tagjai hajlamosak arra, hogy egy adott — a választásos életrajzzal jellemezhető — fiatallal szembeállítva magukat, az illető életvezetése okát személyében (vagy netán általánosan a felnövekvő nemzedék jellembeli sajátosságaiban) keressék. A jelenséget személyiségvonásokra, egyedi szándékokra vagy döntésekre vezetik vissza. Például: a mai fiatalok („jó dolgukban”) nem tudják, hogy valójában mit is akarnak; nem akarnak felnőni; hárítják az önállósággal járó felelősséget. Mi másért volna, hogy középiskola után több képzésbe is belekezdenek, félbeszakítják tanulmá-

nyaikat, nem tudnak dönteni szakmát, hivatást illetően, képesek egészen különböző foglalkozásokra váltani, párkapcsolataik nem vezetnek elköteleződésre, és így tovább (e magatartások részint alátámaszthatók megbízható statisztikákkal is). Nem kizárt, hogy a korábban említett személyiségjegyek magyaráz(hat)nak egyedi eseteket. Ugyanakkor az egyedi vagy generalizált személyiségjegyek nem visznek közelebb a választásos életrajzokkal (és generációváltással) kapcsolatos problémák megértéséhez. A meghatározó társadalmi tényezők közül a továbbiakban három körülményt emelek ki.

A kulturális-gazdasági mechanizmusok átalakulása

A rendszerváltást követően hazánkban gyökeresen átalakultak azok a kulturális-gazdasági mechanizmusok (oktatás, képzés, foglalkoztatás), amelyek az ifjúság — szélesebb értelemben vett — társadalmi újratermelési folyamatokba való beilleszkedését előmozdították. Azok az intézmények és működésmódok, amelyek korábban — a kulturális diszkontinuitás kontinuitása mellett is — biztosították (terelték, egyengették) az életszakaszok közötti átmenetet, a generációváltást. A generációváltás talán azért (is) vált napjainkra egyre problémásabbá, mert lassan (végképp) eltűnnek a (modernitással a látható világra redukált szociális horizontból az ember alkotta) bizonyosságok forrásai. Egyszerűen szólva a modernizáció e téren (is) elvégeztetett. A rendszerváltás előtt az oktatási, képzési és foglalkoztatási rendszer politikai-ideológiai szempontú, tervutasításoknak megfelelő szabályozása és szoros hatalmi kontrollja biztosította a *zökkenőmentességet*. (Közben eloldozta a felnőtté váló generációkat a felnőtté válást szabályozó, kísérő hagyományoktól, mint azt a fentebb hivatkozott értékutatások is feltárták). A növekvő generációs távolságokról elgondolkodva figyelembe kell venni, hogy a mostani fiatal korosztály szüleinek az elvárásaiban, a követendő életelvekkel kapcsolatos elképzeléseiben (sok esetben a valamikori saját) normalizált életrajz jelent kiindulást vagy zsinormértéket.

Az individualizmus eszméinek térnyerése

A második tényező az individualizmus eszméinek térnyerésével kapcsolatos: napjainkra a boldogulást egyéni választások függvényeként értelmezzük. Eljutottunk az ifjúkori *életutak individualizálódásához*. Fiataljaink abban nőnek fel, hogy iskolaválasztásuk, szabadidő eltöltésük, különóráik, időbeosztásuk és társaságuk mind-mind az ő *személyes* körülményeikhez (szűkebb környezeti és családi adottságokhoz, korlátokhoz, igényekhez, vélt vagy valós képességekhez) kapcsolódóan rendeződik. Ám az új korszakhoz köthető életrajz megnevezésében szereplő *választási* momentum több szempontból is ellentmondásos. Elsőként vegyük az oktatási expanziót és a képzési idők meghosszabbodását. Jóllehet a magyar nevelési attitűdöket a teljesítményorientáció jellemzi¹⁰ és az oktatási intézmények szelekciós mechanizmusai is erőfeszítésekre ösztönöznek, a fiatalok jó része kételkedik abban, hogy a végzettség vagy a szakértelem egyenes utat jelent a munkához.¹¹ Ennek egyik alapja, hogy a fiatalok számára elérhető pozíciók között egyre több a gyengén forma-

¹⁰Sallay Hedvig – Münnich Ákos: *Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései*. Magyar Pedagógia, 1999/2. 157–174.

¹¹Csíte András: *Boldogtalan kapitalizmus? A mai magyarországi társadalom értékpreferenciáinak néhány jellemzője*. Közjó

és Kapitalizmus Intézet,
Műhelytanulmány No. 10,
2009. <http://hetfa.hu/wp-content/uploads/2010/09/Csite.Ertek2008.pdf>

A felnőtté válási folyamatok elválása

¹²Nagy Ádám:
Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája. In Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet.* Kutatópont, Budapest, 2013, 38–52.

lizált, bizonytalan, a tevékenységet ellátó végzettségét (szakmai tudását) nem igénylő és nem is ellentételező álláshely. A legutóbbi évtizedek gazdasági anomáliái, majd a válság folytán a fiatalok, különösen a pályakezdők (köztük a diplomások) munkavállalási esélyei drámaian visszaestek. A 2000-es évektől egyre nagyobb mértékben érinti hazánkat a fejlett gazdaságokban is rendkívül számtottevő ifjúsági munkanélküliség.

További jellemző, hogy a fiatal korosztály felnőtté válási folyamatai (a felnőtté válás fő kritériumainak tekintett biológiai, pszichológiai és társadalmi érettség) egyre jobban elválnak egymástól. Az ifjúság generációs felfogása egyre problematikusabb, ha a mai fiatal korosztályt a máig „érvényben lévő” modern generációfogalom (és a szociológiai kutatásokban alkalmazott csoportképzés) szerint nézzük. Nehéz ugyanis ily módon ténylegesen egy generációnak tekinteni egy olyan (statisztikailag elkülönített) csoportot, mely esetén sem az életesemények hasonlóságáról, sem reflektált vagy reflektálatlan közösségiségről nem beszélhetünk. A legutóbbi országos ifjúságkutatási felmérésben (*Ifjúság 2012*) a fent említett érettségi kritériumok együttes figyelembevételével a hazai fiatalok három korosztályi csoportját különítették el. Figyelemre méltó, hogy a fiatalok közel fele csak úgy volt besorolható e csoportok valamelyikébe, hogy nem esik egybe a biológiai, pszichológiai és társadalmi érettségi szintjük.¹² Az örökségátadás-átvétel problémája, a generációk közötti távolságok növekedése, mindezek alapján, valójában csak pontatlanul tekinthető *generációk közöttinek*.

Az örökségről

A generációs irányváltoztatással kapcsolatos szociológiai elemzésekben az érveléseket leggyakrabban úgynevezett nagymintás (nagy elemszámú, legfőképp kérdőíves adatgyűjtésen alapuló) ifjúságszociológiai statisztikák támasztják alá. Példaként a két legutóbbi (2008-as és 2012-es), specifikusan a magyar fiatalokat célzó (nagymintás) kutatás ideológia- és értékválasztásra vonatkozó adatainak összevetése azt mutatja, hogy az elmúlt években csökkent a hagyománykövetés helyett a modernitás útján járók, a liberális helyett a konzervatív válaszokat keresők és a jövőben bízók helyett a jövőtől félők aránya. (A válaszadóknak az adott tulajdonságok-párok szerint képzett szemantikai tengelyen kellett magukat elhelyezni a szerint, hogy — a két tulajdonság közül — melyik és milyen mértékben jellemzi őket).¹³ A korosztályi jellemzők leírására, valamint a jellemzők időbeli alakulásának követésére kiválóan alkalmas vizsgálatok azonban nem képesek megragadni a generációváltás kulturális mozzanatainak (kommunikáció, értékközvetítés) lényegét. Adott időben fiatal korosztály keresztmetszeti vizsgálatából vagy idősoros korosztályi statisztikákból — még ha hosszú időt és több nemzedéket átfogók is — véleményem szerint nincs mód a

¹³10 kérdés az ifjúságról.
Magyar Ifjúság 2012 kutatás első eredményei. Kutatópont, Budapest, 2012. http://kutapont.hu/files/2012/02/magyar_ifjusag_2012.pdf

mindenkori időpillanatban fiatal és idősebb korosztályok közötti viszonyra (az örökségátadás tényleges esélyeire) következtetni. Remélem, hogy elnézhetőn sántít következő példám. Kétségtelen, hogy a felmenőinkről készült esküvői képek nappalink falán prezentálják kis családfánk utóbbi majd' másfél évszázados gyümölcsseit. Kívülállónak úgy tetszhet, hogy ha végignézz rajtuk, akkor őket látja (ilyenek és ilyenek voltak, alacsonyok, magasak, derűs vagy épp mogorva ábrázattal). Mi, a leszármazók (akár személyesen ismertük őket, akár csak családi történeteink révén) tudjuk, hogy ők valójában *nem* (csak) ilyenek voltak. Nem ismer(het)tük őket mátkapárként. Így éppen azáltal megejtők számunkra e képek, hogy bár tudjuk, ők *ezek* (voltak), ám azt is tudni véljük, hogy *milyenek voltak* (lettek vagy lehettek) még, ha valaha láttuk (vagy láthattuk volna) őket. Családi emlékezetképeinkben, ránk hagyott mentális örökségükben másként (is) *élnék*. Ez még akkor is így van, ha nem lehettek soha (sokkal) idősebbek, mint a képen. Például anyai déd-nagyapám, aki nyolc hónap múlva bevonult, és pontosan nem tudjuk mikor, odaveszett az *első háborúban*. Ő számunkra nem csak az, aki a képen néz rám; valójában nem így, nem ő él emlékezetünkben. Más jelent nekünk személye, mint amit vendégünk lát a képen.

A hagyományos, közösségekhez köthető értékek kitüntetett helye

Ha belegondolunk, a generációváltás nem váltófutás, ahol sebességváltoztatás nélkül kell átadni-átvenni a futóbotot. Nem kell tartanunk attól, hogy a hagyományos értékeket szem előtt tartó idősebbek az egyidejűségben végképp „elmaradnak” a tőlük távolodó, most felnőtté váló fiatalok „mögött”. Ezt jelzi a közelmúltban lezajlott saját kutatásunk is, amely a Szociológiai Intézet hallgatóinak bevonásával készült. A vizsgálat napjaink felnőtté váló korosztályának jövőképét, pontosabban azokat a forgatókönyveket vizsgálja, amelyekben a célcsoport tagjai megjelenítik a vágyaik szerinti (általuk nemcsak kívánatosnak, hanem *lehetségesnek* is tartott) távolabbi jövőben megvalósuló egyéni élethelyzetüket. Míg a fiatalok szocializációjában és jövőképében kétségtelenül azonosíthatók az individualizmussal összefüggő értékkomponensek, a *meghatározó* élelmények elbeszéléseiben ezek kevésbé tükröződnek. A fiatalok saját, vágyott jövőjükéről szóló elképzeléseiben (neveltetésüktől, életkörülményeiktől függetlenül is) kitüntetett helye van a hagyományos, közösségekhez köthető értékeknek. Legfőképpen a családi összetartozásnak.

A vallásos fiatalok társadalmi státuszának változása

GYORGYOVICH MIKLÓS
– PILLÓK PÉTER

Gyorgyovich Miklós szociológus, a Századvég Alapítvány tudományos munkatársa. – Pillók Péter szociológus, a PPKE BTK adjunktusa.

Bevezetés

A vallás társadalmiságának vizsgálatát a pluralizálódó, egyre heterogénebb társadalmak kialakulása tette megkerülhetetlenné. A kultúra és ezzel együtt a vallás determinisztikus jellege megszűnt a legtöbb európai társadalomban. Napjainkban az emberek többsége nem egyetlen és osztatlan kultúrában él, hanem lehetőségük van megválasztani, követni a vágyott értékeket, normákat, így a vallást is. Ezt a jelenséget számos (vallás)szociológus vizsgálta, ám nincs egységes álláspont a kérdésben. Az (európai) vallásosságról szóló diskurzusokban két nagyobb irányzat mutatkozik:

A *szekularizációs tétel* a modernizáció térnyerésével a hagyományos (keresztény) egyháziasság hanyatlását vagy szükségszerű eltűnését, a „templom nélküli várost”,¹ a „vallásosság kiszáradását”² prognosztizálja, ami többek között a vallásgyakorlás, a templomba járás, az (egyházias) vallásosság és az egyháztagság visszaszorulásában érhető tetten.³

Az *individualizációs tétel* viszont inkább azt hangsúlyozza, hogy a vallás nem tűnt el az emberek igényei közül, és a vallásosság új formáinak kialakulásáról, térnyeréséről beszél,⁴ mely részben tetten érhető a hagyományos egyházi közösségekben zajló megújulási folyamatokban is, vagy akár az érzelmeket előtérbe állító formákban is.⁵

A hagyományos, *egyházias vallásosság* látható visszaszorulása a társadalom különböző csoportjait eltérő mértékben érinti. Ez összhangban volna a szekularizációs elmélettel, amennyiben elsősorban a társadalmi modernizáció által erősebben érintett — magasabb státuszú, képzettebb, aktív, fiatal, urbánus — rétegekre volna inkább jellemző. Újabb vallási kérdésblokkot is tartalmazó hazai adatfelvételek eredményei azonban ezzel részben ellentétes folyamatokat írnak le, és arra engednek következtetni, hogy a vallásos fiatalok körében nagyobb arányban találhatók meg a magasabb társadalmi státuszban lévők. Kérdésként merül fel, hogy vajon valóban egyfajta elitesedésről van-e szó a vallásosak körében, vagy a vallásosság (vallásos önkép) magában hordozza a „szubjektív jólét” érzetet, a magasabb társadalmi státuszba történő önbesorolást (is)?

¹Harvey Cox: *Religion in the Secular City. Toward a Postmodern Theology.* Touchstone Book, New York, 1984.

²David Martin: *Europa und Amerika. Säkularisierung oder Vervielfältigung der Christenheit – Zwei Ausnahmen und keine Regel.* In Otto Kallscheuer (szerk.): *Das Europa der Religionen.* S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1996.

³Bryan Wilson: *Religion in Sociological Perspective.* Oxford University Press, London, 1982; Steve Bruce: *God is dead: Secularization in the West.* Blackwell, Oxford, 2002.

⁴Vö. Hámori Ádám – Rosta Gergely: *Vallás és*

ifjúság. In Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan(?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010 tanulmánykötet*. NCCSSZI, Budapest, 2011; Rosta Gergely: *Hit és vallás-gyakorlat*. In Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 2013.

⁵Danièle Hervieu-Léger: *Present-day emotional renewals. The end of secularization or the end of religion?* In William H. Swatos Jr. (szerk.): *A future for religion?* Sage, Newbury Park, 1993, 129–148.

⁶Hámori Ádám – Rosta Gergely: *Vallás és ifjúság*, i. m.

⁷Bauer Béla – Laki László – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2001; Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilítás Ifjúságkutatói Iroda, 2005; Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2009; Rosta Gergely: *Ifjúság és vallás*. In Bauer Béla – Laki László – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság2000 Tanulmányok I.* Nemzeti Ifjúságkutató

E jelenség meglétét, mibenlétét és „miben nem létét” kívánjuk a korábbi elemzéseknél részletesebben bemutatni a 2008-as és 2012-es magyarországi ifjúságkutatások alapján.

Terjedelmi korlátok miatt nem lehetett célunk valamennyi magyarországi, vallási blokkot is tartalmazó (ifjúság)kutatás átfogó elemzése, azonban a meglévő trend tartalmasabb bemutatására a kiválasztott adatbázisok is elegendőnek bizonyultak. A kiválasztás másik oka, hogy egyes, e dolgozatban használt változóhoz tartozó kérdés, és azok válaszkategóriái is eltérnek a régebbi, vagy egyéb kutatási adatbázisokban, míg a 2008-as és 2012-es ifjúságkutatás közel azonos változó szettel dolgozott, így ezek elemzése az olvasó számára is könnyebben áttekinthető összehasonlítást tesz lehetővé.

Írásunk legelején áttekinthetjük, hogy milyen főbb jellemzőkkel írható le a magyarországi fiatalok vallásossága, majd pedig a három bourdieu-i tőke dimenzióján keresztül a vallásos és nem vallásos fiatalok között tapasztalható különbségeket mutatjuk be.

A fiatalok vallásossága — tendenciák

Társadalmunkban a folyamatos kulturális, politikai, szokás, szocializációs és eszmei változások sorát éljük meg, s mindezek kihatnak a vallásosságra is, melynek változása lassú folyamat. Magyarországon a társadalom vallási helyzetének változásait Tomka Miklós alapján Hámori Ádám és Rosta Gergely⁶ az alábbiakban foglalta össze:

1. Az egyházakhoz kötődő vallásosság csökken, a közösségi ke-retektől független vallásosság nő.
2. A csökkenő vallásosság a fiatalok alacsonyabb vallási szint-jére vezethető vissza.
3. Az életkor emelkedésével nő a vallásosok száma.
4. Csökkennek a vallásosság mögött álló társadalmi különbsé-gek, gyengül a hátrányos helyzet és a vallásosság közötti ko-rábbi összefüggés.
5. Magas az egyházba vetett hit és bizalom.
6. A vallásosság fontos következményekkel jár a társadalmi élet egyéb területein, lényeges magyarázó tényező.

E pontokra reflektálnak az elmúlt évek ifjúságkutatásai⁷ tükré-ben tapasztalhatók, miszerint:⁸

1. A fiatalok kevésbé vallásosak, mint az idősebbek.
2. Körükben a magukat az egyházuk tanításait követőknek tar-tók kis csoportot alkotnak.
3. Csökken körükben az egyházakhoz kötődően vallásosak aránya.
4. Azok a fiatalok, akik magukat vallásosnak tartják, nagyobb arányban tartoznak a magasabb státuszú társadalmi csoport-okba.
5. Körükben népszerűbbek a nem keresztény gyökerekkel bíró vallási elemek.

Intézet, Budapest, 2002, 220–239.; Rosta Gergely: *Ifjúság és vallás – 2004.* Új Ifjúsági Szemle, 2007 tavasz, 39–47.; Rosta Gergely: *Hit és vallásgyakorlat*, i. m.; Hámosi Ádám – Rosta Gergely: *Vallás és ifjúság*, i. m.

⁸Rosta Gergely: *Hit és vallásgyakorlat*, i. m.

⁹*Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008, Magyar Ifjúság 2012*, i. m.

6. A fiatalok és az idősebb korosztály közötti vallási különbségek csökkenésére utalnak a vallásosság egyes dimenzióiban bekövetkezett változások.

Magyarországon a vallás, a vallásosság a fiatalok körében egyre inkább háttérbe szorul. Az ifjúságkutatások⁹ segítenek bennünket abban, hogy a fiatal nemzedék valláshoz való viszonyát és annak változásait részben megvizsgálhassuk. Az évek során kirajzolódik, hogy a fiatalok egyre jobban elfordulnak az egyháztól, egyfajta vallási individualizációtól vezérelve, körükben nő a vallást teljesen elutasítók és a feltett kérdésekre a választ megtagadók aránya is.

1. táblázat: *Vallási önidentifikáció egyes kategóriáinak gyakorisága 2000 és 2012 között*
($N_{2000}=7908$, $N_{2004}=7965$, $N_{2008}=8046$, $N_{2012}=7849$)

	Ifjúság 2000	Ifjúság 2004	Ifjúság 2008	Magyar Ifjúság 2012
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	10%	10%	7%	7%
Vallásos vagyok a magam módján	46%	48%	43%	31%
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	6%	4%	6%	8%
Nem vagyok vallásos	28%	24%	35%	40%
Nem vagyok vallásos, határozottan más a meggyőződésem	8%	13%	8%	7%
Nem válaszolok	2%	1%	1%	7%

Vallási önidentifikáció

Míg 2000-ben a fiatalok többsége valamilyen módon vallásosnak tartotta magát, addig 2012-ben arányuk nem éri el a 40 százalékot. Azok aránya, akik tudatosan, vállaltan mondták magukat nem vallásosnak, vagy más meggyőződésűnek, az eltelt 12 évben közel felével növekedett. Ezt a tendenciát tapasztalhatjuk a vallásgyakorlás terén is, hiszen akik legalább havi rendszerességgel jártak templomba 40 százalékos, az ennél ritkábban járók közel 50 százalékos csökkenést láttak. Azok száma, akik sosem lépnek be egy templomba, 44-ről 62 százalékra emelkedett.

Vallásosság és a tőkedimenziók

Megvizsgáltuk, hogy a vallásosság szempontjából mennyiben meghatározó a különféle tőkék jelenléte. Befolyásolja-e a különféle bourdieu-i kapcsolati, kulturális és gazdasági tőkével rendelkezést a fiatalok vallási önidentifikációja? Tetten érhető-e a különféle tőkék között valamiféle eltérés a vallásos fiatalok csoportjában a teljes ifjúsági mintára vonatkoztatva, illetve tapasztalhatóak-e ezeken belül változások a 2008-as és a 2012-es vizsgálatok adataiban?

Kapcsolati tőke

Mint azt a bevezetőben is említettük, az általunk feltételezett jelenlét „miben nem létét” is vizsgálni szeretnénk. Az (informális) kapcsolati tőke — legalábbis az ifjúságkutatások által rendelkezésre álló változók szerint — nem feltétlenül erősebb az egyházas vagy maga módján vallásos fiatalság körében. A baráti kör megléte szempontjából elmondható, hogy a valláshoz való viszony még nem befolyásolja számottevően azt, hogy a fiataloknak van-e olyan baráti köre, társasága, akikkel gyakran van együtt szabadidejében, vagy épp nincs. 2008-ban mindkét csoport 86–87 százaléka említette, hogy vannak ilyen barátaik. 2012-re azonban már csak 70 százalék feletti értékeket kapunk minden csoport esetében, és a különbség is nagyobb a vallásosak és nem vallásosak között. Előbbi csoport 73–75, a vallást elutasítók 78 százalékanak volt már csak ilyen baráti köre, tehát még csökkent is a vallásosak körében a baráti körrel rendelkezők aránya.

Amellett, hogy négy év alatt némileg csökkent a baráti körrel rendelkező fiatalok száma, meglévő barátaiknál is kevesebben töltik szabadidejüket. Fokozottabban igaz ez mindkét vizsgált évben — mind hétköznap, mind hétvégén — az egyházuk tanítását követő fiatalokra, mint a bizonytalanokra vagy a vallást elutasítókra. Sőt, a „mit csinál leggyakrabban szabadidejében” kérdésre is kevesebben válaszolták a vallásosak azt, hogy „a barátaimmal lógok, beszélgetek”, mint a nem vallásosak. Ellenben, ha a rokonsággal való kapcsolatot nézzük, megfordul ez a tendencia, és kiderül, hogy mind 2008-ban, mind 2012-ben a vallásosak szignifikánsan nagyobb arányban töltötték (leggyakrabban) szabadidejüket rokonaiknál, azonban a két vizsgálat között eltelt négy évben radikálisan csökkent azok számaránya — mind a vallásosak, mind a vallást elutasítók körében —, akik szabadidejükben átmentek rokonaikhoz. Az azonban kiviláglik, hogy a rokoni, családi kapcsolat meghatározóbb a vallásosak életében.

*2. táblázat: Leggyakoribb szabadidő eltöltés helye
a vallásosak és nem vallásosak körében 2008-ban és 2012-ben
($N_{2008}=7897-7916$, $N_{2012}=6849-7169$)*

	Leggyakrabban a barátoknál töltik a szabadidejüket				Leggyakrabban a rokonoknál töltik a szabadidejüket			
	hétköznap		hétvégén		hétköznap		hétvégén	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	44,3%	37,4%	59,6%	49,9%	18,0%	7,6%	31,1%	12,1%
Vallásos vagyok a magam módján	51,1%	40,0%	62,9%	52,5%	16,2%	7,0%	25,7%	12,8%
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	51,8%	44,9%	64,8%	54,9%	17,4%	5,6%	26,8%	9,1%
Nem vagyok vallásos	53,6%	45,2%	66,3%	58,9%	14,2%	5,2%	24,1%	10,0%

Bár kiderült, hogy az egyházasan vallásosak körében némileg kevesebben vannak olyanok, akiknek van baráti köre, és azok is, akik szabadidejüket a barátaiknál vagy a barátaikkal töltik, azonban a baráti kapcsolataikkal már az egyházasan vallásos 15–29 évesek elégedettebbek, és az elégedettség foka közti különbség a vallásosak és nem vallásosak között a két vizsgálati időpont között eltelt négy évben némileg növekedett is. 2008-ban az egyházuk tanítását követők 86 százaléka volt teljesen vagy inkább elégedett baráti kapcsolatrendszerével, míg a vallásban bizonytalanok 83,5, a nem vallásosak 85 százaléka volt ez igaz, 2012-re azonban az egyházas fiatalok körében már 90 százalékos volt az elégedettség szintje, míg a bizonytalanok körében 75 százalékra, a vallástalanok körében 83,5 százalékra csökkent az elégedettek aránya.

Kulturális tőke

Szocializációs szempontból és a kultúrához való viszony tekintetében is számottevően fontos, hogy a fiatalok milyen családi közegből indulnak. Meghatározó, hogy mik azok az értékek, normák és tudásalapok, amelyeket a szülői házból hoznak magukkal. Ennek érdekében megvizsgáltuk mind a szülőket, mind a vizsgált fiatalok befejezett iskolai végzettségét.

Bár alapvetően a teljes magyarországi népesség körében az tapasztalható, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező háttérűek a vallásosabbak,¹⁰ addig ez az állítás a fiatalok esetében elmozdulni látszik.

A fiatalok szüleinek végzettségét szemügyre véve láthatóvá vált, hogy mind 2008-ban, mind 2012-ben az egyházuk tanításait követő fiatalok csoportjában magasabb arányban találunk diplomás felmenőket, mint a kevésbé vagy nem vallásosak szülei körében. 2008-ban

¹⁰Lásd European Social Survey.

az egyházas fiatalok édesanyjainak 21, édesapjainak 18 százaléka. 2012-ben az anyák 14, az apák 15 százaléka volt diplomás. A többi csoportba tartozók szüleinek rendre 2–7 százalékkal kisebb hányada rendelkezett diplomával a vizsgált években, ám ez a kis eltérés is szignifikáns különbségeket mutatott.

Iskolai végzettség

Magukról a fiatalokról is elmondható, hogy a vallásosabbak körében nagyobb a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Sőt, míg a megkérdezettek szüleinek esetében némi visszaesés volt tapasztalható, addig a válaszadók körében az eltelt négy év alatt enyhe növekedést láthatunk. 2008-ban az egyházas fiatalok 13, 2012-ben 15 százalékának volt már diplomája. Ezzel szemben a vallást elutasítók körében az első vizsgálati évben és rá négy évre is 9 százalék volt ez az arány.

3. táblázat: A különböző vallási önidentifikációjú fiatalok iskolai végzettsége 2008-ban és 2012-ben

	2008				2012			
	legfeljebb 8 általános	szakmunkás	érettségi	felsőoktatás	legfeljebb 8 általános	szakmunkás	érettségi	felsőoktatás
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	39,8%	11,9%	35,1%	13,1%	36,1%	12,5%	36,8%	14,6%
Vallásos vagyok a magam módján	30,7%	16,9%	41,1%	11,4%	31,8%	17,8%	38,5%	11,9%
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	39,7%	12,3%	37,9%	10,1%	38,2%	14,2%	38,3%	9,4%
Nem vagyok vallásos	36,1%	18,3%	36,8%	8,7%	33,1%	17,2%	40,3%	9,4%

Nyelvtudás

Az inkorporált kulturális tőkének egy másik fajtája a nyelvtudás. Mind 2008-ban, mind 2012-ben a kérdezettek 60 százaléka állította, hogy beszél legalább egy idegen nyelven. Ebből az egyházasan vallásosoknak 71, majd 70 százaléka mondta ezt a két vizsgálati évben, a többi vallásossági kategóriába tartozóknak pedig 2008-ban 55–63, 2012-ben pedig 58–61 százalékuk vallott így. Ugyanakkor a külön-

böző nyelvekből való nyelvvizsgálóval rendelkezés már csak egy, a német esetében mutatott szignifikáns eltérést a különböző mértékben vallásosak között (2012-ben). Azaz lényegében minden (a vizsgálatban felsorolt) nyelvből azonos mértékben van — közel azonos szintű — nyelvvizsgáló a kérdezeteknek, függetlenül a vallásosságuktól. A német nyelv esetén viszont azt látjuk, hogy a vallásosak körében szignifikánsan több a nyelvtudásról bizonyítvánnyal rendelkezők aránya: az egyházasan hívóknak 21, a nem vallásosak 15 százalékának van német nyelvvizsgálója. Tehát inkább azt mondhatjuk, hogy a vallásosak valamivel magabiztosabbak a saját nyelvtudásukban, ám a tudásukat „bizonyító” okirattal (a német nyelven kívül) azonos arányban rendelkeznek, mint a nem vallásos társaik.

Elégedettségi arányok

A már tapasztalt pozitív szemléletet erősíti némiképpen az is, hogy az egyházas válaszadók 2008-ban 36, 2012-ben 26 százalékban voltak „teljes mértékben” elégedettek a saját tanulási lehetőségeikkel, amitől lényegesen eltér a nem vagy kevésbé vallásosak eredménye: 2008-ban csak 18–22 százalékuk, 2012-ben 13–19 százalékuk nyilatkozott hasonlóképpen. Továbbá arra a kérdésre, hogy mennyire elégedettek azzal az ismeretmennyiséggel, amit idáig megszereztek, az egyházasan vallásosak mindkét évben 26 százalékban voltak „teljes mértékben” elégedettek, míg a többi csoportba tartozóknak a korábbi évben 14–19, két éve pedig 13–19 százaléka mondta ugyanezt.

Kulturális intézmények és közösségi terek

Az inkorporált kulturális tőke megszerzésének fontos helyszínei a kulturális intézmények. A két vizsgálat alapján elmondható, hogy a kultúra szempontjából nívósabbnak tekintett helyek, mint a színház, az opera, a komolyzenei hangversenyek, művész mozik és múzeumok látogatottsága a teljes minta adatait vizsgálva — egy-egy kivételtől eltekintve — jóval alacsonyabb 2012-ben, mint 2008-ban volt. Azonban nemcsak ezen helyek látogatottsága csökkent négy év alatt a teljes minta körében, hanem az egyéb kulturális és (nem virtuális) közösségi tereké is, mint a könyvtár, könyvesbolt, populárisabb mozi, presszó, hagyományos étterem vagy kocsmá.

4. táblázat: A legalább 2–3 havonta látogatott kulturális intézmények és közösségi terek az egyházuk tanítását követő fiatalok és a nem vallásos fiatalok körében 2008 és 2012-ben (sorrend: egyházas fiatalok 2012-es preferencia sorrendje) ($N_{2008}=7915-7945$, $N_{2012}=7325-7340$)

	Egyházuk tanítását követő fiatalok		Nem vallásos fiatalok	
	2008	2012	2008	2012
presszó	40,6%	33,7%	43,0%	35,2%
könyvtár	37,2%	29,9%	23,7%	20,0%
kocsmá	29,3%	27,2%	43,5%	36,6%
könyvesbolt	34,0%	23,9%	21,6%	17,1%
populárisabb mozi	25,7%	22,2%	28,5%	26,2%

	Egyházuk tanítását követő fiatalok		Nem vallásos fiatalok	
	2008	2012	2008	2012
étterem	31,6%	20,1%	30,8%	21,0%
múzeum	13,4%	9,2%	9,5%	7,1%
színház	10,4%	8,5%	7,8%	5,3%
art mozi	6,6%	7,2%	6,1%	6,4%
komolyzenei hangverseny	6,6%	5,8%	2,6%	2,9%
opera	1,2%	2,1%	9%	1,5%

Mindazonáltal általánosságban elmondható, hogy annak ellenére, hogy a vallásosak körében is magas azok aránya, akik soha nem teszik be a lábukat a fent felsoroltak egyikébe-másikába, szignifikánsan és egyértelműen nagyobb arányban vannak körükben azok, akik járnak valamilyen gyakorisággal ezekre a helyekre. Ez alól kivétel a kocsma, a presszó, az étterem és a populárisabb mozik, azaz a nem vallásosak és kevésbé vallásosak körében valamivel nagyobb a sűrűn (legalább 2–3 havonta) ide látogatók aránya, mint az erősen vallásosak körében. Mindenhova máshova viszont nagyobb arányban járnak (sűrűn) az egyháziassan vallásosak, mint a kevésbé vagy nem vallásosak.

Gazdasági tőke

A fiatalok (és háztartásainak) gazdasági helyzetét vizsgálva az rajzoldódik ki, hogy saját háztartásuk anyagi helyzetét az egyházi fiatalok látják optimistábban. Körükben többen állították mind 2008-ban, mind 2012-ben, hogy „gondok nélkül élnek” (9–10 százalék), szemben a kevésbé vagy nem vallásosakkal, akiknek 2008-ban csak 6–6 százaléka, 2012-ben 5–7 százaléka érezte úgy, hogy nincsenek anyagi gondjaik.

5. táblázat: Szubjektív anyagi helyzet megítélése a különböző vallásos önidentifikációjú csoportokban 2008 és 2012-ben ($N_{2008}=7800$, $N_{2012}=6993$)

2008	Gondok nélkül élnek	Beosztással jól kijönnek	Éppen hogy ki jönnek a jövedelmükből	Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	Nélkülözések között élnek
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	9%	45%	37%	9%	1%
Vallásos vagyok a magam módján	6%	44%	37%	10%	2%
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	5%	43%	32%	17%	3%
Nem vagyok vallásos	6%	43%	34%	14%	3%

2012	Gondok nélkül élnek	Beosztással jól ki-jönnek	Éppen hogy ki-jönnek a jövedelmükből	Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	Nélkülözések között élnek
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	10%	44%	30%	12%	4%
Vallásos vagyok a magam módján	5%	33%	39%	19%	4%
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	5%	37%	38%	16%	5%
Nem vagyok vallásos	7%	35%	38%	15%	4%

Arra a kérdésre, hogy a válaszadók mennyire elégedettek a jelenlegi életszínvonalukkal, az egyház tanait követők szintén optimistábban válaszoltak mind a két évben. 2008-ban 55, 2012-ben 51 százalékuk volt teljes mértékben vagy inkább elégedett. Velük szemben ismét csak borúlátóbbaknak bizonyultak a kevésbé vagy nem vallásosak, akiknek mindkét évben körülbelül 10 százalékkal kisebb hányaduk gondolkodott így.

Magasabb szubjektív anyagi jólét

Joggal gondolhatnánk ezek alapján, hogy a vallásos fiatalok ténylegesen is jobb anyagi körülmények között élnek, ám ez nem feltétlenül bizonyult igaznak, ugyanis a két vizsgálati évben sem a válaszadók saját összevétele, sem háztartásuk bevételeinek összegei között nem találtunk szignifikáns eltérést. És ha ezt figyelmen kívül is hagyjuk, akkor is úgy találjuk, hogy a vallásos fiatalok átlagosan valamivel kevesebb pénzből gazdálkodhatnak havonta, mint kevésbé vagy egyáltalán nem vallásos társaik, 2008-ban pedig a vallásosak háztartásainak összevétele is kevesebb volt, mint a többi vallási csoportba tartozóké. Ez a tendencia azonban 2012-re megfordult, mert valamivel magasabb átlagos háztartási bevételről számoltak be az egyházi-
asan vallásos fiatalok, de ezek az eltérések továbbra sem szignifikánsak.

A magasabb szubjektív anyagi jólétre két további változó adhat némi magyarázatot. Ugyanis az egyház tanításait követők körében fordult elő legkevésbé az, hogy háztartásukban hónap végére elfogyott a pénzük a vizsgálatot megelőző egy évben, azaz vélhetően jobban sikerült gazdálkodniuk a rendelkezésre álló összegekkel: 2008-ban a vallásos csoport felét, míg 2012-ben 42 százalékukat kerülte el a hó végi pénzihiány. A hat évvel ezelőtti vizsgálat alapján a hó végi pénzihiány leginkább a vallási értelemben bizonytalanokat (65 százalékukat) sújtotta, míg 2012-ben a nem vallásosakat érintette legnagyobb arányban (68 százalékukat).

Rendszeresen vagy alkalmanként szintén az egyházi fiatalok családjai tesznek félre pénzt nagyobb arányban. 2008-ban 16 százalékuk

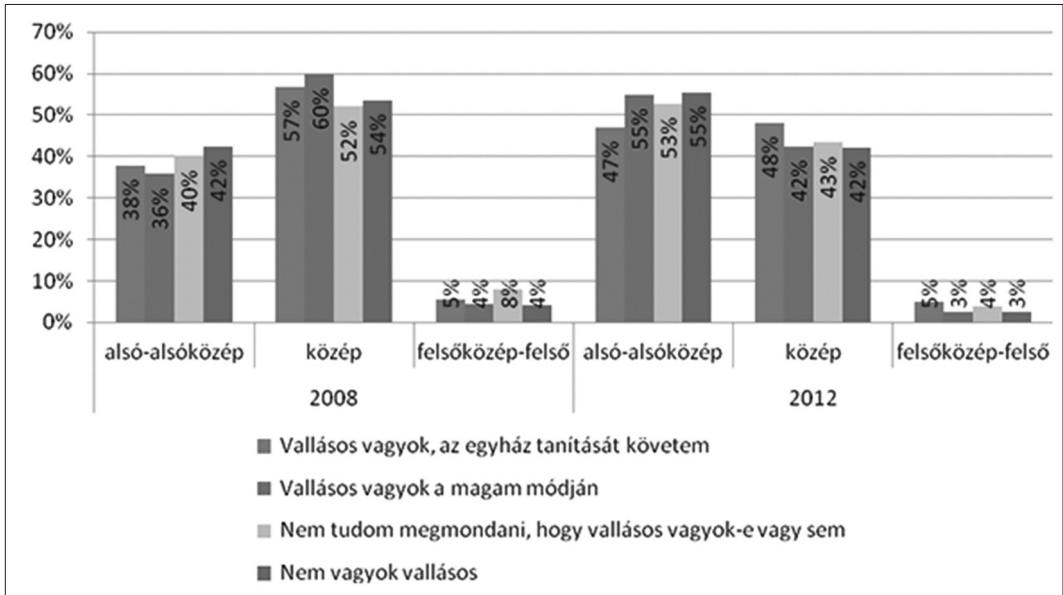

Társadalmi önbesorolás

háztartása takarított meg rendszeresen (szemben a többi csoport 10–13 százalékával), 2012-ben viszont már csak 12 százaléka, de még mindig többen, mint a többi csoportba tartozók, akiknek ekkor már csak 7–8 százaléka említette ezt.

Érdeemes megemlíteni még, hogy amikor a fiatalokat arra kértük, sorolják be magukat az „alsó” és a „felső társadalmi réteg” között valamelyik társadalmi csoportba, 2008-ban — alkalmazkodva a teljes magyar lakosság kitöltési mintázatához — a válaszadók többsége a középső társadalmi csoportba sorolta magát. 2012-ben már azt látjuk, hogy többen sorolták magukat a középtől lefelé található társadalmi csoportok valamelyikébe, mint magába a középsőbe. 2008-ban az egyházasan vallásosak ebben a kérdésben nagyobb „alázatot” gyakoroltak: Ekkor az egyházas fiatalokénál valamivel nagyobb arányban sorolták magukat középre a „maguk módján” vallásosak, és többen sorolták magukat a felső rétegek valamelyikébe a vallásosság szempontjából bizonytalanabbak. A tendencia azonban 2012-re megfordult, és bár az egyházasan vallásosak még kevesebben sorolták magukat a középső társadalmi csoportba, mint 2008-ban, a kevésbé vagy egyáltalán nem vallásosak ennél is többen húztak az alsóbb rétegek valamelyikébe. A felső társadalmi csoportok valamelyikét is csak az egyházasan vallásosak választották ugyanolyan arányban, mint 2008-ban, a többi csoportba tartozók a négy évvel korábbihoz képest jóval kevesebben jelentek meg ezekben a rétegekben.

6. ábra: A különböző vallási önidentifikációjú csoportok szubjektív társadalmi önbesorolása 2008 és 2012-ben
($N_{2008}=7741$, $N_{2012}=6962$)

Összefoglalásként

Áttekintő elemzésünkben arra kerestünk választ, hogy vajon a magyar fiatalok körében az (egyházias) vallásosság együtt jár-e magasabb társadalmi státusszal, pozícióval vagy oda történő önbesorolással. További kérdésünk volt, hogy ha az imént vázolt összefüggést validáljuk, akkor az milyen változók mentén ragadható meg, valamint melyek azok a területek, ahol ez a hipotézis nem igazolódik. Ehhez az *Ifjúság2008* és a *Magyar Ifjúság 2012* kutatások adatbázisait vettük alapul, amelyekben a bourdieu-i tőkefajták indikátoraiként értelmezhető változók mentén próbáltuk körbeírni a különböző vallási önidentifikációval rendelkező fiatalokat.

¹¹Ami alól kivételt talán csak az (informális) kapcsolati tőke jelent.

Elemzésünkben úgy találtuk, hogy azok, akik magukat vallásosnak, sőt magukat az egyházuk tanítását követőnek tartották, a legtöbb vizsgált változó esetében¹¹ szignifikánsan nagyobb arányban magasabb státuszúnak, társadalmi pozícióban szereplőnek bizonyultak a nem vallásos fiatalokhoz képest. Igaznak találtuk a feltevélezt számos objektívebb mérőeszköz esetében (például saját és a szülők iskolai végzettsége, kulturális intézmények látogatási gyakorisága, otthoni könyvek száma, pénzhasználati kultúra, megtakarítási szokások megléte stb.), de számos szubjektív választ kívánó kérdés esetében is, mint a különböző társadalmi rétegekbe történő önbesorolás, a lehetőségekről, kilátásokról alkotott vélemény, az életszínvonallal, anyagiakkal, emberi kapcsolatokkal való elégedettség. Azonban a szignifikáns eltérések ellenére sem gondoljuk azt, hogy egyfajta elitesedési folyamatról beszélhetnénk a vallásos fiatalok körében, mert bár a vallásosak és nem vallásosak közt számos kérdésben szignifikáns különbségeket találtunk, ezek a különbségek a legtöbb esetben nem voltak kritikusan számottevők. Különösen érdekes és sokatmondó, hogy az adatok fényében nem találtunk szignifikáns kapcsolatot a különböző vallásosságúak saját, illetve háztartásaik összevételai közt, mégis, az (egyháziasan) vallásos fiatalok a legtöbb szubjektív véleményt engedő kérdésre pozitívabb, meglegedettebb válaszokat adtak, mint a többi csoportba tartozó társaik.

További kérdések

Ezen eredmények több kérdést is felvetnek. Így például adódik a kérdés, hogy milyen oksági kapcsolatok vannak az (egyházias) vallásosság és a nagyobb (szubjektíven megélt) jólét, elégedettség között. Illetve milyen okok vezetnek ahhoz, hogy a vallásos fiatalok körében nagyobb arányban találunk magasabb társadalmi státuszban lévőket (például több magasabb iskolai végzettségűt)? A kérdések megválaszolása további vizsgálatokat igényel.

Fiatalok párválasztási, családalapítási motivációi és tervei

SZABÓ-TÓTH KINGA

A szerző szociológus, a PPKE BTK Szociológiai Intézetének docense. — Köszönet illeti a szakirodalom feldolgozásában és az eredmények értelmezésében nagy szerepet vállaló Fazekas-Szabó Krisztinát, Nagy Annamáriát, Práth Cecíliát és Varga Anikót, valamint a 2013/2014-es tanév második félévében a PPKE-n az „Életkorok szociológiája” című kurzuson részt vevő valamennyi hallgatót az adatgyűjtésben való közreműködésükért. (Sz.-T. K.)

**Az interjúalanyok
nemek, életkor,
lakhatás, szülői háttér
szerinti megoszlása**

„A külső az, ami megfog, a belső az, ami megtart.”

Bevezető

A családszociológiai kutatások egyik fő kérdéskörét, a párválasztási, családalapítási motivációkat és terveket vizsgálom tanulmányomban. A kérdést a téma bő szakirodalma és kutatási anyaga miatt egy szűkebb keresztmetszetben veszem górcső alá. A tanulmány alapját képező kutatás ugyanis a PPKE Szociológiai Intézetének „Életkorok szociológiája” címmel a 2013/14-es tanév második félévében meghirdetett kurzusa keretében készült. 45 interjú anyagára épít, melyeket a kurzus mesterszakos hallgatói készítettek. A téma a fiatal egyetemisták jövőképe, különösen a párválasztás, a családalapítási tervek, a munka és a családi élet összeegyeztethetősége, a válás és a külföldi munkavállalás (jövőbeli tervek) voltak. Egyéb megkötés hiányában a mintavétel hólabda módszerrel történt, a PPKE BTK mesterszakos hallgatói körében. A mintába került hallgatók főként szociológia, nemzetközi tanulmányok, kommunikáció- és médiatudomány, valamint pszichológia szakon folytatták tanulmányaikat.

Az interjúalanyok nemek szerinti megoszlása a következő volt: körülbelül kétharmaduk nő és egyharmaduk férfi volt. Életkor szerint 22 és 25 év közé estek. Lakhatás alapján elmondható, hogy nagyjából ugyanannyian laknak egyedül önálló háztartásban, mint a párjukkal, illetve kollégiumban. Ennél többen élnek albérletben, de nem a partnerükkel, majd őket követik az egyik szülőjükkel élők. Legtöbben a családjukkal együtt élők voltak, ők tették ki az alanyok kétharmadát.

A válaszolók fele-fele arányban oszlottak meg a szülők iskolai végzettsége szerint: felük középfokú végzettséggel rendelkező szülői családból, míg a másik felük diplomás családból származott. Olyan alany, aki alapfokú vagy alacsonyabb végzettségű szülővel rendelkezik, nem került a mintába. A családi háttér másik jelentős tényezőjét adta, hogy a válaszoló hogyan tekint a származási családjára, összességében hogyan ítéli meg azt. Elmondható, hogy közel egyharmaduk követendő példát lát otthon a szülei kapcsolatában. Ötödük szülei váltak el a lekérdezés időpontjáig és majdnem ennyien tapasztaltak meg származási családjukban olyan negatív családon belüli viszonyokat, amelyeket mindenképpen szeretnének elkerülni vagy másképp megoldani a saját életükben. A testvérek száma lé-

nyeges, mert más kutatások szerint is alapvetően befolyásolja a családképet, amely aztán például a gyermekvállalási terveken keresztül fejti ki a hatását. A kérdezettek harmada egyke volt, ugyanakkor majdnem ugyanannyian származtak három- vagy többgyermekes családból. A legtöbb alany kétgyermekes családból jön.

Jelen tanulmányban terjedelmi korlátok miatt nem tudom a kutatás során felvetett valamennyi dimenziót vizsgálni. Kettő körüljárására vállalkozom: a párválasztás-párválasztási motivációk, valamint a családalapítási tervek bemutatására.

Elméleti keretek

¹Lőrincz László: *A vonzás szabályai. Hogyan választanak társat az emberek?* Szociológiai Szemle, 2006/2. 96–110.

²Idézi Lőrincz László: i. m.

³Idézi Lőrincz László: i. m.

⁴Theodore M. Newcomb: *A kommunikatív aktus.* In Horányi Özséb (szerk.): *Kommunikáció I.* General Press, Budapest, 2003, 51–65.

⁵Lásd például Lőrincz László: i. m.

A szociológiai elméletek általában két szempontot szoktak figyelembe venni a párválasztás vizsgálatakor, ez a két tényező a preferenciák és a lehetőségek.¹ A preferenciák azt írják le, hogy kihez vonzódunk, míg a lehetőségek azt határozzák meg, hogy kik közül választhatunk. A csereelmélet az egyik legismertebb párválasztással kapcsolatos elmélet, de ugyanúgy alkalmazható bármely emberi kapcsolatra, például a barátságok elemzésére is. Az elméletet John Thibaut és Harold Kelley alkotta meg 1959-ben.² Szerintük az emberek egy kapcsolattól várható jutalmak, illetve az azokért adandó költségek alapján döntenek el, hogy mely kapcsolatukat ápolják, illetve melyiket szakítják meg. Az elmélet szerint — amennyiben a párválasztásra alkalmazzuk — azt mondhatjuk, hogy minden embernek megvan a „piaci értéke”, attól függően, hogy mely jutalmakkal rendelkezik (például szépség, intelligencia, báj, társadalmi státusz), és mindenki arra törekszik, hogy a lehető legmagasabb értékű társat találja meg magának. A kutatók azt találták, hogy a hasonló piaci értékkel rendelkezők találják meg egymást általában. Caryl Rusbult a csereelméletet kiegészítve hozta létre saját elméletét, mely a befektetési modell nevet kapta.³ Rusbult a jutalmak és költségek mellett kétfajta befektetés típusát is számításba vett. A külső befektetést azok a dolgok jelentik szerinte, melyek nem konkrétan a kapcsolatra vonatkoznak, ám az ember elveszíti őket, ha kilép a kapcsolatból (ilyenek például a közös vagyontárgyak). Belső befektetésnek nevezi a konkrétan a kapcsolatba fektetett tényezőket (időt, érzelmeket, akár pénzt is). Kutatásai szerint — melyek során egyetemisták együtt járási szokásait elemezte — mindkét típusú befektetés növeli a kapcsolat stabilitását. A hasonlóság és vonzások elmélet leginkább Newcomb nevéhez köthető.⁴ Ez az elmélet arra a megfigyelésre épít, hogy a hasonló a hasonlót találja meg (ezt a jelenséget a szociológiában homofiliának nevezzük és a szociálpszichológia egyik alaptétele). Ennek az elméletnek a magyarázata az, hogy ha valaki elutasítja az alapvető értékeinket, akkor minket magunkat utasít el, míg ha azonosul velük, akkor megerősít bennünket. A közelségi elmélet szerint⁵ azok, akik közelebb vannak hozzánk, automatikusan szimpatikusabbak lesznek nekünk.

Sok kutatás irányul arra, hogy felvázolja azt a folyamatot, amely a párválasztástól a házasságkötésig tart. A kirostálási hipotézis szerint az olyan kapcsolatok, amelyekben a felek „heterogének”, véget érnek, míg a homogén párok együtt maradnak, s kapcsolatuk házassággá fejlődik tovább. Ezt az elméletet azonban nem sikerült ez ideáig empirikusan alátámasztani. Ennek az elméletnek a kritikája az összecsiszolódási hipotézis, miszerint az emberek nem kirostálják egymást, hanem a véleményük az együttélés során közösen alakul. Ezért van az, hogy a régebb óta együtt élő párok „homogénebbek”. Az inger-érték-szerep (*stimulus-value-role* = SVR) elméletre úgy is tekinthetünk, mint a kirostálási hipotézis továbbfejlesztett változatára, jöllehet az SVR elmélet időben megelőzi a kirostálási hipotézist.⁶ Eszerint az elmélet szerint egy párkapcsolatnak három szakasza van. Az első szakasz az inger szakasza, mikor olyan szempontok alapján választunk párt, amit különösebb ismertség nélkül meg tudunk állapítani, ilyen szempont a fizikai vonzerő, az öltözködés, vagy a hanghordozás. A második szakasz az „érték” szakasz, ahol az emberek megfigyelik, hogy összeillenek-e az értékeik. A harmadik szakasz a „szerep” szakasz, ahol megegyeznek, hogy kinek mi lesz a szerepe a párkapcsolatban, illetve a házasságban.

⁶Bernard I. Murstein:

Stimulus Value Role:

A Theory of Marital

Choice. *Journal of*

Marriage and the Family,

Vol. 32, August

1970, 461–481.

**A párkapcsolatok
alakulásának hazai
statisztikája**

⁷Pongrácz Tiborné:

Párkapcsolatok. In Őri

Péter – Spéder Zsolt

(szerk.): *Demográfiai*

portré 2012. KSH

Népességtudományi

Kutatóintézet, Budapest,

2012, 11–21.

A párkapcsolatok alakulásának hazai statisztikáját tekintve Magyarországon a házasságkötések száma az elmúlt két évtizedben (1990–2011) 50 százalékkal esett vissza, míg az újráházasodásé 36 százalékkal.⁷ A teljes első női házasságkötési arány 0,39 százalék, ami azt jelenti, hogy ha ez a tendencia állandósul, akkor a nők többsége (61 százaléka) nem fog házasságot kötni élete során egyszer sem. Az először házasulók életkora egyre növekszik; 1990-ben a nők átlagosan 22 éves korukban kötöttek házasságot, a férfiak pedig 25 éves korukban, 2011-re mind két nem esetén 6,7 év növekedés tapasztalható. Egyre nő azoknak a pároknak az aránya, akik élettársi kapcsolatban élnek egymással. Vizsgálatok alapján úgy tűnik, hogy azok többsége, aki ezt a párkapcsolati formát választja, nem is akarja kapcsolatát a jövőben sem legalizálni. Házasságkötési terveik csak a fiatalabbaknak vannak, akik az élettársi kapcsolatra általában mint „próbaházasságra” tekintenek. A fiataloknak ajánlott életformák között kiemelkedik az előbb említett, házasság előtti együttélés preferálása, míg a „házasságkötés előzetes együttélés nélkül” életforma népszerűsége csökkenést mutat. Az NKI által végzett közvélemény-kutatás eredményei szerint⁸ — bár a házasodási magatartás jelentősen megváltozott — a házasságot mint intézményt még mindig pozitívan ítéli meg a társadalom. Azzal az állítással, hogy a házasság idejétmúlt intézmény lenne, a társadalom túlnyomó többsége (79 százaléka) 2008-ban nem értett egyet. A házasságkötéssel kapcsolatos társadalmi normák tekintetében azonban fellazulás figyelhető meg. Míg a '90-es években a társadalom túlnyomó többsége úgy vélekedett, hogy a pároknak a gyermek születése előtt illik összeházasodni (83,3 százaléka), addig mára mér-

⁸Idézi Pongrácz Tiborné:

i. m.

séklődött e vélekedés támogatottsága és a válaszadók csupán 65 százaléka gondolkodik így. A norma gyengülését mutatja a házasságon kívüli születések növekvő aránya is (jelenleg körülbelül 40 százalék). Az ezredforduló után számos új párkapcsolati forma jelent meg, az egyik ilyen — Európa-szerte egyre népszerűbb — forma az úgynevezett látogató partnerkapcsolat. Ennek lényege, hogy a párok, bár kizárólagos párkapcsolatban élnek (tehát nincs más párkapcsolatuk, és nem is alkalmi kalandról van szó), mégis külön háztartásban élnek. Ennek oka lehet önként vállalt döntés, vagy fennállhat más kényszerítő tényező (például esetenként a párok lakó-körülményei nem teszik lehetővé az összeköltözést).

⁹Spéder Zsolt: *Az élettársi kapcsolatok térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez.* Demográfia, 2005/3–4. 187–217.

¹⁰S. Molnár Edit: *Párkapcsolat létesítését/megszűntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése.* Demográfia, 2010/2–3. 234–273.

Ezek a folyamatok a házasság hegemóniáját tehát csökkentik, de az továbbra is a legtámogatottabb együttélési forma Magyarországon a kutatások szerint.⁹ Az élettársi együttélés egyik fontos funkciója a fiatalok körében a próbaházasság, ami kvázi a jegyesség időszakát helyettesíti, amikor kipróbálhatják egymást, hogy utána biztosabb, kipróbált alapokon kezdhessék házasságukat.¹⁰ Az egyének talán ezzel is próbálnak védekezni a válások ellen, amelyek már félévszázados folyamatos emelkedéssel minden második házasság végét jelentik — tovább rombolva a házasság eszményét. Ám összehasonlítva az élettársi kapcsolatként és az előzetes együttélés nélküli házasságként induló párkapcsolatok tartósságát, az utóbbiak igazolhatóan tartósabbak.¹¹

¹¹Pongrácz Tiborné: i. m.

¹²Kapitány Balázs: *Gyermekvállalási kedv Magyarországon.* In Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): *Népesség – értékek – vélemények.* KSH NKI Kutatási jelentések 73, Budapest, 2002, 23–34.

A kívánt gyermekek száma már évek óta átlagosan 2,02 az 50 év alatti magyar lakosság körében,¹² ám a tervek a legtöbb esetben alacsonyabb szinten realizálódnak. A gyermekvállalási vágyak és a gyakorlat között jelentős eltérések vannak. A tényleges gyerekszám jóval alacsonyabb a kívántnál, részben a halasztás és az ennek következtében fellépő végleg elmaradó gyermekvállalás miatt. A halasztás okai elsődlegesen társadalmiak. Magyarországon a tudatos gyermektelenség egyáltalán nem jellemző a gyermekvállalási korban lévő népesség tagjai között, viszont a külső körülmények — mint a nehéz anyagi helyzet vagy betegség — hatására bekövetkezett halogatás miatt sokaknak nem sikerül végül megvalósítani gyermekvállalási terveiket.

Elemzés

Ahogy a bevezetőben is említettem, ebben a tanulmányban két témára, a párválasztásra vonatkozó gyakorlatra és elképzelésekre, valamint a családalapítási tervek bemutatására fókuszálok.

Az, hogy ki milyen szempontok szerint választ magának párt, meglehetősen egységes képet alkot. Egyszerűen azt mondhatjuk, az interjúalanyok nemüktől függetlenül a homogám kapcsolatokat preferálják. Az egyikük ezt így fogalmazta meg: *„Nekem nagyon konkrét szempontjaim vannak, amivel aztán, hát sokan mondják, hogy így fogok megöregedni. Lehet. Lehet, hogy nem. Számomra nagyon fontos,*

hogyan az alapvető értékek, és a világra való rálátása hasonló, vagy azonos legyen, ez alatt azt értem, hogy számomra fontos, hogy mennyire vallásos valaki, nem azt mondom, hogy keresztény, református, zsidó, hanem hogy mennyire értékálló, vagy mennyire áll ki amellett, amit ő hisz...” A homogenitás általában nemcsak az azonos iskolai végzettséget, de a közös értékrendet, erkölcsi elvek meglétét is jelentette az esetek többségében.

Néhány esetben saját jelenlegi párkapcsolatukkal érveltek az alanyok mellett, hogy a személyiségjegyek valamilyen fokú eltérése lehet hasznos is: „...ő abszolút nem ez a tervezős típus, úgy van vele, hogy minden alakuljon, minden menjen a maga útján, aztán majd kiforrják magukat a dolgok. Én viszont abszolút nem ilyen vagyok. Én szeretek mindent percre pontosan megtervezni és tudni, hogy mi a következő lépés. Viszont nagyon sokat tudtam alakulni szerintem az ő jóvoltából, szóval én is spontánabb lettem...” Míg a hasonlót a hasonlóval típusú kapcsolat egyértelműen a vonzalomelmélethez köthető, addig az ellentéteken alapuló párkapcsolat talán leginkább a csereelmélethez, vagy a befektetési elmélethez. Az első típusnál, a vonzalomelméletnél egyértelműen az a kapcsolat előnye, hogy a felek hasonlóan gondolkodnak, hasonló a világnézetük, így ez lehetővé teszi a közös tervezést, a közös jövőt. A másik típusnál pedig azt mondhatjuk, hogy mindkét fél az ellentétes tulajdonságait ütközteti a másikkal, ennek hatására pedig folyamatosan változnak, folyamatosan alakítják egymást — miáltal „kinyerhetik” a kapcsolatból azt, amire leginkább szükségük van.

A párválasztásra vonatkozó elképzelések és gyakorlat

Az interjúalanyok nagy többségének fontos elvárása társával szemben, hogy az megfelelő intelligenciával rendelkezzen, lehessen vele elmélyült beszélgetéseket folytatni. Ahogyan az egyikük megfogalmazta: „Amúgy nekem mindig számított az, hogy okos legyen, nekem ez nagyon fontos, hogy okosabbnak tartsam magamnál, ez nekem mindig fontos volt, és ezt nehéz elérni, úgyhogy ez problémás — ezt csak azért félig viccből mondom, de akkor is az, hogy értelmes beszélgetésekre lehessen bonyolódni. Nyilván nem a filozófiai mélységekre gondolok, meg ilyesmi, de azért mégiscsak.” Ez az elvárás sok esetben együtt járt azzal a képzettel, hogy az intelligencia nem választható el a felsőfokú tanulmányokban való részvételtől vagy a diploma meglététől: „...lehet, hogy ez nem hangzik szépen, de azért nekem már fontos a felsőfokú végzettség, legalábbis a felsőfokú tanulmányok. Úgyhogy akinek csak érettségije van, vagy nem jár egyetemre, azzal úgy vagyok, hogy nem találánám meg a közös hangot, úgyhogy ez úgy mond egy ilyen szűrőfeltétel.”

A kutatásból egyértelműen kirajzolódik az is, hogy a külső, a „vonzerő” is igen fontos szelekciós ismérv. A belső értékeknél a humor, a megértés, az empátia, a bizalom, a hűség és a szeretet és az előbb emlegetett intelligencia volt az első helyen. E tekintetben sem volt különbség női és férfi alanyok között.

Ez a gondolat átvezethet minket a kulturális jellemzők és a társadalomgazdasági erőforrások kérdéséhez. Vajon az interjúalanyok

Könnyű vagy nehéz-e ismerkedni

melyiket preferálják jobban? A közös kulturális értékeket és gondolkodásmódot, vagy a „jóllétet”? Erre a kérdésre sem született az interjúk alapján egyértelmű válasz. Általánosságban az a kép rajzolódik ki, hogy a párválasztásnál nem az anyagiak a meghatározóak, de ahhoz, hogy a kapcsolat magasabb szintre emelkedjen, és esetlegesen házasság legyen belőle, fontos az anyagi biztonság. *„Hát az biztos, hogy szerelem az kell, másrészt szerintem kell anyagi biztonság is...”* Mivel az alanyok jelentős részének a fejében a házasság együtt jár a gyerekvállalással, az anyagi biztonság megteremtését is elsősorban a gyerekek szempontjából tartják fontosnak: *„Nekem a házasságról mindenképp a gyerekek jutnak főleg eszembe... főleg ez az anyagi biztonsághoz kötődik, elsődlegesen az legyen meg.”*

A párválasztás dimenziójának vizsgálata során azt a kérdést is feltettük az interjúalanyoknak, hogy szerintük könnyű vagy nehéz-e ismerkedni a mai világban. A vélemények nagyon megoszlottak ezzel kapcsolatban. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a válaszadók különbséget tesznek az ismerkedés és a „megfelelő” pár megtalálása között: az ismerkedést inkább könnyebbnek tartják (itt fontos megjegyezni, hogy szép számmal akadnak olyan alanyok, akik magát az ismerkedést is nehéznek tartják), viszont azt, hogy megfelelő párt találjanak maguknak, már problémásabb feladatnak tartják.

Azok, akik azt mondták, hogy nehéz ismerkedni, ezt általában azzal magyarázták, hogy a lányok viselkedése is megváltozott (kihívóbbak, kezdeményezőbbek), a fiúk pedig „elfelejtettek” udvarolni. Az ismerkedési szokásoknál főleg az ismeretségi és baráti körből való választás dominált, ezt követte az egyetem, mint terep, majd a különféle szórakozóhelyek, majd legvégül az internetes társskeresés (mellyel szemben az alanyok többsége szkeptikus).

A válaszadók kétharmadának jelenleg is van párkapcsolata. Közülük csak minden ötödik nem tervez hosszútávra jelenlegi párjával. Akik terveznek, azok mindenképpen fontosnak tartják a házasság előtti együttélést. Ez alól csak minden tizedik alany volt kivétel, akik mind a vallásosságukra, vallásos neveltetésükre való hivatkozás miatt utasítják el a házasság előtti összeköltözést. A többi vallásos alany elfogadhatónak tartja és maga is tervezi az együttélést. Minden hetedik alany nem tervez házasságot kötni, és vitatja a házasság intézményének létjogosultságát.

Családalapítási tervek

Rátérve a második dimenzió, a családalapítási tervek vizsgálatára, a legtöbben azt emelték ki, hogy a házasság már komolyabb elköteleződés, amely az együttélést a következő szintre emeli. Az alábbi idézet a párkapcsolati formák pluralizmusának ellenére is bemutatja, hogy milyen erőt rejthet a kapcsolat legalizálása: *„Nem tudom. A mai világban ez ilyen, tehát nagyon kevés ember van, aki tényleg azt tudja mondani, hogy én igenis elkötelezem magam és szerintem manapság a házasság egyre jobban felértékelődik. Legalábbis számomra. Tehát könnyű így párkapcsolatban élni, élettársi kapcsolatban, viszont az, hogy hosszú időre elkötelezsd magad, az igenis a mai fogyasztói társada-*

lomban, hogy csak így fogyasztod a párkapcsolataidat, ilyen nehéz dolog és szerintem ez romantikus is egyben, hogy... Régebben ugye nem volt választásod, igenis összeházasodtatok, és nem volt az, hogy párkapcsolatban éltél, de most van választási lehetőség. Szerintem maga a házasság az mutatja, hogy te jobban szereted a párodat annál, hogy mondjuk csak együtt élsz vele papír nélkül, mert az egy elköteleződés. Azzal kimondod, hogy veled leélnéd az egész életedet. Ezért gondolom és tényleg fontos. Legalábbis számomra igenis kell az a papír. Sokan azt mondják, hogy azért nem, mert az csak egy papír, de szerintem nem a papíron van a hangsúly, hanem amit az szimbolizál. Tehát azt, hogy úgy gondoljátok, örökre együtt lesztek. Tényleg nagy elköteleződés szerintem."

A házasság ideálisnak tartott időpontja

Akik terveznek házasságot, azok annak ideális időpontját 25 és 30 éves kor közé teszik. A kérdésre válaszolók fele konzekvens: önmaga számára is ugyanazt az időpontot tartja ideálisnak, mint általában. A válaszolók kevesebb mint ötöde szeretne az általánosan ideálisnak tartottnál korábban, míg a maradék egyharmad később tervez házasodni. Minden negyedik alany nem számot mondott: szerintük egyén-, személyiség- és körülményfüggő, hogy kinek mikor ideális házasságot kötni.

Arra, hogy mi szükséges a „jó” házassághoz, szerteágazó válaszokat kaptunk: az anyagi biztonság fontos ugyan, de rögtön utána a közös értékrend, a világnézet és a célok állnak, valamint az erős érzelmi kötelék megléte, ezt követi a megfelelő kommunikáció és őszinteség, türelem, de megjelenik a függetlenség, a Somlai-féle „privacy”.

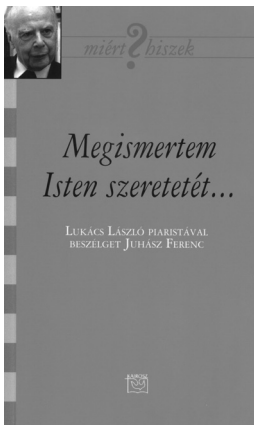
Gyermekvállalási elképzelések

A gyermekvállalási terveket illetően elmondható, hogy az alanyok közül szinte mindenki szeretne gyermeket. Aki jelenleg úgy véli, hogy nem szeretne, az arra hivatkozik, hogy ő még túl fiatal és felelőtlen, megijeszti a felelősségvállalás, és hogy nem lát még ennyire előre, ezért nem is gondolkozott rajta. Érdekes megjegyezni, hogy azok, akik nem terveznek házasságot, hasonló arányban vannak jelen a mintában, ugyanakkor nincs átfedés a két tényező között. A tervezett gyermekszám átlagolva 2,4: még azok az alanyok is, akik egyiké, vagy éppen szülei elváltak, elgondolkodtak már azon vagy el is döntötték, hogy több mint egy gyermeket szeretnének. Azt, hogy mikor ideális a gyermekvállalás, általában 25 és 35 év közé helyezték a válaszolók. Ugyanúgy, ahogy a házasodási korban is, a legtöbben konzekvensen voltak és ugyanazt a kort tartják ideális önmaguk számára is, mint általában. Nagyjából azonos arányban vannak azok, akik hamarabb szeretnének gyermeket vállalni az ideálisnál, mint akik későbbre tervezik azt. A kérdezettek leginkább a biztos egzisztencia megteremtése és a karrier építése miatt halasztanák el a gyermekvállalást. Arról, hogy miért érdemes gyermeket vállalni, illetve hogy ők miért szeretnének gyermeket, számos szépen kimunkált választ kaptunk. Számomra érdekes módon inkább a férfiak fogalmaztak igazán szépen arról, hogy miért szeretnének gyermeket: *„A gyerekvállalás kicsit részt venni*

a teremtésben. Nem én teremtem, de általam keresztül teremt Isten egy totálisan új személyt, új világot (...) Ez az idealisztikusabb. A másik meg egy házasságba a gyerekek hozzák igazán a beteljesülést, a boldogságot." Vagy ahogy egy másik egyetemista fiú fogalmazta meg: „Valahol ez is a legfontosabb célunk, hogy gyermeket vállaljunk és hasznos tagját neveljük fel a társadalomnak. (...) Valahol, hogyha van egy gyereked, a legnagyobb ajándék a világon. Egyrészt a két ember szerelmének a gyümölcse. Az te is vagy, és akit a legjobban szeretsz, az is. Félelmetes dolog valahol, szerintem. Plusz tényleg az a jó érzés, hogy felnevelsz valakit, aki később valamit elér. Lehet, hogy tudós lesz vagy professzor, de akár lehet egy nagyon jó autószerelő is, vagy bármi, de mégis a te fiad vagy a te lányod, aki ezt elérte. És szerintem ennél jobb nincs, tehát tényleg ez az egyik legnagyobb dolog, amit egy ember adhat a világnak.”

Összegzés

Ahogy korábban bemutattam, a párválasztási elméletek közül a vonzalomelmélet használható leginkább arra a magtartásra, amit a mintánkban tapasztaltunk: a legtöbben az alapján választanak párt maguknak, hogy mennyire hasonló hozzájuk az illető értékrendjét, a világról alkotott felfogását illetően. E tekintetben nem értelmezhető különbség férfiak és nők között. A külső, a fizikai megjelenés fontos tényező, de a megtartó erőt a belső értékek, személyiségvonások és ezeknek a másikkal való összeegyeztethetősége jelenti. A nők és a férfiak párválasztási szokásaiban sem lehet nagy különbséget felfedezni. A baráti és ismeretségi kör fontos a párválasztásnál, az internetes társkereséssel szemben fenntartásokkal viseltetnek a válaszadók. Az egyetem mint terep egyértelműen megjelenik „házassági piacként”. Kutatásunk alapján elmondható, hogy a fiatalok reflektálnak saját származási családjukra és ennek alapján alkotják meg a párválasztásra és családi életre vonatkozó elképzeléseiket.

KIADÓNKBAN IS KAPHATÓ:

Megismertem Isten szeretetét...

Lukács László piaristával beszélget Juhász Ferenc

Kairosz Kiadó, Budapest, 2014

„Miért hiszek?” sorozat, XCVIII. kötet

Ára: 1.500 Ft helyett 1.200 Ft

változatlanul hullámzik. Orph&Eur

JÁSZ ATTILA

Egy nap, amikor majd lekapcsolom a villanyt éjszaka, leülök a kényelmes IKEA-fotelbe, becsukom a szemem, tengereket látok hullámozni rossz minőségű felvételen. Kinyitom a szemem, hullámzik a tenger. És amikor behunyom, hullámzik tovább. Aztán kinyitom, hullámzik. Behunyom, változatlanul hullámzik. Mint amikor a tengerparton ébredek, ott aludhattam el, a homokba állított, félig teli borosüveget hullámok nyaldossák megfelelő hőmérsékletűre hajnalban. Lassan sodródunk az időben a múlt leszakadt, még ismeretlen szigetei felé.

csak tenger. Daid&Ikar

*Szárnyas hajóról nézni a halkan halódó partot.
Ahogy isten szépen mindent lecsupaszított, alkot.
Egy angyal meg a szikláról figyeli az embert.
Behunyja szemét. Nem akar mást látni, csak tengert.*

Consolatio mystica

Zsoltár női hangra

*mert te tudod Uram mindennek
idejét és helyét megadását elvételét
magasságát és mélységét*

*mert semmi sem olyan és úgy
ahogy teremtényeid vélik
gondolják elképzelik*

*mert mindenből nagyobb
hatalmasabbat adsz
ajándékozol*

*megteríted asztalod és megkínálsz
szépségeidből gyönyöreidből*

*te szabad meg a szent időt és
megszenteled helyét is
megmutatod benne magadat*

*arcod fényét egymás arcában
láthatjuk meg egymásra nézve
arcunkon felfénylik tekinteted*

*testünket a csillagok és az Ég
harmóniájára hangolod
hatalmassá teszel minket benne*

*a teremtés titkait feltárod és
egymásban mint hajlékodban
engedsz időzni*

*valameddig
töredéknyi időig*

*amit végtelenné tágítasz a
szomorúságban amikor
hiányod érkezik el*

*sivatagi idő tűzforróság és jég
hidegség láza pillanatonkénti
váltakozásban*

*forró könnyekkel hűt le
hiányzó valóságod*

*mert te tudod hogyan vigyél
szomorúságba boldogságba*

*te tudod útjait a bánatnak
idejét a szabadításnak mert*

*elküldöd Vigasztalásod Lelkét
lelkünkbe oltod hogy ne halni de*

*élni lehessen valahogy mégis
tovább
felix culpa
consolatio mystica*

Siennai Szent. Asszonyok szövik

AYHAN GÖKHAN

*Amíg idejössz, addig tartalak magamnál. A szorongás
lehunytt szemű alagútján, s az elfojtott, kövér
félelem súlya alatt megroppan, mint a kéz, az életem.
Jönnek az ösztönök, s félreértjük egymást. A sértő, langyos-lelkű*

*istenek nem kegyelmeznek, — az istenek. Mintha egy asztmás
faluban élnek, ahol fulladnak a parasztok, s én lennék a szív,
a tüdő, a gerincoszlop. Fűlsértő asszonyok. Párkák szövik a fojtást.
Nem éred meg harmincharmadik éved, mit mondjak*

*neked, akit a test meggyaláz, porig éget a lélek. Aki
többet tud a testemben élő összes néma szenvedésről,
s a gyalázat arcai magukra ismernek, magukra ismerik
a szenvedésed. Férfitestek, mint a lefolyó, kavarnak benned.*

Siennai Szent. Súlyos

Súlyos betegségeket találok ki, hogy
a legjobban féltsem magam.
Az önszeretet hihetetlen, kihűlt méretéhez
képezt komolyan vesz. „Félreértesz, szégyen,

vagy a súly helyez át?” Szavaim földszintjén
a szorongás kéthetes szennyvize bugyog,
s a felső száz méteren a tisztaság óvatos-
an átmos, mint a finoman preparált

állatokat az amnesztiás, iskolai gondnok.
A hajnal horzsolásai, fagyos templom-
folyosó kétségbeejtő fehér magánya felett
megállítanak, s a képzelet rajzolta ki
betegségek nekem is köszönnek. Katalin arca
hideg ingembe törlöm. Törölje el szépen
az összes hibám. A szentek dolga megalázni az életüket
a hibás életünkkel. Tisztára. Több istenem van, mint szorongás.

Siennai Szent. Kórház

A nyomott kórházszag a lány
testébe ivódott, mint a jel, magán
hordta a lányt, a sötétség boldog
és önzetlen, s túl nem hangsúlyoz

semmit. Aki bújt, aki nem, szorongásom
körbeér, kék szagok ingerlik. Oldott
következtetést von le
szédület és szégyen, kórházszagú lány és

én. Innentől legyél boldog.
Az élvezeti irány elfordult, akár a lány
arcán a szégyen, s a szorongás feljött,
mint a felesleg ebéd után. Levegőt

álmodtam.

Generáció, hang, hatás

SZÉNÁSI ZOLTÁN

A Babits-líra jelenléte Rónay György költészetében

1975-ben született. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Forrás szerkesztője, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. Legutóbbi írását 2014. 6. számunkban közzeltük. – Jelen dolgozat az OTKA K 105283 számú kutatási programban készült.

¹A harmadik nemzedék fogadtatásáról bővebben lásd Kenyeres Zoltán: *A „harmadik nemzedék” fogadtatása*. In uő.: *Korok, pályák, művek. Válogatott tanulmányok*. Akadémiai, Budapest, 2004, 89–99.

²Babits Mihály: *Könyvről könyvre*. Nyugat, 1934/16. 177–181.

³Kassák Lajos: *...és a legfiatalabb korosztály*. Nyugat, 1936/8. 94–95.

⁴„Maga a forradalom egyike volt a legbékésebbeknek, csendes pártválság a század elején kivívott köztársaságban. Az elkülönödést ápolta magában, nem a buktató szándékot, inkább a lemondással változtatva,

A harmincas évek elején induló fiatal költők, írók jelentkezését igen élénk, de korántsem csak pozitív recepció kísérte,¹ bírálóik főleg a Nyugat hagyományához, vagy általában a modernséghez való viszonyuk eredetiségét kérdőjelezték meg. Lényegében már erre utal Babits kritikája is, amikor költészetükben a kortárs világirodalmi hatások hiányát állapítja meg, s az előző generációkhoz képest epigonnak látja a harmincas évek elején induló harmadik nemzedék költőit.² Kassák Lajos két évvel későbbi írásának formaelemzése is elsősorban a fiatal költők hagyományértelmezését kritizálja, úgy látja, hogy szemben saját hagyományválasztásukkal (Vörösmartyval és Arannyal, valamint a mesterüknek tekintett Babitscsal), lírájuk a Nyugat indulása előtti költészetből, Reviczkytól és a századelő konzervatív lírájából, Szabolcska Mihálytól eredeztethető.³ Ebbe az összefüggésbe helyezhető Halász Gábor megállapítása is, mely a harmadik nemzedék fellépésében a második nemzedék „forradalmához”⁴ képest „ellenforradalmat” látott. A címadás metaforikája azonban némileg félrevezető, nem poétikai visszarendeződésről volt ugyanis szó, az idősebb generáció képviselői a fiatalokon leginkább az újítás hiányát kérték számon. „Pedig ez az új nemzedék rendkívül tehetséges, legalábbis Magyarországon: lírai költői átlagban jobbak, mint az előző nemzedéké, líraiabbak, újságírói új műfajokat teremtenek, tudósai félelmetes felkészültségűek. De hol a dac, a szekta, a jelszó, a révület, a »mánia?« — teszi fel a kérdést Szerb Antal vita-indító esszéjében.”⁵

Rónay György Szerb Antal írására reagáló, a Magyar Kultúrában közölt válaszcikke saját nemzedékének általánosan jellemző szemléletmódját a következőképpen határozta meg: „Nem jelent tehát számunkra különösebbet, hogy mi találtunk-e ki új irányt, vagy nem. Mi az igazságot keressük, Valéry híres dialógusát idézzük: »Ó barátaim, mi hát a tánc?« — kérdi Szokratész. »Mi hát a tánc«, erre akarunk lelteni irányok, »neozimusok« fölött állva, a valóság mulandó arca mögött az ideák örök arcát keressük. »L’art pour l’art?« Inkább valami »l’art pour la métaphysique«-féle. Olyan magatartás ez, amelyben az irány és a stílus kérdése mint nemzedéki jegy, mellékessé válik. Realizmus, szürrealizmus, intellektualizmus, sőt impresszionizmus és expresszionizmus egyformán »jó« és hiteles előttünk, amennyiben nem »irány« és nem elmélet, hanem a »lényeg« megragadására törő költői kísérlet.”⁶ A néhány

mint követelésekkel. A dús tenyészet helyébe tudatos aszkézissal az egyszerűséget, az érzések alakváltása helyébe az akarat öszinteségét ültette, az uralkodó-esztétikum helyére a diktátor-erkölcsöt. Nyersebbre fogta hangját, hogy jobban átütőzzék rajta a legfőbb új, amit hozott: a szociális együttérzés felzaklatott ösztöne. Hosszú idők után a költőnek megint célja volt a verssel, cél nem a versben magában, hanem a visszhangban, hatásban, tette való buzdításban. Újnépinek vallotta magát származásán, formailhletén, tárgyválasztásán keresztül. Társaival nem a művészi cinkosság, hanem bajtársi közösség fűzte össze, tiszta szándék és fájdalomosan rokon élmények." Halász Gábor: *A líra ellenforradalma. Nyugat, 1937/4. 293–294.*

⁵Szerb Antal: *Könyvek és ifjúság elégiája.* Nyugat, 1938/10. 281.

⁶Rónay György: *Kultúra és élet.* Magyar Kultúra, 1938/22. 262.

⁷Rónay György: *A Nyugat.* <http://www.pim.hu/object.5dc59cca-7e77-4f2d-bdfe-deb7a74343fe.ivy> [2014.07.16.]

irodalmi, illetve irodalmon kívüli szempontot kiemelő nemzedék-konceptió szükségszerűen leegyszerűsítő. Az egyes életművek, műalkotások ennél jóval differenciáltabb viszonyt mutatnak, s így a harmadik nemzedéken belül is igen különböző mintázatai vannak a hagyományhoz, vagy a Babits-életműhöz való viszonynak. A Babits halála és a Nyugat megszűnése után harminc évvel született vallomásában Rónay György mégis egész nemzedéke nevében állítja: „Számталanszor elmondtuk már, nemzedéktársaim is, jómagam is, hogy nekünk, az úgynevezett »harmadik nemzedéknek«, pályánk elején a Nyugat volt a cél, a benne való megjelenés (és ami ezzel nagyjában egyet jelentett: Babits javallása) jelentette az igazi írói, költői, kritikusi fölavattatást.” Ugyanitt saját Babits-hoz való viszonyát is meghatározza: „Ki hatott rám a legmélyebben? Habozás nélkül válaszolok: Babits. De itt rögtön árnyalnom kell. Költészete először a *Versenyt az esztendőkkal* lírájával ragadott meg; idő kellett hozzá, hogy fölismerjem a »középső« Babits, a *Recitativ*, a *Nyugtalanság völgye*, a *Sziget és tenger* nagyságát; még több ahhoz, hogy első köteteiből ne csak az olyan oromverseket tartsam »házi antológiám« fő darabjainak, mint az *Esti kérdés* vagy a *Két nővér*, s hogy világirodalmi környezetébe helyezve, valamint a *Levelezés* ismeretében megértsem korai lírájának jelentőségét.”⁷

Jelen dolgozat keretei között nem vállalkozhatom rá, hogy a harmadik nemzedék Nyugat hagyományához való viszonyát vizsgáljam, kérdésem csupán annyi: Rónay György költészetének hatástörténeti tudata hogyan vall a Babits-lírához fűződő viszonyáról. Még tovább szűkítve a vizsgálódás területét, a továbbiakban két, egymástól több mint másfél évtized különbséggel született vers értelmezésén keresztül keresem a választ a fentebbi kérdésre. Az első, a *Babits a betegágyon* 1961 júliusában keletkezett, míg a *Szérű* 1977. december 26–27-én. Mindkét vers szövegszerűen is utal a költő-elődre, az előbbi a címével, utóbbi a Babitstól vett mottójával.

A *Babits a betegágyon* egy megtörtént találkozás emlékének húsz évvel későbbi felidézése, melyről a fentebb már idézett vallomásban is olvashatunk: „Egyszer, már a Révai lektoraként, fölkerestem budai lakásán [Babitsot — Sz. Z.]; Graham Greene regényét ajánlotta, a *Hatalom és dicsőség* címűt (az orrunk előtt kötötte le aztán az Athenaeum). Megírtam ezt egy versben — *Babits a betegágyon* —, prózában csak gyarlóbban tudnám. »Realista« vers: minden szó igaz benne. A könyvek is a végén.” Nem véletlenül kerül azonban idézőjelbe a „realista” jelző, a versben ugyanis nincs szó Graham Greenről, tulajdonképpen kommunikáció sem jön létre a versbeszélő és a cím alapján Babitscsal azonosítható haldokló között. Nem abban az értelemben „realista” tehát a vers, hogy a megtörtént eseményt valóságként rekonstruálná, sokkal inkább olyan „szubjektív hitelességről” beszélhetünk, mint a később született *Kantáták* vagy a *Júdás* című színjáték mnemotechnikája esetében.⁸ A *Babits a betegágyon* tehát — hasonlóan Rónay más műveivel — az egykori belső történetet idézi fel, a meg-

⁸Erről bővebben lásd Szénási Zoltán: *A szavak sokféleségétől a Szóegységéig. Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből.* Argumentum, Budapest, 2011, 220–224.

rendültséget, amit a fiatal költő haldokló mesterét látva átélt. Amíg tehát az emlékezés szerint a valóságban egy munkalátogatásról volt szó, addig a vers drámai feszültségét a haldokló szenvedésének leírása és a kommunikáció létrejöttének képtelensége adja:

*Mondani akart valamit,
és azt hiszem, szólni akartam,
de csak a síp, a síp, a síp,
a síp sikoltott szakadatlan,
és ő nem bírta abbahagyni,
és én nem bírtam elszaladni,
pedig az ajtó nyitva volt,
s csak néztük egymást iszonyodva,
amíg a gége sípja szólt —*

mikor már elszorult a torka...

Éppen ezen a ponton ragadható meg a vers poétikai érdekessége. A versbeli haldokló a halálos betegség, a látogató pedig a megrendültség miatt képtelen megszólalni. A versszöveg mint visszaemlékezés tehát már azután születik, hogy az emlékező megtalálta a szavakat ahhoz, hogy a haldoklóval való találkozást, s végső soron a másik halálának élményét elbeszélje. Ezek a megtalált szavak azonban csak látszólag a sajátjai, a vers ugyanis több értelemben is a Babits-líra nyelvén szólal meg. Már a nyitó versszak kijelöli a legfontosabb szövegeközi kapcsolódást:

*Mikor már elszorult a torka,
s lázasan, egyre verdesőbb
kínban, már szinte fuldokolva
kapkodta csak a levegőt;
mikor már elszorult a torka,
s az egész ember semmi más,
csak ez volt, ennyi volt: a csonka
gégében rángó kapkodás;
mikor már elszorult a torka,
akkor, egy nyári délelőtt
látogattam meg egy mogorva,
kietlen, nagy szobában őt.*

A Rónay-vers nyitó strófájában az egymással mellérendelői viszonyban álló mellékmondatok halmozása után a főmondat a versszak végére kerül, szintaktikailag az első egységet az időhatározói kötőszavakkal bevezetett, a vers későbbi szakaszaiban is refrénszerűen ismétlődő sorok („mikor már elszorult a torka”) tagolják, mely a mondatszerkezeti hasonlóság és a versnyelv ebből fakadó sajátos dikciója révén az *Esti kérdést* idézi. Szintén a korai Babits-líra talán

legjelentősebb darabjára utal vissza a Rónay-vers jambikus verselése. Rónay György azonban rövidít a sorhosszúságon, mert amíg az *Esti kérdésben* ötös és ötödfeles jambusok váltják egymást, addig a *Babits a betegágyon* nyolc és kilenc szótagú jambikus sorok alkotják, melyek szabályos váltakozása (989898989898) a második versszakról szabálytalanná válik, majd az utolsó előtti versszakban (a vers érzelmi csúcspontján) ötös és ötödfeles jambikus sorokra, tehát a Babits-vers ritmusára vált át:

*szökve a néma házon át — jaj! —
magára hagytam a halállal,
ahogy, egy évvel azelőtt, kiszáradt
csontbörtönében haldokló apámat...
Delet harangoztak, mikor kiléptem.
A kezemen nem volt egy csöppnyi vér sem.
Az utcán egy lélek se járt.
Túlsó felén, a hegy tövében,
korhadt gerendák közt, roskadtan állt
egy ócska kordé, féloldalra dűlten.
Vén bodzabokrok közt a rúdra ültem,
hallgattam a sípszót a déli csöndben
és bámultam a szürke porba,
és folyt a könnyem. Folyt a könnyem —*

mikor már elszorult a torka...

A Rónay-vers rímképlete — bár nem másolja az *Esti kérdést* — szintén a Babits-vers rímeinek variabilitására emlékeztet, de a szövegközi kapcsolat szempontjából lényeges a ragrím alkalmazása (a Babits-versben: „a távol utcák hosszú fonalát, / az utcalángok kettős vonalát;” Rónaynál: „és ő nem bírta abbagygni, / és én nem bírtam elszaladni,”). Ezt — a vers hangzását döntően meghatározó és a vers hangulatát is az *Esti kérdés*hez hasonlóan ellenpontoszó⁹ — rímtechnikát írják tovább a *Babits a betegágyon* önrímei („és nem volt megfésülve sem, / nem volt egy pohár vize sem, / feküdt a kintől vizesen, / s nem volt mellette senki sem —”). Ez a rímtechnikai megoldás viszont a Rónay-verset a Babits-életműből már inkább a *Jónás könyvéhez* köti.

Nemcsak a vers szintaktikai felépítettségét, ritmikáját és hangzását meghatározó tényezők révén teremtődik kapcsolat az *Esti kérdés* és a *Babits a betegágyon* között. Mindkét költői szöveg az emlékezésre épül, s besorolható abba a verstípusba, melyet Kelevéz Ágnes az *Esti kérdés* kapcsán „visszapillantó önszemléleti vers”-nek nevez.¹⁰ Önszemléletinek tekinthető a Rónay-vers abból a szempontból, hogy ebben az esetben is többről van szó, mint egy emlék felidézéséről, a haldokló mesterről őrzött emlék felidézése Rónay György saját költői genealógiájának kijelentését, megerősítését is magában foglalja. A vers sorhosszúsága éppen abban a(z) előbb idé-

⁹Rába György: *Babits Mihály költészete, 1903–1920*. Szépirodalmi, Budapest, 1981, 321.

¹⁰Kelevéz Ágnes: *Teremtő műfeldolgozás. Bergson időszemléletének hatása az Esti kérdésben*. In: *Esti kérdés. A tizenkét legszebb magyar vers 4.* (Szerk. Füzfa Balázs.) Savaria University Press, Szombathely, 2009, 32.

zett) szakaszban változik, ahol a haldokló költő látványa és a felette érzett megrendülés felidézi a versbeszélőben apja szenvedését. A két szülő alakjának egymásba játszását erősíti, hogy a lírai én a két haldoklót ugyanazokkal a szavakkal írja le („s döbbenet néztem a kibomlott / hálóing résén át a csontok / szikár börtönrácsát”, illetve: „magára hagytam a halállal, / ahogy, egy évvel azelőtt, kiszáradt / csontbörtönében haldokló apámat...”).

Ez az intertextuális kapcsolat azért is fontos, mivel bár a Rónay-verset nem egy pontosan meghatározható filozófia mozgatja, miként Babits *Esti kérdés*t Bergsoné, mégis a létezés végességével szembesülő szubjektum egzisztenciális megrendülése hasonló kérdéseket foglal magába, mint a Babits-vers létezés értelmére rákérdező záró szakasza, melynek bibliai pretextusait szintén Kelevéz Ágnes tárta fel.¹¹ Egyik lehetséges őszövétségi forrása Kelevéz szerint az *Esti kérdés* zárlatának Ésaías könyvéből¹² származik: „Meggyszárad a fű, a virág elhull, de a mi Istenünk beszéde megmarad mind örökké” (És 40,8). A Rónay-vers implicite rejtett központi kérdése azonban nem az örökkévaló isteni logoszra irányul, mint a prófétai szövegé, hanem a költői szóra, mely éppen az intertextuális megidézés, az újírás révén szakad el eredetétől, s lép túl a halállal szembesülő jelenvalólét időbeliségén.

Ki kell azonban emelni, hogy nem az *Esti kérdés* az egyetlen Babits-vers, mely a Rónay-szövegben megidéződik. A versbeszélő érzelmi megrendültségének kifejeződése a lelki furdalás, mivel önmagát vádolja mesterének halálával:

*rám tapadt, nézett rám zihálva,
mint az áldozat gyilkosára,
mintha orvul csak arra jöttem
volna a házba, hogy megöljem,
gyilkoljam a torkát szorítva,
míg el nem némul gégesípja,
és elraboljam maradék,
vergődő, vézna életét —*

A lírai én itt tehát a gyilkossal, pontosabban a gyilkos betegséggel azonosul, mely visszautal a *Balázsolás* egy szakaszára, a lelkiismeret, mely a versbeszélőt bűnös-létének tudatára ébreszti, tehát szintén a Babits-líra hangján szólal meg:

*Mert orv betegség öldös íme engemet
és fojtogatja torkomat,
gégém szűkül, levegőm egyre fogy, tudóm
zihál, s mint aki hegyre hág,
mind nehezebben kúszva, vagy terhet cipel,
kifutva, akként élek én
örökös lihegésben.*

¹¹l. m. 29–31.

¹²Kelevéz Ágnes hivatkozott tanulmányában a Károli-féle revideálás előtti fordításból idéz, mivel Babits is ezt használta.

¹³Martin Heidegger:
Lét és idő. (Ford. Vajda
Mihály, Angyalosi Gergely,
Bacsó Béla, Kardos And-
rás, Orosz István.) Osiris,
Budapest, 2001², 317.

¹⁴Rába György
Babits Mihály. Gondolat,
Budapest, 1983, 230.

Az intertextuális kötődésen túl ez a Rónay-versrészlet a kommunikáció képtelenségének, az emlékező hallgatásának okát is megadja. Ugyanis éppen a lelkiismeret felhívása által bekövetkező egzisztenciális megrendülés az, mely nem engedi megszólalni a látogatót, abban az értelemben, ahogy arról Heidegger ír: „*A lelkiismeret egyedül és állandóan a hallgatás módusában beszél.* Így nemcsak felfoghatóságáról nem veszít semmit, hanem a felhívott és felszólított jelenvalólétet önnön hallgatásába kényszeríti.”¹³

Egy másik Babits-utalás a Rónay-versben szintén az életmű egy kiemelt darabjára, „Babits költői fejlődésének öntükröző szimbólumá”-ra,¹⁴ a *Cigány a siralomházban* című alkotásra vonatkozik, melynek záró versszaka:

*Ha holtakat nem ébreszt: mit ér a trombitaszó?
Csak a könny, csak a könny, csak a könny hull
s nem kérdi, mire jó?*

A Babits-versben a könny a költészet, pontosabban egyfajta költészetfelfogás metaforája. A *Babits a betegágyon*ba azonban elsődlegesen nem ilyen értelemben íródik át ez a versrészlet, hanem az eredeti mondat szintaktikai szerkezete ismétlődik meg, a „könny” helyett a haldokló betegség által megtámadott gégejének tárgyiasító metaforájaként a „síp” szerepel:

*Mondani akart valamit,
és azt hiszem, szólni akartam,
de csak a síp, a síp, a síp,
a síp sikoltott szakadatlan*

Az idézett Rónay-versrészletben a síp, mely hangalakjánál fogva is meghatározza az adott szövegrész akusztikáját, már nem egyértelműen a költészet metaforája, hanem ezzel épp ellentétben a haldokló költő megszólalásának akadálya. Másrészt viszont tipologikusan a „síp” értelmezhető a *Cigány a siralomházban* hivatkozott szakaszában szereplő trombita antitípusaként, s ilyen értelemben a költészet Babitsénál komplexebb metaforájának is tekinthető. A vers zárlatában azonban megtaláljuk a „könny” motívumát is („hallgattam a sípszót a déli csöndben / és bámultam a szürke porba, / és folyt a könnyem. Folyt a könnyem — / mikor már elszorult a torka...”), mely — mint a halál szembesülő és a büntudat által hallgatásra kényszerített jelenvalólét lelki diszpozíciójának kifejezője — ha nem is költészettel, de — visszaulva Rónay prózai vallo-
mására — a költészet igaz szavaként magával a verssel lesz azonosítható.

Másféle hatástörténeti viszonyt alakít ki a Babits-életművel a Rónay György halála előtt nem sokkal keletkezett *Szérű* című vers. Amíg ugyanis a *Babits a betegágyon* elsősorban a szöveg szintaktikai,

ritmikai és rímtechnikai szintjén idézte meg a Babits-életművet, addig a *Szériú* elsősorban motívikus szinten kapcsolódik ebbe a hagyománytörténetbe, s ez esetben a mottó („Ez a hely a legjobb hely tenéked”) jelöli ki a mű elsődleges forrásszövegét, az *Ádáz kutyámat*. Itt is többről van azonban szó, mint a motívumátvétel révén létrejövő intertextuális viszonyról. Rába György értelmezése szerint a „kései Babits-vers transzcendens gondolkodást fed föl, bár nem szükségszerűen spirituálisat, ahogy a reális tapasztalat rendszeréből átlép egy metafizikai, etikai vagy történetfilozófia gondolkörbe”.¹⁵ A 20-as évek közepén született *Ádáz kutyám* című versben a reális tapasztalat az ember-kutya alá-fölrendeltségi viszonya, mely az utolsó versszakban metaforizálódva az Isten–ember viszonyra vonatkozik. A Rónay-vers viszont (egyfajta „l’art pour la métaphysique”-ként) már ezen a transzcendens, metafizikai jelentésszinten írja tovább a Babits-verset. A versbeszéd itt már eleve vallomásos, imádságos regiszterben szólal meg, megszólítottja viszont nem a Babits-vers kutyája, hanem az utolsó versszakban körülírt Isten.

A *Szériú*ben megjelenített Isten–ember viszony sokkal kevésbé problematikus, mint az *Ádáz kutyámé*, még akkor is, ha a vers hangütése alapvetően apokaliptikus, amennyiben a „nagy hitehagyások” említésével a végidő közeledtét jelző biblikus motívumot használ a költő (vö. 2Tessz 2,3), a vers további szakaszaiban viszont nem a történelem vége s a jelen válsága formálja a szöveg fiktív világát — ahogy azt az apokaliptika hagyománya diktálná —, hanem ezzel éppen ellentétesen: a személyes létezés elmúlásában való megnyugvás és az Istenre hagyatkozás vágya fogalmazódik meg. A versbeszélő megszólítottnak alárendelt pozíciójából a Rónay-versben a bizalom és a másikkal való hűség megvallása következik, s már a Babits-versből vett mottó is jelzi ezt a perspektíaváltást, mely a *Szériút* az *Ádáz kutyám* transzcendencia-tapasztalatával szembeállítja. A *Szériú* dikciója így tehát sokkal inkább a *Jónás imája* versbeszédével rokonítható, annak ellenére is, hogy Rába György az *Ádáz kutyám* zárlatából is a belenyugvást és a bizodalmat olvassa ki.¹⁶ A Babits-életmű zárásának is tekinthető *Jónás imájához* való kapcsolódást erősíti, hogy — habár a nyitó sor névmása az *Ádáz kutyámat* idézően nagy kezdőbetűvel íródik — az Istennel azonosítható „Gazda”-metafora nagybetűs írásmódja egyértelműen a *Jónás imájára* utal.¹⁷ A Rónay-vers zárlata („Őrizze most már őrzőjét a Gazda.”) ezáltal már sokkal inkább ezzel a kései Babits-verssel olvasható együtt:

*Óh bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos úton
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére Tőle volna szabva rim
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom*

¹⁵Rába György: *A Nyugat poétikáinak metamorfózisai*. In uő.: *Az ünneptől a hétköznapi ünnepek felé*. Argumetum, Budapest, 2008, 16.

¹⁶Rába György: *Babits Mihály*, i. m. 213.

¹⁷Az *Ádáz kutyámban* a „gazda” kisbetűvel szerepel: „égi gazda, bosszú, megbocsátás, / s úgy nem értem, mint te engem, Ádáz!”

A Rónay-versben a harmonikusként ábrázolt Isten–ember viszonyt egy másik Babits-intertextus is ellenpontozza. A *Szérű* harmadik versszakában olvashatjuk: „Alszol meglehet, / s nem ille- nék, hogy felébresszelek.” Ez a másfél sor felfogható a *Fortissimo* nyitó soraira adott válaszként is: „Haragszik és dül-fül az Isten / vagy csak talán alszik az égben, / aluszik vagy halott is épen — / ki költi őt föl, emberek?” A Babits-vers harmadik szakaszát záró sora- iban szintén megtalálható a gazda motívuma is: „Cibáljuk őt, verjük a szókkal! / mint aki gazda horkol égő / házban — a süket Istenét!” Ez a két példa pontosan érzékelteti a két költészet transzcendencia- élménye közötti különbséget is, mely egyébként mindkét költő lírai világszemléletének is alapját jelentette. Rónay György monográ- fusa, Tüskés Tibor a kétféle katolicizmus-értelmezés közötti kü- lönbiséget erre is vonatkoztathatóan a következőképpen értelmezi: „Katolikus — a szó eredeti értelme szerint egyetemességet, minden emberi érték vállalását jelenti. Ahogy Babits írja hitvallásában (*Örökkék ég a felhők mögött*): »Én katolikus vagyok; azaz hiszek a nemezeteken felülálló, egész világnak szóló *katholikus* igazságban.« Rónay meggyőződése, katolicizmusa ennél több. Ő az immanens emberi értékeket és az értük való cselekvő életet csupán eszköznek látja, és sohasem mond le a transzcendencia- ba vetett hitről, a transzcendencia felé törekvésről.”¹⁸ Mindazonáltal Rónay György megértően és befogadóan fordult Babits istenélményéhez. 1947-ben a Vigiliában a modern katolikus költészetéről folytatott ankét során Harsányi Lajossal szemben veszi védelmébe Babitsot: katolikus él- mény — írja Rónay — „lehet a szenvedés, a küzdelem, a sóvárgás élménye is, lehet a jellegzetesen babitsi nosztalgia élménye is, lehet a reménytelennek tetsző éjszaka is, amelyben úgy vágyunk Vala- kire, hogy nem is tudjuk még Kire vágyunk; csak a lelkünkben fájó hiányt érezzük, s az a fájdalom, a hiánynak ez a szenvedése: ez nemcsak katolikus élmény, hanem a legnagyobb katolikus élme- nyek egyike.”¹⁹

¹⁸Tüskés Tibor: *Rónay György*. Akadémiai, Budapest, 1988, 159–160.

¹⁹Rónay György: *Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez*. Vigilia, 1947/4. 243.

²⁰Vö. Bókay Antal: *Utószó*. In: *Esti kérdés. A tizenkét legszebb magyar vers 4.*, i. m. 471.

²¹Vö. „Babits a háború végén, az akkori állapotok erkölcsi tanulságait keres- ve ismerte föl, hogy mi a jelentősége az emberi méltóság (a *Menschenwürde*) Kant által felállított fogal- manak, annak, hogy az embert nem szabad sem- miféle cél szolgálatában eszközként felhasználni. Az örök béke fordításának idejétől kezdve ez az esz- mét szinte posztulátum- ként kezelte, s ennek irá- nyában fejlesztette tovább

Aligha kétséges, hogy Rónay György *Szérű* című versét elsődle- gesen a versbeszélő transzcendencia- viszonyának kifejeződésként kell olvasnunk. Mégis, a rendkívül erős szövegek- zői kapcsolódás miatt egy másik értelmezési irányt is megkockáztathatunk, ha a versbeli kommunikációs szituáció megszólítottját nem Istennel, hanem a Rónay-versnek mottót és motívumokat kölcsönző Babits- csal azonosítjuk. Ebben az esetben a vers nem pusztán a mesterhez való viszony újrafogalmazásaként értelmezhető, hanem egyfajta hatástörténeti tudat kifejeződéseként is. Ebben az esetben nem a babitsi istenélmény átírásáról van elsősorban szó, hanem a babitsi hagyománnyal folytatott dialógus terében a saját költői pozíció ki- jelöléséről. A nyitó sorban említett hűség így nem (csak) Istenhez köti a versbeszélőt, hanem a klasszikus modernség, elsősorban pedig Babits irodalmi tradíciójához, s ebben a hatástörténeti vi- szonyban nem a szakítást, hanem megőrzést helyezi előtérbe. Eb-

azokat a gondolatait, melyeket korábban a *Játékfilozófia* második dialógusrészében vetett föl az élet, a művészet és az erkölcs kapcsolatáról. A humánumhoz való hűséget tekintette a legfőbb vezérlő eszmének, s a 20-as években megfogalmazásra kerülő sajátos katolicitásfogalma is ennek dimenziójában bontakozott ki.” Kenyeres Zoltán: „*A kettőszakadt irodalom*” és „*Az írástudók árulása*”. In uő.: *Korok, pályák, művek*, i. m. 197.) Illetve: „[P]aradox módon az »erkölcstelen« Nyugat lett a humanizmus erkölcsének fellegvára. [...] Ebben az erkölcsben persze benne van az ízlés is, mint minden, a szó valódi értelmében való humanista erkölcsben. Benne van az írott szó mélységes tisztellete; az a meggyőződés, hogy a szó nem arra való, hogy hazudjanak vele. Ellenkezőleg: a szó az igazmondás eszköze.” Rónay György: *A Nyugat*. <http://www.pim.hu/object.5dc59cca-7e77-4f2d-bdfe-deb7a74343fe.ivy> [2014.07.16.]

ben az értelemben tehát Rónay György most értelmezett műveiben ugyanolyan viszonyt alakít ki a Babits-lírával, mint amelyet a *Jónás imájának* versbeszélője a „Gazdával” s a *Bibliával* kialakítani vágyik: Tőle van szabva a verssorok végén a rím, s Tőle a verstan. A *Szérű* zárlatának légikus hangvételét sem pusztán a saját létezés végességének a tapasztalata indukálja, hanem a hatástörténeti folyamatokra való ráhagyatkozás s a saját életmű továbbélése felett érzett kétélyek is.

Hogy mindez nem erőszakolt belemagyarázás, azt a kései Rónay-költészet több darabja igazolja, melyek konkrétan a saját költészet időszerűtlenségét tematizálják. A *Jegyzetfüzet*, 1975 című ciklus több darabját is (például a modernség-problematikát már címadásával is jelző *Régiék és újak vitáját*) idézhetném ezzel kapcsolatban. Az *Öreg próféta tűnődése* ismét szövegszerűen és költői szerepértelmezésében is a kései Babits-lírát idézi:

*Minden ígének megadni a testét?
Mind kevesebb, akiért érdemes még.
Mit törje magát? Mivégre beszéljen,
Ha szavát sem értik már Ninivében?*

Mindez azonban a harmincas évekhez képest már más generációs kontextusban hangzik el, s más megnyilatkozásaival együtt jól példázza Rónay önreflexivitásának pontosságát is. A hatvanas évek végétől bontakozó líra- és prózaafordulat úgy rendezte át a hagyományhoz és a nyelvhez való viszonyt, hogy a Babits-életmű kanonikus pozíciója a kilencvenes évekre igen erőteljesen megkérdőjeleződött, s lényegében ma sincs konszenzus a magyar irodalmi modernség történetében elfoglalt helyét tekintve.²⁰ Ez a recepció-történeti folyamat, ha nem is szükségszerűen, de negatívan visszahat a Babits-életmű hatástörténeti erőterében születő írói, költői korpuszok kanonizációjára is. Erre egyik legjobb példa Rónay György életművének megítélése a mai magyar irodalomtörténet-írásban. S hogy a jövőben hogyan alakulnak a mindenkor sokféle befogadói horizontok, s hogy lesz-e olyan irodalmi elvárásrendszer, mely a Babits Mihály és Rónay György által is képviselt európai kulturális tradícióra épülő humanitásestményt²¹ helyezi a közép-pontba? Ezt legfeljebb csak remélni lehet.

„Keljetek fel, menjünk...”

MÓZES HUBA

1941-ben született Kolozsváron. Irodalomtörténész. Legutóbbi írását 2014. 4. számunkban közzeltük.

Dsida Jenő első verskísérlete

Az iskolai tanulmányait Budapest és Beregszász után Szatmárnémetiben folytató Dsida Jenő egyik első vagy talán éppenséggel a legelső verskísérletét a szatmárnémeti Római Katolikus Főgimnázium IV. osztályos tanulójaként írta, 1920. november 24-én. *Az Igazgató Úr neve napjára* című rimes fogalmazványával Scheffler Jánost köszöntötte, aki 1917-től 1923-ig a főgimnázium tanára és első igazgatója volt. A fogalmazvány 2011-ben, Scheffler János vértanú püspök boldoggá avatásának az évében, május 17-én, Dsida Jenő születésnapján került fel a szatmári római katolikus egyházmegye honlapjára. A szöveg néhány részletét a honlapról idézem.

„Díszbe öltöztek ma összes tanítványid, / Lelkiükben ünnepelnek a szeretteid. / Azok közt vagyok én, kik Téged szeretnek, / Tehát a szívemben én is ünnepelek.” A diáknak, aki a világháború éveiben, a békediktátum előtti és utáni időkben túl korán és túl sokat tapasztalt, óhatatlanul eszébe jut a kérdés: *„Lehet most ünnep, mikor mindenki gyászol?”* A retorikai kérdésre igenlő a válasz, hiszen a bensőséges, már-már családinak mondható ünnep nem sérti, nem sértheti a gyászolókat sem. Akad azonban egyéb körülmény, melyet a szöveg fogalmazója az első pillanatban sérelemként él meg: *„Nekem, hogy nem vagyok a köszöntők között, / Csak az fáj egyediül, de (...) úgy gondolom, / Amennyire lehet, írásban pótolom. / Csak kérlek Téged, ne várj ékes szavakat, / Mert nem vagyok költő (...).”*

A diák helyzetével és lehetőségeivel számot vető sorok után következnak a félszegen megfogalmazott jókívánságok: *„Először kívánom, hogy az Úr megáldjon, / Ő áldása legyen minden nagy munkádon, / Amely munka mindig azon fáradozott, / Hogy visszatérítse az eltévedt juhot (...) / Az emberek mindig (...) úgy szeressenek / (...) ahogy Téged én mindig szeretlek. / Akkor körül leszel véve szeretettel, / Szeretet, — boldogság, — és Te boldog leszel!”*

A boldoggá avatást követően a köszöntő utóbb idézett mondatából — *„és Te boldog leszel”* — akaratlanul is többet hallunk ki, mint a kortársak, akik a köszöntő szövegét 1920-ban olvashatták, s ugyancsak akaratlanul fogalmazódik meg bennünk a kérdés: nem különös-e vajon, hogy az egyház a boldoggá avatott Scheffler János ünnepéül május 17-ét, azt a napot jelölte ki, amelyen egykori tanítványa, Dsida Jenő született?

„Óh, szeretnék költő lenni” — fogalmaz Dsida a névnap-i köszöntőben, s első zsengeinek megjelenésétől fogva szándékától többé semmi sem tántorítja el.

Előfutam egy dsidai remekléshez

Dsida Jenő 1926. júliusi keltezésű *Evangélium* című verse nem tartozik a költő legkorábbi próbálkozásai közé, első két strófája alapján mégis inkább a zsengek közé sorolhatnánk: „*Oltáron égő gyeritya. / Együtt merengünk áldozati bűn / s a pap ajkára, hogy arcomra nézett, / odafagyott az evangélium. // Aztán folytatta. / S én is olvastam bús-fekete könyvből / az ősi szép igét: (...)*”

A fenti strófákban nincs egyetlen szókapcsolat sem, amely önmagán túlmutató jelentést sugallna. Még inkább magára vonja ezért a figyelmet az utánuk következő bibliai parafrázisok jelentést hordozó rendje. A csak látszólag ötletszerűen, valójában gondosan megválasztott vezérmondatok Jézus elfogásának a történetét foglalják össze. A történet felidézésében a költő a szinoptikusok: Máté, Márk és Lukács, a későbbiekben pedig János evangéliumából egyaránt merít.

A versbeli vezérmondatokat a Neovulgáta alapján átdolgozott magyar nyelvű Szentírás megfelelő részleteivel párhuzamosan idézem: „*És egy majorba értek, melynek neve Getszemáni.*” — Mk 14,32: „*Odaértek a majorba, amelyet Getszemáninak hívnak.*” „*És magával vitte Pétert, Jakobot és Jánost / és elkezdett reszketni és borzadni...*” — Mk 14,33: „*Maga mellé vette Pétert, Jakobot és Jánost, és elkezdett remegni és gyötrődni.*”

Az emberi elesettséget festő Márkot Dsida szinopszisában a visszafogottabb Máté, majd a vérizzadásra is felfigyelő Lukács követi: „*És monda nekik: Szomorú az én lelkem mind- / halálig*” — Mt 26,38: „*Akkor azt mondta nekik: „Szomorú az én lelkem mindhalálig (...). „És olyan lett az ő verejtéke, mint a földre / lefolyó vérnek cseppei”* — Lk 22,44: „*A verejtéke olyan lett, mint a földre hulló vér cseppei.*”

Komplex előkészítése ez az áldozat vállalására utaló szavaknak: „*Keljetek fel, menjünk, íme, aki engem elárul, / közel van.*” — Mt 26,46/Mk 14,42: „*Keljetek föl, menjünk! Íme, közel van már, aki elárul engem.*”

A következő három sor a zsengekre jellemző esetlegességgel folytatja a vershelyzet bemutatását: „*Orgonabúgó kismise alatt / süsogtam bomlott, síró szavakat / s könnyes arcomat kezembe temettem (...)*” Ám ez az esetlegesség mintha csak azt szolgálná, hogy az utolsó strófa annál természetesebben villantson egybe különböző idősíkokat: „*Éjsötét a kert... a szívem beteg... / A fák között már fáklya közleleg... — / Egy kevés idő és nem láttok engem.*”

A záró strófa első két sorának forrása János evangéliuma 18. részének 3. verse: „*Júdás tehát, miután magához vett egy szakasz katonát, s a főpapoktól és farizeusoktól poroszlókat, odament lámpásokkal, fáklyákkal és fegyverekkel.*”

Az első fél sor éjsötét kertje Jézus elfogásának a helyszíne. A második fél sorban a költő szerzett szívbánalmának fenyegetése Jézus elárultatásának rettenetével egyidejűleg szólal meg. A második sor

Júdás árulására utal, míg a harmadik sorban a szenvedéstörténet evangéliumi ideje — amint azt az előző sor *már* időhatározó szava is jelzi — a versírás jelen idejével villan egybe. A lírai alany életáldozatát Krisztus keresztáldozatához kapcsoló sor János evangéliuma 16. részének 16. versét parafrázeálja: „Még egy kis idő, és már nem láttok engem (...)”

A síkváltást elindító főnév sajátosan járulhatna hozzá a versjelentés gazdagításához. Olvassuk csak el XVI. Benedek Jézusról szóló könyve második kötetének azt a részletét, amelyben a szerző az evangélium *kert* szavát kulcsszónak minősíti. János — írja XVI. Benedek — „teológiai szempontból értelmezi a helyszínt. Azt mondja: »A Kidron-patakon túl volt egy kert« (18,1). Ugyanezt a kulcsszót olvashatjuk a szenvedéstörténet végén: »Azon a helyen, ahol keresztre feszítették, volt egy kert, s a kertben egy új sírbolt, ahova még nem temettek senkit« (19,41). Észre kell vennünk, hogy János a »kert« szóval a paradicsom és a bűnbeesés történetére utal. Azt üzeni, hogy ugyanaz a történet folytatódik. A »kert« az árulás helye, de a feltámadás helyszíne is. Mert Jézus a kertben egészen igent mondott az Atya akaratára, sajátjává tette azt, s ezzel visszajára fordította a történetet.”¹

¹A Názáreti Jézus.
Második rész: A jeruzsálemi bevonulástól a feltámadásig.
(Ford. Martos L. Balázs.)
Szent István Társulat,
Budapest, 2011, 117.

Az *Evangélium* című vers azonban az idősíkok váltakoztatásával is csak azt fejezheti ki, amivel Dsida Jenő 1926-ig szavakba foglalhatóan azonosulni tudott. A vers ily módon csupán előfutama a tágabb biblikus összefüggést megidéző, öt-hat évvel későbbi, *Nagy-csütörtök* című dsidai remeklésnek.

Új születésre

²Magvető, Budapest, 2014.

Kovács András Ferenc *York napsütése zengő tombolás* című, „kettős” verseskötetében² a shakespeare-i hangulat és a „hétköznapiság” versei — a fülszöveg megfogalmazása szerint — „kiegészítik egymást, s hol láthatón, hol láthatatlanul folytatják kettősségekkel teljes párbeszédüket”. A hétköznapiakban élő és szellemi tájakon kalandozó *én* így különül határozottan el a rimbaud-i *mindig valaki mástól* (lásd Rimbaud „látnoki” levelét Georges Izambard-hoz, 1871), s olvad ugyanakkor szoros egységbe vele. Ezt érzékeljük a kötet egymás melletti két, címében is kettősségre s a kettősséggel a logosz evangéliumi himnuszára utaló, a szenvedéstörténetet a temetés mozzanatába sűrítő, 5 és 7 szótagos „újrafogalmazásával” távoli kultúrákat közelítő versében.

A kettősség jegyében fogant két cím és két vers egymással is összefügg. *Függő beszéd, test* — olvassuk az első címet, és alatta a címbeli szavak értelmét megvilágító, japán *chōka* formájú vers sorait: „Amiként a test (...) / Fénybe dermedt tagjait (...) / Akként a szöveg / Tésztét is leemelik / A pusztá tárgyról, / A szégyentelen jelről (...)”

Hogy miféle testről is esik szó az analógia hasonlított, valamint hasonló részében, azt a *chōka* befejező sorai egyértelműsítik: „(...)

talán / Arimathiából majd / Támad egy titkos / Tanítvány, s új leplekbe / Göngyöl egy árva testet."

A temetésre szánt *lepel* többes száma és a vers címében is szereplő *test* szó egyként János evangéliumára vezethető vissza, s a szenvedéstörténet megidézésével az evangélium prologusának szavait eleveníti fel tudatunkban: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige... Az Ige testté lett, és köztünk lakott...” (Jn 1,1.14).

A görög *logosz* latin megfelelőjének, a *verbumnak* Szenci Molnár Albert *Dictionarium latinoungaricum*ában (Nürnberg, 1604) ‘ige, szó, beszéd, mondás’ a magyar jelentése. Ezt a sort egészíti ki természetesen az első címbeli *függő beszédet* felváltó, annak megfelelő *szöveg* szó a második verscímben. *Szöveg. Test* — olvassuk a második címet, s alatta Jézus temetésének 5–7–5 szótagos haikuk füzérében „újrafogalmazott” leírását: „*már öreg éjjel / volt, mikor leemeltek, / s eloldozhatták // végre a testet, / titkon, a fáról, néma / föloldozottak — / (...)* és egy tanítvány tiszta / gyolcsot, új leplet // készített elő / (...) közben megjött az / agg Nikodémus is, száz / font aloeét, szent // mirhát is hozott / átpolýázni a testet, / bábnak a végső, // új születésre — / (...)”.

Joachim Gnilka hívja fel Jézusról írott könyvében a figyelmet arra, hogy arimateai József mózesi szellemben cselekszik, amikor Jézus testét Pilátustól elkéri.³ „Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, s kivégzik (...) — olvashatjuk a Második Törvénykönyvben a szigorú előírást —: holtteste ne maradjon a fán, hanem még aznap temessék el (...): semmiképpen se tedd tisztátalanná földedet, amelyet neked az Úr, a te Istened birtokul adni fog” (MTörv 21,22–23). A könyv egyik lapalji jegyzetében a szerző arra is kitér, hogy az Apostolok Cselekedetei 13. részének 27–29. verse szerint „a zsidók, Jeruzsálem lakosai temették el Jézust”. A jegyzethez kérdés formájában kapcsolódik a következő észrevétel: „Talán József a zsidók, vagy egyenesen a főtanács megbízásából járt el?”⁴

XVI. Benedek — szintén Józsefre, valamint Nikodémusra utalva — Jézus-trilógiájának második kötetében kiemeli, hogy a szenvedéstörténetben Jézus halálát követően „Izrael jól képzett köreinek két tekintélyes személyiségével találkozunk”. „Magáról a temetésről — folytatja a szerző — egy sor fontos információt közölnek az evangélisták. Először is hangsúlyozzák, hogy József az Úr holttestét egy saját tulajdonában lévő, új sírba helyezteti, amelybe még senkit sem temettek (Mt 27,60; Lk 23,53; Jn 19,41). Így fejezik ki tiszteletüket ez iránt a halott iránt. Ahogy »virágvasárnap« olyan szamarat használt, amelyen még senki sem ült (Mk 11,2), most is új sírba teszük. — Fontos továbbá az a hír, hogy József vett egy gyolcsot, amelybe betakarta a halottat. Míg a szinoptikusok egyes számban, egyszerűen egy vászongyolcsról beszélnek, János a többes számú »vászonkendők« alakot használja (19,40), amely megfelel a zsidó temetkezési szokásoknak (...) — János végül elbeszéli, hogy Nikodémus mirha és aloé keveréket hozott, »mintegy száz font-

³A Názáreti Jézus.
(Ford. Kőszeghy Miklós
és Odobina László.)
Szent István Társulat,
Budapest, 2001, 378.

⁴l. m. 101. lapalji jegyzet.

⁵A Názáreti Jézus.
Második rész: A jeruzsá-
lemi bevonulástól
a feltámadásig,
i. m. 171–172.

nyit« (...) A balszam mennyisége rendkívüli, meghalad minden szokványos mértéket: királyi temetésről van szó.”⁵

Kovács András Ferenc idézett két verséből az első — a helység megnevezésével — az Arimathiából/Arimateából érkező „titkos” tanítványra utal. A második versben név szerint „az agg” Nikodémus szerepel, akinek kérdésére Jézus — korábbi éjszakai beszélgetésük alkalmával — a következőképpen foglalta össze küldetésének célját: „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,16).

A fent idézett, második Kovács András Ferenc-versben figyelemfelkeltő a fűszerekkel érkező Nikodémusnak a tiszta gyolcsot vásárló tanítvány melletti hangsúlyosabb említése. A reá való hivatkozás készíti elő a *haikufűzér* új születést hirdető, költői zárlatát: „*mirhát is hozott / átpólyázni a testet, / bábnak a végső, // új születésre — / új sír méhe fogadja / magába, a kert // kövein sírnak, / asszonyok árnya, szél fúj, / fölzüg a lélek.*”

A vers utolsó két mondatához olvassuk hozzá Jézus Nikodémussal folytatott beszélgetésének alábbi részletét: „A szél ott fúj, ahol akar. Hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van mindaz, aki a Lélektől született” (Jn 3,8).

Az elsőként idézett vers hasonlítottjához visszakapcsolva — „*Ak-ként a szöveg / Testét is leemelik / A puszta tárgyról, / A szégyentelen jel-ről*” — nem tudom, nem a *Kornisa sétány* című vers néhány sorát kellene-e inkább citálnom? „*Két éve már fák / Lombja közt lakom, mi-képp / A szél — kavargón, / Szinte láthatatlanul // (...) őszre fönnebb / Költözöm majd, föl, / Föl, egész föl az égbe (...)*”.

Befejezésül csak annyit, hogy a *Kornisa sétány* azt a vershármast nyitja meg, amelynek a *Függő beszéd, test* a záró darabja.

KOVÁCS KRISTÓF

Belváros

*Már csak a fáradtság, ami a
tegnapból maradt,
mint egyre szorosabb búcsúölelés.
Miattad szerettem meg a belvárost.
Mintha eljutnánk a magjához valaminek.
Hogy nincs közelebb már.
Szeretem ha elfáradsz kicsit,
ahogy megadod magad,
kapaszkodsz belém, fogsz az éjszakain.
Meg a villamos helyetti pótló buszon. Ez is egy hiány.
Mint a lélegzésed hangja. Bár azt nem pótolja semmi.*

*Nyakamon a forró levegőt, amit kilehelsz.
Ölve lenni egy éjszakán át.
Mint két egymásra hajított törülköző,
mintha eljutnánk a magjához valaminek.*

*Már csak a fáradtság maradt, alvás helyett
a nyakadat néztem, ujjaid, ahogy öntudatlanul álmot rajzolnak.
És mást is, igen, kettőnket.
És úgy néztem végig magunkon,
mintha végig lehetne.*

És ezt hagyni

*Semmit se találok. Azt se
amit eddig mondtál,
elvesztettem a lapokat, elmúlt
néhány éjszaka a semmiben.
Talán az egyszери, elszállt perceket,
azokat kéne még lírájában elfojtani.
De ez nem vers, csak halogatás.
Pedig én kérdeznék olyat,
hogyan nem mersz majd válaszolni rá.
De egyelőre semmit sem
találok. Szétszórt vagyok. Hol a csönd.
Meg béna. Leesik a kulcs, mellé
öntöm a vizet, szempilla esik a tejbe.
Nem értek rajtad kívül máshoz,
csak ehhez a kimondhatatlansághoz.
És ezt hagyni. Hagyni széjjel mindent.
Nem is keresni. Véletlen nehogy szembe jöjj.
Amúgy mindig erre járok reggelente,
ezen az úton, erre csak a bambulás van,
hogyan nem akarok rád emlékezni.
Meg üresjáratok.
Van itt a közelben egy benzinkút. Ide hozzák
tankolni a buszokat a Népligetből.*

Üvegszilánkok

A szerző jogász, író, a Búvópatak folyóirat főmunkatársa. A hamarosan megjelenő kötetének címadó novellája.

...milyen furcsa, nem fáj a lábam... talán a csicsóka használ, amióta azt eszem, alig fáj, pedig egész éjjel oldalra fekve, embriópózban kell tartanom, nem tudom, nem számolom már, mióta, hány éve nem tudok megfordulni az ágyban, így kell kibírni egész éjszaka, oldalra fordulva, még le tudok feküdni egyedül, vagy inkább hanyatt vágódom, felhúzott lábakkal, aztán onnan gyorsan át kell fordulnom a jobb oldalamra, mert később már nem tudok, úgy pedig képtelenség az éjszakát kibírni, jelezni kell az ügyeletes szociális gondozóknak, de őket csak vészhelyzetben hívom, amikor valami vízhajtó hatású ételt ettem véletlenül, és nem bírom ki reggelig, csak akkor hívom őket, megnyomom a jelzőgombot, aztán rettegetve várom, hogy jöjjenek, és hogy be tudnak-e jönni, nem felejtették-e el, hogy a felső zárba kell a kulcsot dugni, aztán félig elfordítani és már nyomni is a kilincset, figyelem a zajokat, hogy jönnek-e már, hallom a kotorászást a zárban, elmondom, miután kinyomta a jelzőberendezésen a visszaigazoló gombot, és felhúzta a gumikesztyűjét, hogy miért is hívtam..., utána navigálni, hogyan tud felsegíteni, hogy ülve tudjam aláírni a jegyzőkönyvet, mert fontos az adminisztráció, sőt, a legfontosabb az adminisztráció, azután kapják a pénzt, amiből fenn lehet tartani, működtetni lehet ezt az egész rendszert, amit szociális ellátásnak hívnak, amelynek tíz éve az anyja vagyok, vagy inkább kiszolgáltatója, ami ellen minden idegyszálammal tiltakoztam, de aztán be kellett látnom, mert anyu haldoklott, két és fél évig haldoklott, vele együtt gyengültem én is, ha kórházban volt, akkor azért, ha itthon, akkor azért, a féltés, a rettenet, hogy hamarosan elmegy, itt hagy, dühös voltam rá, csalódott, hogy miért beteg, ő nem lehet beteg, ő, aki mindig segített, akit még ma is hallok, amikor reggel a segítő bedugja a fejét a fürdőszobaajtón és odanyúl a termosztáthoz, hogy bekapcsolja a fűtést, akkor anyu mozdulatát látom az ágyamból, vagy inkább érzem, mert nem tudok megfordulni, csak ha bejön a segítő és megfordít, anyu szokott odanyúlni, hogy mire felkelek, meleg legyen a szoba, most egy idegen nyúl oda, kikérem magamnak, hogy nem tudok felkelni, kimeenni, megcsinálni a kávémat, odaállni a konyhaablakhoz, kinézni az utcára, látni a platánokat, nézni a reggeli fényeket, az utcai nyüzsgést, hallgatni a mikro zaját, ahogy melegíti a vizet, majd csenget, kivenni a kávéscsészét, amelybe a cukrot és a kávé már beletettem, a tejport nem, azt, csak ha már meleg, mert összecsomósodik, tíz éve már, hogy ezt sem tudom megcsinálni, és nyolc éve már, hogy nem tudok járni, járókerettel sem, pedig a törések után azzal legalább megtanultam, elláttam magam, megcsináltattuk a zuhanyozót, hogy oda tudjak állni, és egyedül le tudjak zuhanyozni, mert akkor már anyu nem tudott leültetni a műanyag székre, a szív műtete után

csak annak örültünk, hogy él, még hét évet élt utána, igaz, az utolsó két és fél évet már jóformán csak a kórházban, mondta is, hogy olyan, mintha szociális otthonban lenne, mintha tört szűrt volna a szívembe, mint akkor is, amikor a feldíszített pici műfenyőt elvittük neki a kórházba, nem örült, azt mondta, azért hoztátok, hogy ne menjek haza karácsonyra, aztán tényleg nem jött, szilveszter éjjel halt meg, a születésnapomon volt itthon utoljára, a negyvenhatodikon, biztos kikönyörögte az orvosoknál, hogy engedjék haza, mert ma van a születésnapom, ültem az ágyon, amikor hazaértek velem, a kockás elől szembe hólos szoknya volt rajta, amit én varrtam neki, aminek a derékrészét már több piével is beszűkítettünk, mert a hetven kilós anyám negyvenöt kilóra fogyott, a válltöméses csipkekötéses halványlila pulóvert vette fel hozzá, lógott rajta minden, én pedig csak a cipőjét néztem, hogy mekkora, mint egy csónak, a pipaszár lábán, aztán október huszonhetedikéig itthon volt, a segítők jöttek reggelente, megkértem őket, hogy anyunak is melegítsék meg a tejet, és vigyék be neki, ne kelljen kijönnie a konyhába, de amikor késtek, és nekem már sürgős volt kimenni, akkor megérezte, bejött hozzám a szobába, én megpróbáltam felállni, ő pedig megfogta a keretet, hogy ne csússzon el, amikor rátámaszkodom, így segített, akkor is segített, aztán elment, a múltkor, amikor kimentem hozzájuk a temetőbe, a segítő beletette a vörös rózsákat a vázába, aztán magamra hagyott velük, ültem a tolokocsiban, néztem az eget, kerestem őket, hol vannak, mert hogy nem az urnasírban, az biztos, kértem őket, aput is, anyut is, adjanak valami jelet, hogy meggyógyulok-e, tudok-e még járni, lehetek-e még a magam ura, a madarakat láttam átröpülni egyik fáról a másikra, lengedezett a szél, de úgy éreztem, ez nem a jel, amire várok, kértem, adjanak valami jól felismerhető fizikai jelet, és akkor megdermedtem a meglepetéstől, mert a ravatalozóból megszólalt egy csilingelő hang, aztán Máté Péter hangján, hogy *egy kispatak mindig rohan*, aztán abbamaradt az egész, csend lett újra, mert nem temetési szertartás volt, csak valaki véletlenül indíthatta el a CD-lejátszón a dalt, de ez már egyértelmű jel volt, amit nem lehet félreérteni, csodás jel...

*

A lakásától ötven méterre lévő iskolában nyílt egy uszoda. Beszélt az üzemeltetővel, aki elmondta, hogy napközben gyerekcsoportok használják, de esténként felnőtt úszásoktatás zajlik. Ha hozzájárul a bérlő, akkor használhatják a kis medencét, ami olyankor már üres. Kapott egy telefonszámot, felhívta az úszóedzőt. Egy kedves női hang azt mondta, természetesen jöhet, akár kétszer is egy héten. Bérleti díjat sem kell fizetni. Alig hitte el!... Az időpont azonban elkeserítette. Este fél nyolc és fél kilenc között tartják az órákat. Ki vállalja ilyen későn? A gyógytornásza megnyugtatta, hogy neki nincs későn, ő jön! Pénzt pedig nem fogad el! De hogy fog eljutni az uszodába?... Ki viszi le a lépcsőn? Az úszóedző azt is elmondta,

hogy van ugyan beemelő a medence szélén, de sajnos rossz. Az üzemeltető aligha fogja megjavíttatni, mert rengetegbe kerül. Hogyan tudják őt betenni a medencébe, még ha valaki el is viszi odáig? Két-ségbe volt esve. Nem..., ezt nem lehet megoldani... Képtelenség... Aztán eszébe jutottak az önkéntes életmentők. A helyi tévében gyakran látja őket, tüzet oltanak, árokba borult autót, kamiont mentenek, árvíznél segítenek vagy éppen eltűnt személyt keresnek. A múltkor egy csont sovány, kimerült lovat mentettek ki a szügyig érő sárból... A gazdája magára hagyta. De ez nem volt elég, miután biztonságos helyre szállították, naponta bejártak hozzá, hogy beemeljék egy speciális medencébe, ahol tornáztatták... Mi lenne, ha megkérdeznék őket? Egy próbát megér! Majdnem kiesett a telefon a kezéből, amikor a parancsnok azt válaszolta, hogy persze... szívesen jönnek és segítenek... Két önkéntest küld. Leviszik őt toló kocsi az emeletről. Megígérte azt is, hogy másnap elmegy az uszodához, és megnézi, hogyan tudják emelő nélkül betenni a medencébe. Este hívta is, hogy semmi gond, a fiúk majd úszónadrágra vetkőznek, és egy székkal beviszik a vízbe. Azt hitte, álmodik!... Rátalált a város összes jó emberére?... Már csak egy problémát kell megoldania. Ki kíséri el, aki segít neki öltözni, haját szárítani?... Annamária! Igen, Annamária volna erre a legalkalmasabb! Csak hát az úzás este van. Munkaidő után pedig tilos a gondozottnál tartózkodni. Baja lehet belőle a munkahelyén. Az izgalomtól a maradék álomosság is kiment a szeméből. Hogy lesz itt alvás megint?... Két hete aztán mégis összeszedte a bátorságát, és felhívta a Korall Segítő Szervezet vezetőjét, Hildát, aki a telefon másik végén szótlanul hallgatta végig, aztán csak annyit mondott, hogy majd visszaszól. Azóta ahányszor cseng a telefon, mindig azt hiszi, hogy ő az...

Az autók kerekeinek surrogását egyre ritkábban lehetett hallani... aztán ezek a kinti zajok is megszűntek... Már csak az óra ketyegett az éjszakai csendben... Mindjárt éjfél. Nagyon fáj a háta, megpróbálta előre-hátra billenteni. Ez parányit segített... Kicsit elbóbiskolt, amikor iszonyú forróság lepte el az egész testét, a szíve vadul kalapált, dőlt róla a verejték... Ki kellene takarózni. A paplan a teste alá szorult, bal kezét vállból próbálta megemelni és a teste mellé csúsztatni, hogy kivegye maga alól az ágy neműt. Egy bizonyos szögben ment is, de aztán a karja lehanyatlott. Szünetet tartott. Újra megpróbálta, most már centikkel tovább jutott. Érezte, hogy remeg a keze... Kifáradt. Többszöri nekirugaszkodásra végül is kitérte a paplant. A mellei közül és a nyakáról a hálóingével törölgette a verítéket. Milyen jó lenne felkelni... lezuhanyozni langyos vízzel, és tiszta hálóinget felvenni... De nincs mit tenni... el kell viselni... Nagyon szomjas lett. Az éjjeliszekrény mellé tett székéről, ha pontosan a hasánál fogja meg a palackot, akkor fel tudja emelni. Óvatosan átgörgette a testén, maga mellé helyezte az ágyban, aztán lecsavarta a kupakot. Kicsi a nyakába folyt, de ezt most cseppet sem bánta. Csak néhány kortyot ivott, nem mert többet,

hosszú még az éjszaka, ki kell bírnia reggelig... Pár perc elteltével rázni kezdte a hideg. Betakarózott.

Tik-tak, tik-tak, tik-tak... A metronóm hangját utánzó nikkoló óra dobhártya-hasogató monoton ketyegése hallatszott a könyves szekrény felől... Tik-tak... tik-tak... Ebbe bele lehet örülni... Tik-tak... Aludni kéne... Hogyan lesz így nappal ereje? Kínzó idegességet érzett! Aludni... aludni... Aztán hirtelen, filmszakadás... Egy óra sem telt bele, amikor gyilkos fájdalomra ébredt. Jobb lábában úgy futott végig, akár a tüzes villám, ami szétperzseli a fa belsejét... Nem volt egyetlen izom, ín, ízület, csont, ami ne fájt volna... Ha legalább fájdalomcsillapítót, vagy altatót szedhetne! De nem. Nem lehet, mert ellazítja az izmokat, és másnap... vagyis ma... nem tud még ülni sem. Ha elgyengül, ha mégis bevesz valamit... utána fizeti meg az árát. Megpróbálta az agykontrollos fájdalomcsillapító technikát... Kicsit mintha tényleg jobb lenne. Most kéne elaludni gyorsan!

Álmában a lépcsőn lépegettek lefelé. Édesanyja erősen tartotta a jobb karját, ő pedig egyik lábát a másik után rakva, csúsztatva ereszkedett lefelé. Nem is igazán figyelte, hogyan... Határtalanul boldog volt! Előző nap szakvizsgázott polgári jogból. Jelest kapott! Alig várta, hogy elmondhassa a kollégáinak! Már csak egy lépcsőfok volt hátra. Aztán jött a zuhanás... a recsenés... A következő pillanatban édesanyja sikolyát hallja, aztán ahogy kétségbeesve vádolja önmagát... Miért nem fogta jobban?... Miért nem tartotta erősebben?... Pedig mindketten tudják, hogy nem lehet. Ahogy a nyálkás, pikkelyes hal kisiklik a kézből, úgy csúszott ki rongybabaszerű teste az édesanyja karjából... Hányszor volt ilyen. Meg kellett tanulnia esni. De most ott volt az utolsó lépcsőfok. Rávágódott, és a sípcsont már recsent is... Az a fájdalom, nem ez a fájdalom volt... Fekszik a lépcsőház kövezetén, nem igazán érti, mi történik. Édesapja is kijön a lakásból, meghallja, vagy inkább megérzi, hogy baj van. Megfogja a két idős ember az ő magatehetetlen testét, a törött láb leffen ideoda, cipelik fel a lakásba, hátha csak megrándult..., rá tud állni majd, de ő tudja, érzi, hogy nem, most tényleg nagy a baj, a kettétört csont át akarja szúrni a bőrt... Látja, ahogy édesapja a szemét törölgeti...

Már derengett. Az ablaka azon a falsíkon volt, ahol az ágya, így nem látta az eget. Holdat, csillagokat talán egy évtizede, hogy nem látott. Rá akarták beszélni, hogy tegyék át az ágyát egy másik falhoz, ahonnan kilát az ablakon. De ő hajthatatlan maradt. Mindent vagy semmit... Már nemcsak a lába, a háta is nagyon fájt. A feje befeszült a két váll között, begörcsölt izmai elzárhattak valamilyen eret, nem kap elég oxigént, mert már szédül, és nagyon fáj, lüktet a feje... Nemsokára reggel, jön a segítője, ki kell bírni! Rafael arkangyal segíts! ...

*

Annamária csengetett a kaputelefonon kettőt, így jelezte, hogy megérkezett. Ez volt a megbeszélte jel, hogy Kinga ne ijedjen meg, amikor a kulcscsörgést hallja a zárban.

— Szia, megjöttem... — suttogta.

— Szia... — jött a válasz alig hallhatóan az ágy felől. Rossz éjszakája lehetett megint — gondolta Annamária. Kinga reggel általában mosolygósan üdvözli, de most felé sem fordította a fejét, ki sem nyitotta a szemét.

Odalépett az ágyához, leemelte Kingáról a paplant, térdei alá nyúlt és talpra húzta a vékony sorvadtt végtagokat, majd a csípőnél megfogva középre emelte a testet. Kinga még mindig nem nyitotta ki a szemét. Arca összerándult a fájdalomtól.

— Nagyon fáj a fejem... hányingerem van... — mondta.

Annamária feltérdelt hozzá az ágyban, és masszírozni kezdte a vállát, nyakát, a hátizmait. Próbálta megszüntetni a görcsöt, és javítani a vérkeringést.

— Kicsit jobb? — kérdezte.

Kinga kinyitotta a szemét, és intett a fejével, hogy igen. Néhány perc múlva annyira jobban lett, hogy Annamária megpróbálta felültetni. Kinga arcán látszott a megkönnyebbülés...

Reggelizés után indultak zuhanyozni. Kinga az ágy szélére csúszott, Annamária leguggolt előtte, majd erősen átkulcsolva a beteg nő derekát, egy határozott mozdulattal felállította. Tartotta a testet addig, amíg Kinga megtalálta a stabil pontját. Fejét hátravetve, hasát előretolva, balra dőlve állt. A gerincoszlop már C-alakban deformálódott, a törzsizmok nehezen tartották. Kinga tréfálkozni szokott, hogy olyan, mint a pisai ferde torony... Annamária, amikor ide került, alaposan utánanézett, hogy mi ez a betegség? A spinális izomatrófia vagy gerinc eredetű izomsorvadás egy ritka öröklődő betegség, amit az SMN gén hibája okoz, és a gerincvelő mozgató idegsejtjeinek a fokozatos elvesztését eredményezi. Az idegsejtek pusztulása fokozatos izomgyengeséget, sorvadást okoz a kapcsolódó izmokban. Leggyakrabban és legelőször érintettek a nyak és a törzs tartását végző izmok, majd a láb és karok izmai, amelyek a mozgásért felelnek, végül a bordákhoz kötődő, légzést támogató izmok... Jelenleg nincs ismert gyógymód, azonban az izom és mozgásfunkció fokozódó romlása lassítható megfelelő gyógytorna segítségével.

Kinga három-négy percig állva tudott maradni, úgy, hogy fogta Annamária vállát, amikor elfáradt, intett, hogy indulhatnak. Kinga megbízott a segítőjében. Annamária nagyon erősen magához szorította Kinga derekát, és mint a hasuknál összenőtt szíami ikrek, lépegetni kezdtek a fürdőszoba felé... Ráültette Kingát a fehér műanyag székre. A zuhanyozás mindig jobb kedvre derítette, nemcsak a megtisztulás élménye miatt, hanem főleg azért, mert így majdnem egyedül csinált mindent. Csak a lábához nem tudott lehajolni, azt Annamária mosta meg. A gondozónő döbbenettel látta, hogy a térd fölött mennyire elvékonyodott Kinga combja... nem is figyelte mostanában. Lassan szétesnek az izmai... Nagyon kellene az a hidrotérápia! Szólhatna már Hilda! Kinga megérezte, hogy mire gondol, mert azt kérdezte:

— Hilda téged sem hívott?

— Nem, de a héten úgyis be kell mennem az irodába, majd rákérdezek...

*

A szőkére festett hajú, kövér nő az íróasztalnál ült, és a monitort nézte. Kattintgatott az egyik közösségi oldalon, megnézte, miket posztoltak ki. Néhányat lájkolt... azt, amelyik elnyerte a tetszését, meg is osztotta. Egy régi kolleganője, még a kórházból, bejelölte ismerősnek. Visszajelölte, bár soha nem volt neki rokonszenves. Vagyis inkább ki nem állhatta, mert akkora hivatástudata volt... és mégis, a mai napig az ágytálatat hordozza... Ő már akkor megmondta, hogy nem fogja egész életében ezt csinálni. Megmutatja, hogy viszi valamire!... Ránézett a faliorára, meglepődött, hogy így elment az idő! Már régen le kellett volna szednie az epret! Meg fognak rohadni! A fenébe! Odakattintott a Farmvill internetes játék kezdő oldalára. GOODGAME BIG FARM... Játékos neve... E-mail cím... Jelszó... A monitoron megjelent a giccses farm, a ház kéménye kék füstöt eregetett... a szélmalom lapátjait pörgette a szél... az udvaron sárga, selymes kiskacsák zsizsegték... a veteménykertben piros eprek... leszedte mindet. Aztán a virtuális állatkákat is megetette... Épp végzett, amikor kopogtak az ajtón. Gyorsan kilépett a netről.

— Tessék.

— Szia, Hilda. Jöttem aláírni az órányilvántartót — toppant be az irodába Annamária.

A vezetőnő zavartan főtörészt az íróasztalon lévő papírkupacban, aztán megtalálta és átnyújtotta a nyomtatványt.

— Szeretnék kérni a jövő hónap hatodikára egy nap szabadságot — mondta Annamária, miután aláírta a papírt.

— Nem tudom megoldani. Tudod, hogy kevesen vagytok — mondta Hilda, miközben rendezgette az iratokat.

— Veszélyeztetett terhes a lányom, őt kellene orvoshoz vinnem.

— A vőd nem tudja elkísérni? Nem tudom megoldani — zárta le a témát.

Annamária nyelt egy nagyot. Jól ismerte a főnökét, kár erőlködni. Úgyis az van, amit ő akar. Ezek után nem is tudta, hogyan hozakodjon elő Kinga ügyével. Nem biztos, hogy ez a legmegfelelőbb alkalom. De talán már meg is feledkezett róla, Kinga pedig várja a választ.

— Szeretném még megkérdezni...

— Mit? Nem érek rá Annamária... Gyorsan mondd — válaszolta idegesen Hilda.

— Szeretném megkérdezni, hogy hétfő esténként elkísérhetem-e Kingát?

— Hova? — nézett rá értetlenül.

— Az uszodába... az önkéntes életmentőkkel... Kinga említette neked...

— Dehogy kísérelheted. Amikor lejár a munkaidőd nála, méysz haza.

— De Hilda... Nem tudja máshogy megoldani, én szívesen segítenék. Biztosan javítana az állapotán — próbálta meggyőzni Annamária.

— Te is jól tudod, hogy egy szklerózis multiplexesnek édes mind-egy már ebben a stádiumban. Mit erőlködik..., úgysem fog járni.

— Spinalis izomatrófia... — mondta Annamária. Hilda nem tudja, hogy mi Kinga betegsége? — gondolta elképedve.

— Mindegy — majd hozzáfűzte: — Nem tudunk túlórapénzt fizetni, este hét után pedig nincs szociális ellátás.

— Kinga azt mondta, hogy kifizet minden költséget. De nekem nem kell, megcsinálom anélkül is... csak engedd meg... — kérlelte a főnökét Annamária. — Az önkéntes életmentők elviszik, csak az öltözésnél kell segíteni, és áttemelni a tolókoksiba...

— Nem. Munkaidő után nem tartózkodhatsz a gondozottnál. Tiltja az etikai szabályzat.

Annamária megdöbönt. Miféle etikai szabályzatra hivatkozik? A múlt héten éppen Hilda unokáira kellett felügyelnie... Ráadásul munkaidőben... Az nem volt etikátlan?

— Különben is, panaszkodnak rád a többiek — csattant fel Hilda. — Mindent megcsinálsz Kingának, elkényezteted, és most tőlük is elvárja. A következő szupervízió ezt meg kell majd beszélünk.

— Mire gondolsz? — nyelt egyet Annamária.

— Például mondták, hogy kaviszed zuhanyozni... felállítod...

— De Hilda... Nem fogom lavórban mosdatni az ágyban, amikor ki tudok lépegetni vele a fürdőszobába. Kinga több percig tud állni, úgy gondolom, én azért vagyok ott, hogy segítsek... Ez a dolgom... szakmailag az állapotrosszabbodás megelőzése a legfontosabb az ő helyzetében...

— Azt majd én mondom meg, hogy szakmailag mi a helyes!... — emelte fel a hangját Hilda.

Annamária ezután már nem mert megszólalni, felvette a kabátját és elköszönt.

— Ha el mered kísérni, kirúglak... — szólt utána Hilda, amikor kilépett az ajtón.

*

Kinga észrevette, hogy Annamária furcsán viselkedik reggel óta. Láta rajta, hogy valami bántja. Kerülte még a tekintetét is. Nem akart ajtóstul rontani a házba, majd elmondja, ha akarja. Tudta, ismerte a nehézségeit. A bank elvitte a házáat, mert nem tudta fizetni a devizahitelt, albérletbe kényszerült, a lánya újból terhes, tavaly szült egy kisfiút, aki azonban csak két hetet élt.

— Valami baj van, Annamária? — kérdezte tőle ebéd után, amikor már nem bírta tovább.

— Tegnap beszéltem Hildával... nem kísérhetlek el az uszodába... Megtiltotta... Ne keseredj el... majd kitalálunk valamit... hamarosan jöhet az új gyógyszer, néhány év, és itt a génterápia...

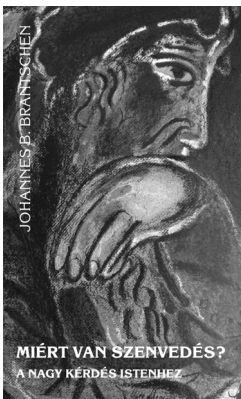
két év múlva elkészül a gyógyfürdő is... addig meg itthon torná-
zunk... Jaj Kinga, ne légy ilyen szomorú!... Úristen Kinga! Teljesen
sápadt vagy... NÉZZ RÁM!... NYISD KI A SZEMED!... SZÓLALJ
MEG, KÉRLEK! KINGA!!! MI VAN VELED? JÉZUS MÁRIA!... NE
IJESSZ MEG! KINGAAA!...

De Kinga ezt már nem hallotta.

Belép a reneszánsz építészetet utánzó eklektikus stílusú épület
diadalív-motívummal körülölelt bejárati kapuján, melyet két oldalt
lábazatra állított oszlop tart. Könnyedén felszalad a lépcsőn és ki-
nyitja a lengő üvegajtót. Fényárban úszó, hatalmas aulába érkezik.
Magas lépcsősor vezet az emeletre, két oldalt fehér márványosz-
lopok. A piros bársony szőnyeget lépcsőfokként vékony arany
rudak rögzítik. Kétoldalt belső udvarra néző hatalmas ablakok,
római szentélyt imitáló, oszlopocskákkal alátámasztott timpanonos
ablakkeretezés. Előttük hatalmasra nőtt vízipálmák fahordó virág-
tartókban. Az aulától balra és jobbra hosszú folyosókra nyíló üve-
ges csapóajtók arany fogantyúkkal. A bordó tükörfényes márvány
padozat tele éles kavicsokkal, tükör- és üvegcsereppel... Nem lehet
kikerülni, szúrja a meztelen talpát... Egy hatalmas üvegszilánk be-
lefúródik a nagylábujjába... a fájdalomtól felsikolt! Ösztönösen fel-
kapja a lábát, ugrálva lépked tovább, de ahová néz, mindenütt
üvegszilánk, mindenféle méretben, színesek, zöldek, barnák... át-
tetszők... Veszedelmesen csillognak. Nincs hova lépni, már mind-
két talpa tele üvegcsereppel, dől belőle a vér... Kétségbeesetten néz
körül, hogy segítsen valaki!... Ha eljutna a lépcsőig, a szőnyegen
már le tudna rogni. De nincs senki! ...

Se lépni, se eldőlni nem tud...

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

JOHANNES B. BRANTSCHEN

Miért van szenvedés?

A nagy kérdés Istenhez

Amikor Johannes B. Brantschen beszélni mer a szenvedésről, akkor nem próbálja meg agyonmagyarázni a szenvedést vagy akár olcsó vigaszt nyújtani a szenvedőknek. Pusztán arra vállalkozik, hogy velük együtt érezve, de megszólítva az egészségeseket és a „boldogokat” is, utánagondoljon a szenvedés titkának. A könyv nyílt és őszinte tájékozódása segíthet eligazodnunk, hogy keresztény hittel hogyan lehet szembenézni a szenvedés tapasztalatával.

Ára: 1.800 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

DARVASI FERENC

Tarján Tamással Mándy Ivánról

Középiskolás és egyetemista éveid alatt mely szerzőkön nevelkedtél a magyar irodalomból? Mikor és hogyan jutottál el Mándy Iván prózájához?

13 és 15 éves korom között csak detektívregényeket vagy vadnyugati történeteket olvastam. Nagypám sokat olvasott, de nem irodalmár, hanem vasutas volt. Az ő könyvtárának a maradványait, a később eladott filléres és sárga könyveit bújtam. 15 éves koromban — nem tudom ma már megmondani, hogy miért, nincs ennek konkrét oka — hirtelen váltottam. Kissé sznob és illuzórikus módon úgy döntöttem, hogy én a kortárs magyar irodalmat teljes egészében el fogom olvasni.

Nem tudnék egyetlen nevet kiemelni a kezdeti időszakból. Egyszerre és ömlesztve olvastam mindent, elsősorban a folyóiratokat. A Kortársat, a Nagyvilágot és az Új Írást havonta megvásároltam, minden sorát elolvastam. Akárcsak a vidéki folyóiratokat, vasárnap délelőttönként, a diákmise után, a Piarista Gimnáziumból betérve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárába. Pénzem könyvekre nemigen volt, 16–17 éves koromig inkább folyóiratokból tájékozódtam. Ez egy általános, zsúfolt élményt adott, amiből nekem Mándy elég korán kivált.

Emlékszel rá, mit olvastál tőle először?

A mozi- és a magányosságnovelláit, melyek meglehetősen közel hozták hozzám, úgy éreztem, mintha rólam beszélne bennük. Másrészt akkoriban úgy gondoltam, hogy talán filmrendező leszek. Ezért külön izgatott a Mándy-írások úgynevezett filmszerűsége. Mándyt, Pilinszkyt, Juhász Ferencet, Nagy Lászlót szerettem a leginkább akkoriban, de Baranyi Ferencről Kamondy Lászlón át Duba Gyuláig „mindenkit” olvastam. És nagy hatással volt rám a saját nagybátyám, apám öccse, Bor Ambrus író, akinek jó neve volt német műfordítóként, és haladt a fő műve, az *Útlevelkép háttérrel* című könyve felé, ami a mi örömeink származású családunkról szól áttételesen, sajnos kevésbé szerencsésen a német származással váltva.

Tanáraid közt akadt valaki, aki a figyelmedbe ajánlotta Mándyt?

A hittantanárom, Jelenits István — mivel hiányzott neki a magyar-tanítás a pesti piaristáknál — hirdetett egy hajnali szemináriumot. Fél hétkor kezdtünk, hatan-heten jártunk hozzá. A kedvenceit mutatta be, egyetemistáknak való színvonalon. Mándynak kulcsszerep jutott az óráin. Segített nekem valamelyest átlátni a Mándy-prózát.

Középiskola harmadik vagy negyedik osztályában indult egy másik szakkör, amit az irodalmárként, sajtólevelezőként ma is aktív Márton János magyartanár tartott. Ötvenen kezdtük, de olyan

magas színvonalon tanított, hogy majdnem mindenki lemorzsolódott: a magyar felvételihez nem volt szükség ilyen mélységű kortárs irodalmi ismeretekhez. Végül egy lánnyal maradtunk csak, akivel szerelmesek voltunk egymásba. A tanári asztalon gombfociztunk. János volt a Dózsával, én a Fradival. Közben azzal cukkolt: miként lehet, hogy nem olvastam az *Iskola a határon*t, meg hogy Mándyt is alig ismerem. Neki is nagyon sokat köszönhetek, beleszólás nélkül irányított a célzottabb olvasásban.

A foci és a külvárosi grundok szeretete, valamint a saját sport-szeretetem is Mándyhoz vezetett. NB 1 és NB 2 közt ingázó csapatban kosárlabdáztam Csepelen, valamint futó voltam.

Így legalább négy piros nyíl mutatott Mándy felé. És amikor egyetemista lettem 1968-ban, akkor már stilisztika szemináriumon és más órákon tudatosan választottam Mándy szövegeit. A diáktársaim néha gúnyolódtak is rajtam, hogy utánzom a mondatait előszóban. Mielőtt a Tandori-mánia rám tört, leginkább Mándyt idéztem.

Mikor találkoztatok egymással először?

Úgy ismertem meg, ha jól emlékszem, hogy egy irodalmi rendezvényen oda bátorkodtam menni hozzá. Mikor bemutatkoztam, a rá jellemző tüskés kedvességgel fogadott. Igazán szívélyes, roppant tiszta, de ellentmondásos és bántani is tudó ember volt.

Engem sosem bántott. A rádióban négy-öt alkalommal is készítettem vele interjút. Egyszer a '80-as években, amikor talán egy könyvét mutattuk be vagy a pályafutásáról beszélünk a Kossuth Klubban, úgy konferáltam fel, hogy a labdarúgásról az utóbbi időben mennyien írtak, például a nemrég elhunyt Zelk Zoltán is. Iván ott, a nyilvánosság előtt így reagált: ha megengeded, én még innen az élők közül válaszolnék a kérdéseidre. Belepirultam, tudtam, hogy nem a legjobb retorikai fordulatot alkalmaztam. De ezt is kedvesen, szeretettel mondta.

Mennyire mélyült el a kapcsolatotok?

Nem nevezném se felszínesnek, se mélynek a viszonyunkat. Később is mindig segítőkész volt velem. Távolságtartó, de baráti. Amikor elkezdtem egy antológia számára futballnovellákat gyűjteni, anyagi-asságtól teljesen mentesen, honoráriumot nem kérve adta ide a *Tri-bünnök árnyéka* és az *Egyérintő* című írását, valamint a *Tizenegy dresszt*, ami aztán a kötet címadó írása lett. A fociért mindent, mondta.

A későbbiekben is mindig nyomon követtem a vallomásait a futballról. Különösen megmaradt bennem egy Balassa Péterrel folytatott beszélgetése, amikor azt nyilatkozta, hogy a levegő királya voltam, úgy tudtam fejelni. Hát nem gyönyörű ez az iróniával átítatott mondat? Látni benne az ugró fiatalembert, látni a pályát, tapintani a mondat testét, zenéjét, ami ebben az iróniában és magasztosságban megnyilatkozik.

Ezt szerettem benne igazán: a legalantasabb, legporosabb, pergő vakolatú mondatokat is át tudta szellemíteni. Nem vált nála gicsszé a költői próza. A giccs ellen egyébként is mindig kifakadt. Az

élet kicsi dolgait, intimitásait szinte transzcendens szintre emelte, pedig az ismereteim szerint nem volt különösebben istenhívő ember.

Összejártatok néha?

Nem, soha. Ennek ellenére örömtelen sokszor, olykor hetente többször is találkoztunk, annak köszönhetően, hogy korábban is, de különösen a házassága után nagyon sokszor járt színházi premierekre. Ilyenkor előfordult, hogy a szünetben beszélgettünk. Meg volt áldva azzal az adománnyal, hogy rendkívül erős stílussal rendelkezett a mindennapi társalgásban is. Szívesen hallgattam, ahogy egy pillanat alatt mond valami olyasmit, amit a hétköznapi ember nem tud. Ezek nekem hetekig megmaradtak. Tárgyilagos rajongójaként szerettem.

Van egy gyufaskatulyád, aminek az egyik oldalán Garas Dezső látható a Régi idők focijából, a másikon pedig a híres Mándy-idézet: „Kell egy csapat!”

Valamelyik filmszemlén eszébe jutott egy bölcs embernek, menedzsernek vagy producernek, hogy a közelmúltbeli, klasszicizálódott magyar filmek egy-egy kockáját, mondatát egy-egy gyufaskatulyára nyomtassa. Én akkor úgy gondoltam, hogy ezek közül a Csempe-Pempét, vagy, filmbeli nevén, Minarik Edét ábrázoló skatulyát veszem magamhoz. A gyufát azóta sem használtam el a dobozból. Könyvespolcomon a képes skatulya őrzi a Mándy-köteteket.

Valamilyen személyes történeted, anekdotád van róla?

Boldogan mondanék, de nincsen. És egyébként is: Mándy engem arra tanított, hogy ne hamisítsunk semmit az irodalmi vallomásainkon, ne kerekítsünk belőlük anekdotát. Ha akarnék, ki tudnék valamit találni, vagy ha nagyon kutatnék a fejemben, biztos eszembe jutna egy és más. A mi kapcsolatunk száraz, ugyanakkor számomra mind a mai napig sokat jelentő volt. Így a megcsúfolása lenne, ha most én valamit eltúloznék belőle. Mándyt soha nem kaptam túlzáson. Sőt, azt vettem észre, hogy inkább szűkít, mindig kevesebbet mondott, mint amit mondhatott volna, holott nem volt szűkszavú ember. A rádiós műsorban nem kellett vele küzdeni, mint számos más íróval, akik egy-két szóban válaszoltak. Készséges és segítőkész volt, amennyit kellett, beszélt, akár folyamatosan két-három percet is, világosan és összefogottan.

Emlékszel rá, mikor írtál róla először?

Nem. Egyébként sem írtam róla túl sokat. Valahogy nem adódott igazán alkalom rá, de bátortalan is voltam ehhez, annyira klasszikus írónak tekintettem. Amikor elkezdett kikristályosodni a rendszerváltás környékén a Mándy-Ottlík-Mészöly hármas a kánonban, amelyen belül Ottlík vitte a prímet, akkor én magamban Mándy mellett döntöttem.

Soha nem tartoztam azok közé, akik az *Iskola a határont* a legjobb magyar regénynek gondolják. Ottlík személyétől kifejezetten idegenkedtem mindig, de ettől függetlenül nagyra becsülöm, és Márton János is az *Iskola* felől kezdte az irodalmi beavatásomat. Mészölyt is ismertem futólag, személyesen, nagyon szeretem a prózájának a strukturáltságát, eszességét, antropológiáját.

De az általam ismert világokat leginkább Mándy jelenítette meg. Gyakorlatilag minden sorát tudom, ismerem valamilyen módon. Viszont nemigen éreztem a szükségét annak, és a bátorságot se hozzá, hogy írjak róla. Persze a Népszabadság Könyvszemle rovatában többször is recenzeáltam a műveit, de ezeket inkább csupán híradásoknak nevezném. Másrészt amikor a prózája az önisméltlés jeleit kezdte mutatni, úgy éreztem, hogy nem feltétlenül dolgom szóvá tenni. Vannak olyan ciklusai a kései epikájában, amikor gyakorlatilag háromszor-négyszer ugyanazt a hangot üti meg — amihez egyébként mindenkinek joga van, és én szeretni is tudtam, ugyanakkor szinte behunytt szemmel megmondtam, hogy a hasonlatban nem a „mint”, hanem az „akár” szót fogja használni.

És a paródiák, elemzések?

Reményi József Tamással írtunk Mándy-paródiákat, melyeknek döntően én voltam a szerzője. A *Diákszerелеm* című novellájáról a *Magyar irodalom 1945–1995* című kötetbe én írtam az elemzést. A *Diákszerelmet* tartom a *Saki* mellett a Mándy-novellisztika csúcsának, utóbbiról szintén publikáltam egy értelmezést. Negyven éves egyetemi oktatói pályám során húsznál többször tanítottam ezeket. Jól tanítható, a klasszikus jegyeket magukon viselő alapírások: a szövegkritikus, a szóhasználat, valamint a film- és sportmitológia megalkotása számomra lenyűgöző.

Ha már szóba hoztad Ottlikot: mit tudsz Mándy és az ő viszonyáról?

Én erről döntően csak publikációkból tudok, az Újhold szakirodalom pedig ezen a téren is szerteágazó és bonyodalmas, ezért én ebben nem formálnék véleményt. Azt gondolom, hogy volt közöttük egy józan rivalizálás, ami a '40-es évek közepétől, végétől a későbbi időkig megváltozott. Ezt a viszonyt erősen befolyásolta, mint minden újholdas viszony esetében, hogy Lengyel Balázs hogyan foglalt állást. Balázst elég jól ismertem. Láttam, hogy van benne egy bolygókat elmozdítani képes kozmikus erő, amellyel eltaszított egymástól és egymás felé lökött embereket. Elég tudni, hogy Szabó Magda, mivel férjét, Szobotka Tibort nem hívták meg az újholdasok maguk közé, nem maradt meg közöttük. Azt gondolom, hogy ha Nemeskéri Erikának, Kosztolánczy Tibornak vagy másoknak köszönhetően az Újhold levelezés- és dokumentumanyagára mindezt fény derül, többet fogunk tudni. Most a benyomásom az, hogy Ottlik és Mándy ha nem is szoros, de jó viszonyban volt, becsülte egymást — de lehet, hogy valaki ezt majd megcáfolja.

Kiket nevezhetünk Mándy előképeinek a magyar és a világirodalomban?

Azt hiszem, hogy Mándy, noha művelt ember volt, nem olvasott szisztematikusan. Henri Alain-Fournier-t mindig meg szokták említeni vele kapcsolatban. De ő is legfeljebb egy könyvével, *A titokzatos birtok* című regényével hatott rá, már ha egyáltalán elolvasta. Ha Jack London nevét említeném, akkor sem tévednék nagyot. Általában azok az írók, akiknek a vérében, az életművében benne van a kóborlás, az egy helyben maradni nem tudás képessége, ugyanakkor a

vágy az egy helyben maradásra, tehát azok a hangulatírók, akik realisztikusan vagy nagy képzelőerővel beszéltek erről, könnyen hathattak rá. De nem szívesen neveznék meg konkrétan senkit.

Tudomásom szerint egyetlen idegen nyelvet sem beszélt olyan kiválóan, hogy aztán annak a nyelvnek a kultúrájához nagyon vonzódott volna. Orosz szakos koromban sajnáltam, hogy Mándy nem olvasott oroszokat eredetiben. Aztán rájöttem, hogy nem baj, mert nem oroszos író. Amikor belekóstoltam az angol meg az olasz irodalomba, rájöttem arra is, hogy nincs rá szükség, hogy mediterrán vagy brit szerzőket olvasson. A magasirodalomban nem látom előképeit.

Ha a magasirodalomban nem, esetleg máshol, másban?

Ha valami hatott rá, az a populáris, mindennapi, élőszóbeli közlés- és kommunikációs formáknak a tömege. És a sajtó, amin sport- és irodalmi sajtót értek. Vagy a plakátokat, azokat a nyomtatványok terén is para- és metaformákat értem, amelyek szembetűnőek az ember számára. Hasonlóképp, mint Weöres Sándornál a mindig emlegetett „Tóth Gyula bádigos és vízvezeték-szerelő”, vagy Devecseri Gábornál a „gépjárművezető-igazolványok kiadása” sor, amikor találunk valami irodalmi a valóságban. Mándynál ilyen lehet egy számla, egy cégtábla, egy újságból kitépett fecni. Ezek fontosabbak annál, mint hogy könyvekben mit talált.

Ugyanakkor sosem volt az a benyomásom, hogy neki bármit is kellene keresnie, mert úgy festett, hogy abban a nyelvi közegben, amiben fölnőtt, abban a folyton átmeneti, valamelyest dzsungel-szerű, kis szállodás, kis éttermes, kifőzdés, sportpályás közegben megtalálta magának azt az alap nyelvi szókincset, aminek csak egy mitologikus háttérrel kellett adni, nagy történettel. A nagy történetet pedig a sportban és a filmben, néha a színházban, esetleg a kávéházban, cukrászdában lelta meg. Mándy literalizálta, megemelte — egyébként nem biztos, hogy tudatosan, hanem a tehetsége törvényei és beszédmódja készítése szerint — azokat a nyelvi közegeket, amelyekben ő otthonosan mozgott.

Az általam ismert leginkább Mándy-követő író, Bereményi Géza ugyanígy jár el. Bár ő tud (vagy tudott) olaszul, lengyelül, angolul, oroszul, ő sem íróktól, hanem „mándyilag”, „Teleki térileg”, „filmi-leg” tanul. Tudja például, hogy a forgatókönyvekben a jeleneteknek nincs éles eleje és éles vége. Nem kell tudni feltétlenül szövegszerűen elindítani és szövegszerűen bevégezni. Ez aztán vagy a vérévé vált, vagy technikailag elsajátította. Új regényének, a *Vadnai Bébinek* már a címe is mándys (de nem mondanék-e ugyanígy közelítően igazat, ha azt mondanám: ottlikos?). Bereményi egyébként Mándyból írta az egyetemi szakdolgozatát. Az egykor a Teleki téren árus, az *Eldorádó*ban szereplő nagyapja — miután Mándy odament hozzá a piacon, és megdicsérte az unokáját — azt mondta Bereményinek, és ez állítólag igaz történet, hogy itt volt valami Mádi, és azt üzeni, hogy tetszett neki, amit írtál róla.

Szerinted van-e Bere-ményin kívül bárki, aki Mándy világát vi-szi tovább?

Általában az a véleményem, hogy írói világot senki nem visz to-vább. Nem hiszek abban, hogy egy író úgy ül le az asztalhoz, hogy akkor most továbbviszi valakinek a világát. Nem látok senkit, aki követné. Ha viszont nyomokat kellene mondanom, ott van például Vörös István. Az ő nemzedéke, az ötven körüliek generációja az, amelyik még utoljára igazán és közletről tudott rezonálni a Mándy-stilisztikára. Illúzió azt hinni, hogy tőlünk időben nagyon messzire elhelyezkedő írói életműveket tovább lehet vinni. Lehet hatásokat kimutatni, de a nyelv, a nyelvi gondolkodás strukturáltsága olyan mértékben megváltozik, hogy hiába mondjuk joggal például, hogy Háy János jókais író (is), valójában semmi köze Jókaihoz. Háy és Darvasi László török világa nem Jókai török világa, csak motivikus áthallások vannak közöttük. Egy író-t „folytatni” — ha a folytatást úgy képzelem el, hogy az valamilyen nemes szándékkal, nem is-métlés, hanem tanulás formájában valósul meg — csak addig lehet, amíg a nyelvi időben nagyon közel van hozzám.

Mándy viszonylag régen meghalt már. Mióta itt hagyott minket, szerintem radikálisan más nyelven, tempóban beszélünk. Rá egyfajta nagyon vonzó komótosság jellemző. A relatíve rövid mondatainak és rövid bekezdéseinek zenéje van. A jassz-, argó- és egyéb szavakat remekül tudta nem is annyira külvárosi, mint inkább belváros pe-remi szavakként belefoglalni a szövegeibe, azt a józsefvárosiságot, ami ha nem is egészében jellemezte az életművét, de az egyik ural-kodó hangja volt annak. És milyen nagy az a Józsefváros, ha Fejes Endre nyelve tökéletesen más, mint Mándyé. Mindegyik józsefvá-rosi írónak más a nyelve. Ennyi Józsefváros lenne? Pedig ugyanazok a kocsmák, cipészek, kurvák voltak ott — és mindegyik író másként szólaltatta meg őket. Fejes és Mándy közt érzékelhető a nyelvi ro-konság, teljesen máshogy beszélnek mégis. Fejes „ezerszer áldott nyolcadik kerületről” beszél, illet Mándy nem mondott volna. Egé-szen másak, és mégis rokonai egymásnak. Én inkább arra szavazok, hogy Mándy nem folytat különösebben senkit, és Mándyt nem foly-tatja különösebben senki. A Mándy-befogadás problematikájáról, mint köztudott, Kornis Mihály írt erős vitaesszét (*Töredékek M. I.-ről, avagy Csutak és a szürke ló* címmel a Holmi 1996/5-ös számába).

Elnézést, egy folytatóját mégiscsak tudom: Tolnai Ottót a *Wilhelm-dalok avagy a vidéki Orfeusz* verseiben, vagy a *Prózák könyve* áruhá-z-novelláiban. Csodálom, hogy majdnem elfelejtettem, pedig az egye-temen az előző félévben tanítottam is a Mándy-Tolnai párhuzamot. De látszik, hogy akkor ez nem él bennem olyan mélyen, és nem hi-szem el magamnak sem annyira, mint kellene, ha most neked első-re nem mondtam.

És ha az egész magyar irodalom folyamát néz-zük, vannak-e olyan írók, akiket mellé he-

Egyáltalán nem, bár érteni vélem őket, és akkor még további köd-lovagokat is fel lehetne sorolni. Sokkal nagyobbak a különbségek, mint a hasonlóságok. Eddig inkább arról beszélünk, hogy Mándy világa mire hasonlít, hogyan folytatódik. De hogy ő maga milyen,

lyezné? Krúdyt és Gellérit rendszerint megemlíti vele kapcsolatban. Szerinted mennyire áll ez a két párhuzam?

arról nem. Nekem az egyik legnagyobb Mándy-élményem — és ez válasz arra, amit Krúdy és Gelléri kapcsán kérdeztél — az erotikája. Erotikamentes életműnek van elképzelve az övé, ráadásul örök aggregényként tartották számon őt a késői házasságáig. Elképesztő, milyen erős a *Mi van Verával?* kötetben és annak környékén az az erotikus sugárzás, ami még azt is le tudja képezni, hogy abban az időben, a korai és kibontakozó Kádár-korban az erotikát nem kezelték a személyiségalkító szerepe szerint. Mándy e tekintetben előttünk járt. És abban a tekintetben is, ahogy az egzisztencia megsemmisíthetőségéről írt, lásd például a *Kulikabátot*, melynek végén egy látomásos képben egy cseresznye- vagy meggymagként pocskölik el az embert. Nyilvánvaló, hogy a Krúdy-féle vérbő nőtípusokat leíró erotikának és a Mándy-féle sokkal rejtettebb, a nőalakok testiségére szinte ügyet sem vető, de két ember egymáshoz való közeledésének a titkait a mondatok között érzékeltetni képes és az '56 utáni tizenöt év fiatalembereinek tehetetlen-iránytalan testiségét leíró erotikának nincs sok köze egymáshoz.

Ez az elevenembe vágott, nemcsak mint piarista diáknak, akit nem tanítottak meg testként létezni, hanem mint fiatal egyetemistának, akit viszont arra tanítottak, hogy menjen majd Prágába katonának. Nekem nagyon sokat jelentett, hogy Mándy tud erről, és arról a sajátos kiszolgáltatottságról, hogy Magyarország egy kapualjország. Ha a kapualjokba benézünk, minden mállik, omlik, és renoválatlan, ennek ellenére mégis érdemes benézni, mert ott a magányos elefánt. Ezt kétféleképpen is megírta, a *Csutak és Gyáva Dezsőben*, illetve az eredeti *Kapualj, elefánttal* című írásában. Amikor Csutak benéz a kapualjba, ott van a magára hagyott elefánt. Abban a pillanatban megnyílik a társadalmi tartalom a kiszolgáltatottságról. Tudom, hogy nem illene megsértenem sem Ottlikot, sem Mészölyt — bár Ottliknál problematikus, hogy az *Iskola a határon* után mi számít jelentékeny szövegnek; Mészöly prózája pedig egyre inkább átintellektualizálódott, és a struktúra vált a lényegévé —, de én Mándynál láttam a saját és a környezetem életének lényegi jelenségeit leginkább megjelenni a szövegekben.

Nevezhetjük őt intellektuális írónak?

Talán nála van a legbonyolultabb viszonyban egymással az intellektualizmus és az antiintellektualizmus. A szövegei látszólag antiintellektuálisak. Érzékiek, emocionálisak. Nő-e a fű; ha nő, akkor herseg-e; föl van-e fújva a labda; nincs fölfújva a labda; ha fejelek, pont a fűzője érinti a homlokomat, és megsebzí, vagy nem. Ilyenekről beszél. Ugyanakkor ezt a szinte érdektelen élményvilágot a mondatai, a bekezdései és a novelláit összekapcsoló nagyobb struktúrák mindig átminősítik, intellektuálissá, transzcendenssé teszik. Megjelenik bennük valami bonyolultabb összetevő, amire egyébként a szöveg alapjait — megszólítás- és diskurzusrendjét — tekintve nem számítunk. Sejtünk kapcsolódásokat az abszurd irányába.

Világos, hogy Mészöly intellektuális író, legalábbis dupla jelentés-tartalmú szövegeképésekkel. Ottlik az *Iskolában* az uniformisos kato-

navilág realitása mellett felmutat egy bibliai, Szent Pál-i messzeséget. Mándynál nincs meg ez a különbségtétel, egybegyúrta a kettőt.

Azt írod róla egy tanulmányodban — mely előbb a Tiszatáj 2012/11-es számában, majd a Szemmagaságban című könyvedben jelent meg —, hogy „nem számított kitiüntetetten az értelmiség írójának”. Meg lehet határozni, hogy kik olvasták elsősorban őt?

Azt gondolom, hogy nem lehet. Ha valamiben többé-kevésbé biztos vagyok, akkor az az, hogy a maga korában, szinkron módon nem volt a fiatalok írója. Egyetemista koromból nem emlékszem senkire, aki érdeklődött volna iránta — de ez nem reprezentatív minta. Mindenesetre nem hiszem, hogy a nemzedéktársaim olvasták volna. Ugyanakkor a kóborló, magányos emberek ráakadhettek. Valójában azonban azt sem gondolnám, hogy az alapján találnák meg az olvasójukat a művek, hogy milyen élmények jelennek meg bennük. Azok lehetnek Mándy olvasói, akiknek otthonos volt a szövegeiben megteremtett atmoszféra.

A gyerekkönyvei például alapvetően nem gyerekkönyvek, kiváltképp *A locsolókocsi*. Ettől függetlenül azt gondolom, hogy nagyon népszerűek lehetnek a gyerekek között — ugyanúgy, mint Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című műve, amit a kicsik annak ellenére szeretnek, hogy bizonyos dolgokat csak a felnőttek érthetnek belőle. Nem tudom megmondani, kik lehetnek az olvasói, azt viszont ki merem jelenteni, hogy elég sokan voltak. Sajnos ez a tábor megfogyatkozott.

Úgy tartja számon a szakirodalom, hogy a tipikus Mándy-hős öreg. Ehhez képest a te előbb említett tanulmányodnak az a címe, hogy a Visszavarázsolt birtok. A gyerekegyenlőség Mándy Iván műveiben. Öregek vagy gyerekek: most akkor hogy is van ez?

A gyerekkorban érezteti az öregkort. Bár nem hiszem, hogy folyton benézett, bejárt volna a temetőbe, azért ne feledjük, hogy a Mező Imre — jelenleg: Kerepesi — út környékén nőtt fel. Amikor fiatal sportolóként évente kétszer-háromszor mennem kellett sportorvosi engedélyért a Szántó Kovács János — jelenleg: Dologház — utcai nagy SZTK-ba, előtte mindig bementem a temetőbe, mert azt hittem, úgysem kapom meg, mivel magas, 180-as, 190-es vérnyomásom volt. Valamilyen csoda folytán, noha nem ment le a vérnyomásom attól, hogy a temetőben jártam, 160 körüli eredményt mértek, és megkaptam a sportorvosit. Amikor a temetőt róttam, és utána, bátorságot gyűjtve, átmentem az SZTK-ba, mindig Mándyra gondoltam.

Mándy nem egyszer tárgyakkal, bútorokkal mesélte el, milyen öregnek lenni. Hogyan reccsen valami, hogyan koppan. Fiatalon átélni, hogy ott van az életben az, amit nem is egy költőnk úgy mond, hogy egyetlen dolgunk van az életben: meghalni — ezt Mándy nagyon tudta. Nem keserűen beszélt erről, mint egy egzisztencialista — noha az egzisztencialista jelzöt is rá lehet nyugodtan aggatni —, hanem magától értetődő természetességgel. Végig kell menni az úton a halálig, és kész, de közben nagyon jó, érdekes dolgok is vannak. A belefeledkezés, a megdicsőülés a sportban, egyébben. A szerelem, a szemlélődés. Vagy pusztán a tisztesség, a hűség. A fő tárgya az öregkor, amelyen belül nem is annyira az öregkorról, hanem az elmúlásról, a halálról beszél, és igazából az izgatja, némiképp bizarr formában, hogy mikor hangolódik erre rá először az ember. Nekem ilyen szempontból furcsa, hogy Tandori Dezsőnek mintha

nem lenne Mándy-élménye. Tandori költészetében vannak hasonló jegyek, de Mándy helyett Szép Ernővel és másokkal pótolta ezt az élményt — amit természetesen nem rovak fel neki.

Hiába írt hangjátékokat, drámákat, gyerek-könyveket, regényeket is, úgy tartjuk számon, mint novellistát. Ennyire egyértelműen ez volt az ő műfaja?

Úgy gondolom, hogy egy szerves életművet írt, amiben a regények eléggé novellisztikusak, a novellák regényszerűen összetartoznak. Az irodalomtörténet és az olvasók tényleg kispikái elbeszélőként tartják számon. Ugyanakkor elég kevés olyan író van, akinél az életmű egészének a koherenciája ilyen erős. Mint egy kupola, úgy borul rá a művekre, na, nem a személy, hanem a beszédmódja, a stílusa, az élményvilága, az akarata, a tervei. Nem tudatosan, hiszen nem egy „Mándy puzzle”-t akart összerakni. Egyszerűen a tehetsége ebbe az irányba lendítette.

Egyébként a történeteinek a teherbírása nagyjából hét és húsz oldal között van, a fölött mindig indul egy új történet, amely visszaindázik az előzőhöz. Hozzá kell tenni, hogy miközben a lírai prózára megjegyzéseket tett, a magyar irodalom jelentős epiko-lírai teljesítményeinek mindenképp az ő munkássága az egyik csúcspontja, hiszen nagyon költőien ír. Van nála egyfajta strofikusság, szövegei zenéje emlékeztet valamelyest a szabad versre, a tudatáram-versre, és e tekintetben valóban erőteljesen eltér Ottliktól és Mészölytől.

A Saki, a Diákszerelem és a Kulikabát mellett mely műveit érzed a legerősebbnek?

A *Régi idők mozijának* legalább hat-hét darabját is kiemelném. A *Diákszerelem* vonzaskörébe tartozó filmes novellák szinte mindegyikét. A kései művek közül azokat, melyekben a bútorokról és azon keresztül az egyén tárgyá válásáról ír. Ezekben nem megszemélyesít, hanem „megtárgyasít”, nem az egyes embert vagy az emberi közösséget igyekszik a tárgyak felől megközelíteni, hanem a mi antropomorf irányunkból lép el a tárgyak felé, ami szerintem az egész magyar epikát tekintve fontos mozzanat. Lehet, hogy ötletszerűnek tűnik, de szerintem *A látogató*nak és Konrád György egész epikájának van egy bizonyos mándys rétege — viszont a hatásrend, a stílus, a francia új regénnyel való összefüggések nála más irányba mutatnak.

Említetted, hogy megváltozott a nyelvhasználat, a tempó, mióta Mándy meghalt. Ennek ellenére vagy ezzel együtt időtállóan érzed a prózáját?

Pázmány Péter óta még jobban megváltozott a nyelv, mégsem járt el Pázmány felett a nyelvi idő... A nyelvi idő olyan értelemben forog, hogy a forgása folytán nem engedi, hogy a követők hulláma belefolyjon, beleavatkozzon. Mándy nyelvi világa semmiképpen nem öregedett el, egyáltalán nem tapasztalom, hogy romlott vagy anakronisztikussá vált volna. Ugyanakkor ahhoz, hogy egy író jelen legyen, folyamatosan ki kell adni a könyveit, ami nála egy kicsit lanyhult. Az oktatásban is kevésbé van jelen ahhoz képest, mint amennyire jelen kellene lennie. Azok a műfajok, mint például a rádiójáték, amelyeknek köszönetet kellene rebegniük Mándynak, kévéssé hálálkodnak neki.

Mi az, ami a magyar irodalomban abszolút az ő nevéhez fűződik?

Ami nagyon ő, és amiben párját ritkítja, az a dialógustechnikának a takarékosága. El tud rejtteni dialógust a narrációban, illetve a dialógusokat olyan szűkre tudja venni, hogy időnként el is veszítjük a fonalat, hogy ki beszél — de ez utóbbi persze cél, mert majdhogynem fölcserélhetőek, akik abban a helyzetben éppen társalognak. Számomra Mándy nem annyira a leírások, miliőfestések írója, hanem a dialógusok és a dialógus értékűen elhagyott dialógusok írója, amikor tehát úgy rejti el vagy nem írja le a párbeszédet, hogy az a párbeszéd azért mégiscsak jelen van. A *Régi idők mozija Két hang* című fejezetében is egy ismétlődő formula segítségével vált át a beszédritmus egy nem létező párbeszédbe, tömörít, elvon, és egy olyan fiktív párbeszédet hoz létre, amelynek során két lendületbe jött gyerek úgy diskurál, egymás szavába vágva, hogy mindig a „meg amikor” szókapcsolattal indítja a mondatait. Máskor még ennél is takarékosabb, és a gondolatjel, ami a magyar szokásrendben bevezeti a párbeszédet, nem jelenik meg nála.

Nekem tehát a diskurzustechnikája, az interperszonalitás, a kommunikáció, ahogyan két szereplőt egymással viszonyba állít, a legérdekesebb és a leghátborzongatóbb, mert emiatt általában nagy hidegeket, űröket, huzatokat érzek. És mégsem az következik ebből, hogy azt állítaná, az egyik ember nem tud beszélgetni a másikkal. Tud, persze, csak nem eleget. Jelenits gimnáziumi szakkörén — amely át volt itatva templomi hangulattal, mert utána mentünk ministrálni, és eleve egy szerzetestanár tartotta az órát — került ez szóba először, erről is ő beszélt nagyjából ötven évvel ezelőtt. Közben olyan érzésem volt, hogy Mándynak a szövegeiben föltűnik annak a beszédnek a nehézsége, amit az ember az Istennel folytat: ez egyrészt nagyon meghitt, másrészt szinte reménytelen, mert nélkülözi a választ, és nem tudjuk a formáját, hogy mit mondjunk, és azt sem, hogyan mondjuk. Az életmű egyik legfontosabb kérdése számomra az istenkérdés. Az, hogy alig említi őt. Mindig jelen van valaki fennvaló, de konkrét szövegi jelenlétét ennek a kvázi személynek — egy-két olyan kivételtől eltekintve, mint például az *Átkelésben* szereplő *Isten* című írás — nem adja. Ugyanakkor e személytelen erő (elrendelés?) szinte ráterül a művekre, birtokolja, löki, irányítja, vagy passzívan figyel a struktúra, a szöveg, a nyelvezet eseményeit. Jó lett volna erről őt megkérdezni...

BÚCSÚ FÁJ ATTILÁTÓL

Mind gyakrabban kell halotti búcsúztatókat írnom, s ezek, hadd legyenek őszinte, mindig megviselnek, hiszen azok távoznak rendre az élők sorából, akik a tanáraink voltak vagy éppen nemzedékársaimtól kell végső búcsút vennem. A temetés és a halotti búcsúztató számomra így személyes ügy, nosztalgia és fájdalom kíséri, régi, olykor sok évtizedes emlékek tódulnak elélem. Így történt július 7-én is a Farkasréti temetőben, ahol Fáj Attilától vettünk búcsút. A búcsúztatót kiváló barátom, Szörényi László tartotta, igen tartalmasan világítva meg az eltávozott hosszú életútját: Fáj Attilát kilencvenharmadik életévében szólította magához a Gondviselés. Szomorú módon, a szertartást végző lelkésszel és ministránsával együtt mindössze tizennégyen álltunk a halotti urna körül.

Nagyon régi emlékek mozdultak meg bennem, úgy vélem, hogy a közvetlen rokonokon kívül (talán ha hárman voltak) én ismertem őt a legregebben. Sokan tudják rólam, hogy a budapesti piarista gimnázium növendéke voltam. 1948-ban az akkor már erősen a kommunista párt kezében lévő művelődésügyi kormányzat feloszlatta a Magyar Cserkészek Szövetségét, és ennek tagjait át akarta terelni az akkor kibontakozó úttörőmozgalomba. Mi azt igen sokan nem vállaltuk, így kialakult egy „illegális” cserkészmozgalom, olyan piarista tanáraink vezetésével, mint Szemenyei László és Ördögh János. Ez nem csak kirándulásokat és túrákat szervezett, a szellemi képzésnek is műhelye volt. Ördögh parancsnok úr úgy látta, a jövő katolikus értelmiségének szükségére van arra, hogy filozófiai ismeretekre tegyen szert, így íratott be engem és barátomat, az ötvenhatos forradalom után Nyugat-Németországba menekült, és ott vagy másfél évtizede az életből eltávozott Döbrössy Károlyt filozófiatörténetet tanulni Fáj Attilától. Persze együnk se lett filozófus. Károly sikeres ügyvédi pályát futott be a távolban, én meg irodalomtörténeti munkálkodással töltöttem el az életemet.

Fáj Attila fiatalember volt akkor, még harminc éves sem, Lágymányoson lakott alberletben feleségével, állás nélkül tengette életét. Korábban a neves katolikus bölcselelő, a piarista Kornis Gyula tanársegéde volt, s amikor professzorát állásából elmozdították, Fáj Attila is munkahely nélkül maradt. Ezek a filozófiatörténeti órák akkor számára a megélhetést jelentették. Arról külön és hosszabban lehetne írni, hogy mi mindent tanított nekünk.

Néhány tanulmánya már abban az időben olvasható volt, így *Egy egzisztencialista történelemfilozófia* című írása Karl Jaspers történelembölcsele-

téről éppen a Vigilia 1950-es évfolyamában. Ugyan ebben az esztendőben Jung *Die Symbolik des Geistes* című művéről, majd 1955-ben *Az ember tragédiájáról* közölt tanulmányt. Tudomásom szerint egyik első írása is ebben a folyóiratban látott napvilágot: 1949-ben Thornton Wilder *Cézár* című művéről. Ezek az írásai tanúsították azt, hogy egyformán érdeklődik a filozófia és a szépirodalom iránt.

Az ötvenhatos forradalom leverése után Fáj Attila a nyugati világban keresett új hazát: a genovai egyetem tanára, több neves nyugati egyetem vendégtanára volt, tudományelméletet, logikát, összehasonlító irodalomtörténetet adott elő. Írásai a párizsi Irodalmi Újságban, a müncheni Új Látóhatárban, a párizsi Magyar Műhelyben, a római Katolikus Szemlében jelentek meg, emellett olasz és más nyugati folyóiratokban voltak olvashatók. Magam az Országos Széchényi Könyvtár ügynevezett „zárt osztályán” találkoztam ezekkel a folyóiratokkal, s nagy örömmel konstataáltam, hogy egykori tanárom szorgosan dolgozik, ráadásul kapcsolatot épített ki a nyugati világban kialakult magyar kulturális élettel. Később találkoztunk is, úgy emlékszem a Magyar Műhely vagy a Pax Romana (vagy mindkettő) valamelyik nyugati összejövételén. Majd a kilencvenes évektől kezdve, midőn Fáj Attila hazajárt (sőt egy kis lakása is lett a Karinthy Frigyes úton), rendszeressé váltak a találkozások.

Igen terjedelmes és értékes életmű maradt utána: olasz, német, angol nyelvű könyvek és tanulmányok. Széles eget tekintett át, fontos tanulmányai jelentek meg Dosztojevszkijről, James Joyce-ról (például az *Ulysses* című nagyregény általa feltárt magyarországi vonatkozásairól), Kerényi Károlyról, Cs. Szabó Lászlóról, a modern regényről. Számomra leginkább figyelemre méltó munkája *A Jónás-téma a világirodalomban* címmel 1977-ben Rómában látott napvilágot (magyarul, ebben a bibliai történet modern irodalmi feldolgozásairól adott képet, különös tekintettel Babits Mihály *Jónás könyve* című klasszikus költeményére. Valójában itt volna az ideje, hogy Fáj Attilának (aki a rendszerváltás után a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja lett) más művei is eljussanak magyar fordításban a magyar olvasók kezébe.

Ott, a Farkasréti sírkertben egy sok évtizedes élet-történet epizódjait idéztem fel, miközben hallgattam a halotti búcsúztatót. Fáj Attila rangot szerzett a nyugati világban, nemcsak önmagának, a magyar tudományosságának is — szeretetre méltó egyéniségét, imponáló tudományos munkásságát, szülőhazája iránt tanúsított hűségét nem szabad elfelejtenuünk.

POMOGÁTS BÉLA

TYÚKANYÓ MESÉI 66. Az üveggolyó

A vidéki muzeológus évtizedek óta foglalkozott a kortárs magyar textil történetével, jelenségeivel, így hát minduntan foglalkoznia kellett az anyaggal magával is, azzal a megkerülhetetlen kérdéssel: miből készül az adott mű? Hamar ráismert a vászon, a gyapjú, a csipke, a selymek, a zsákvászon vagy a különféle fonalak sajátos matériájára, kiismerte a bonyolult technikák furfangos trükkjeit, nem lehetett — vagy csak olykor — ravaszkodással rászedni, óvatosan elkerülte a csapdákat, egyszerűval: átlátott a szítán (elvégre az is szöve van).

Szilágyi Júlia munkái azonban kifogtak rajta, hiába tűnődött felettük, mi lehet az a hibátlanul ráncatlan, boldogságosan fénylő, derísen és halványan lélegző, lenge és párákonyú anyag, amely olyan magától értetődő egyszerűséggel tölti be a kompozíciót? Reménykedve találgatta: gyöngyvászon? rafinált szövésű selyem? régen elvált hímzés maradéka? „Felfedezéseivel” azonban nem jutott messzire, annál kevésbé, mert a textilek mellett még sok másféle anyag jött szembe vele: karton, porcelán, tapétadarab, fém, fa, tortapapír. Ha lelkiismeretesen közelebb lépett egy-egy darabhoz, hogy alaposabban szemügyre vegye, még inkább zavarba jött a sok különféle részlet láttán: porcelánszoborcscák álldogáltak, leszakadt bojtok, halkan neszező flitter-szemek, elkallódott ékszerek maradéka hevert vagy himbálózott kackiásan a kicsi dobozokban, mások imitt-amott bumfordi Máriácskák ácsorogtak-ücsörögtek a térben. A muzeológus megzavarodva bámészkodott, aztán kajánul elmosolyodott: szerencsére nem kell múzeumi leírókartont készítenie róluk!

Szilágyi Júlia már jó ideje a muzeológusok „réme”, de egyúttal ünnepélyesen komoly és halkán, alig észrevehetően, titokban incselkedő angyala is. Aki végigpillanthatott egyszer munkáin a dániai kezdetektől (Koppenhágában ismerkedett a mesterséggel) egészen a legújabb művekig, a főle szivárványként borult ennek a pályának szelíd és színes íve. Ez az ív tágasan és könnyedén húzódik a kackiás huszároktól és előkelően barátságos vászonnárnáktól a paraszti vászonszöttek üdítő nyersségén át az üvegezett dobozok és a térbe forduló, finoman, tartózkodóan mozduló, elegánsan esett és hallgatagon mosolygó csipkébe öltöztetett kompozíciókig. Szilágyi Julinak szeme sem rebent, hogy közben lezajlott a magyar kortárs textil nagy forradalma: a kiállítótermekben és a műtermekben rég elfeledett háziasszonyok kézimunkái elevenedtek meg, új anyagok és technikák születtek, a textil levált a falról és pókhálóként be-

fonta a teret. A hatvanas évek végén felfordult, átalakult a textil műfaja, új korszaka született. Szilágyi Júlia azonban a nagy kulturális földrengés közepette ártatlanul pislogott: „Nem tehetek róla, semmi sem jutott eszembe” — mesélte egyszerű az ősz muzeológusnak. Ilyenképpen akár ki is maradhatott volna a kortárs textil törtériájából, ha nagy körmönfontan rá nem talál a 17–18. századi apácamunkák magányosan fénylő, csak elvetemült szakemberek által számon tartott világára. Ha ábráik tiszta árnyékán, selymeik derűs fájdalomán, csipkéik fegyelmezett ráncain, üvegezett dobozaik törekenységén elbámészkodva nem mormogott volna (nem létező) bajusza alatt elégedetten, mint aki hazaérkezett. Így született meg kezén az a nevenincs különös, sokféle eredetű tárgy-montázs, amely egyaránt őrzi és egyesíti magában a gyermekkori babaházak, a kispolgári vitrinek, a kegyes házioltárok, a furfangos türelemüvegek meg a szekrényekben egymásra hajtogatott vásznak barátságos, levendula illatú rendjét. Mégis mindig történik valami; valami, ami suhintásnyi időre megzavarja, megbontja a kompozíció képét. Egy vászonredőkből kikandikáló madárfej, a romantikus délszaki tájba nyújtózkodó macska elég hozzá, hogy megsejtsük azt az óvatosan kuncogó és jól nevelten tiszteletlen mosolyt, amely finoman bujkál a tiszteletre méltó részletek között és meglepő, langy esőként permetezi a méltóságos drapériákat.

A muzeológus persze hiába vizslatja Szilágyi Júlia anyagait, hasztalan kutatja eredetüket, ettől még nem lesz okosabb. Csak ha ráhagyatkozik a kompozíciók égboltjára, akkor láthatja majd, hogy valójában miből teremt a művész sajátos munkáit: makulátlan, árnyékot nem hagyó fényből, amely besugározza őket. Aki gépével nagyon magasban repül, ismerheti ezt a látványt, a sokrétegű, egymáson gomolygó felhők között bujkáló, vagy egyenes sugarakban terjedő, sziporkázó napsugarak fényét. A keretek négyyszögében kristályszerűen átlátszó, békésen ringatózó világ képe bontakozik ki, olyan világé, amelynek egyetlen porcikáját sem vérzi át a rettenetes valóság. És talán eszébe juthat József Attila sora: „A távolságot, mint üveggolyót, megkapod”.

PS. A vidéki muzeológus — korszerű és kíváncsi szakember lévén — időnként a vatera.hu-n is tájékozódott. Fejcsóválva olvasta az alábbi hirdetést: „*Fatimai házioltár. Extra könnyű házioltár, a baldachinnal ellátott oltárképhez műanyag lépcsőkön át vezet az út, a védőfóliával ellátott képen pedig épp a Fatimai Szűz Mária jelenik meg Lúciának.*” A szöveget telefonszám és egy megjegyzés kísérte: „*A szállítási költség a vevőt terheli.*” Alatta fotón: vitrinben közepén a házi oltár látható, mellette a hirdető egyéb értékes tár-

gyai, egy Rubik-kocka, egy pöttös bögre és egy pohár, benne a kiönthetetlen műanyag-sörrel. Gyánítjuk, Szilágyi Julinak a fotó tetszene legjobban. (Palmetta Galéria, 2014. július 4. — augusztus 12.)

KOVALOVSZKY MÁRTA

MEGÉRINT A CSEND A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége kiállítása a tihanyi Bencés Apátság Galériájában

Sokatmondó cím. Kit érint meg a csend? A hívőt, a hitelent, a világ zajában is csak önmagára figyelőt, vagy netán az életet ajándéknak képzelőt, aki tudja, hogy embertársainak, a közösségnek is tartozik valamivel? A csend atmoszférája lélekemelő dinamizmussal mindazokat körülveszi, akik *őhozzá* igazodnak — Krisztus a mi megváltásunkért halt meg a kereszten —, akik a csend zsolttárára nővő szimfóniájában saját nyughatatlan lelkük megbékélését vélik kihallani.

A csend még szakrális környezetben is szinte megfoghatatlan, hiszen — hogy érezzük tisztító hatását — nem föltétlen kell a létrát megszentelt grádicsaival az égnek támasztani, elég, ha csupán a főnről aláhulló, az embert is átvilágító fénykévének áldozunk. Ezt az *égető* sugarat, amely nemcsak a Föld kéréget üti át, ám szemünk közvetítésével csaknem a bőrünk alá is hatol, akkor érezzük igazán, ha kizárjuk a világ összes *bántását*, és a magyar tenger oltárára térdepelvén önmagunkban csupán a *jóság* elfogadására figyelünk.

A tisztító ajándékra? Az égből kapottra? Amely — akár csönd, akár fény formájában — átrendezi a benső tereket? Mindarra, és mindazon hullámokra, amelyek — itt épp a festőecset közvetítésével, teremtő indulatával — érzéseinket valaminő megsejtett *kozmosz egész* irányába terelik. A mindenség csillagterképe nincs olyan *elegáns*, mint az univerzum titkait kutató *fényíróink* (Tilles Béla: KCXXXII. *Collisio* – 2013; Kovács-Gombos Gábor: *Odaát* – 2013); ifj. Durkó Zsolt: *Rege* – 2011) által megérezkített szakrális (vagy ahhoz közeli) mező. Amelyen a *forgó* spirál tágasságával, illetve a fény valóságon túli oszlopaival, valamint az organikus lét vibráló rácsaival megjelenített látvány érezetnői engedi a határtalan és a láthatón túlit.

Valójában a lírai absztrakt képzelőerőnkre is ható, a lelki tárnákat mélységben megnyitó hatásáról van szó. Mert aki a homályban is *éles* ködgomoly, a tárgyakat és a teret csaknem monokróm kalitkába fogó ábrázolat szerelmese (Krajcovicsovics Éva: *Csendéletek asztala* – 2010; Ásztai Csaba: *Balaton* – 2009), vagy az organikus fűszálkatedrálisokban gyönyörködik (Bikácsi Daniela: *Lekaszált fűcsomók* – 2007), avagy a horizonton megülő visszfény (Lányi Adrien: *Visszfény I.* – 2013) és a párafelhőben megtestesülő ér-

zékeség apostola (Kecskés András: *Felhők mögött* – 2014), tudván tudja, hogy a látásra szakosodott érzékszervünk, a szem mindent befogó dinamikája mögött ott a kalandra induló lélek tágassága is.

Ezt a fizikai mércével nem mérhető tágasságot, a tájra ezerféleképp rakódó kultúréményt a térbeli és időbeli utazások — az itáliai reneszánsz sugallata (Zöld Anikó: *Alttemplom* – 2011), a ma horvát tengerpartja (Vágó Magda: *Adria délután ötkor* – 2010), az utazó templombelső felfedezése (Nádas Alexandra: *Tájnapló úti-oltárral* – 2004), és a mítoszra emelkedő régmúlt kultikus eseményei (Varga Patrícia Minerva: *Avagyúrú aranykor* – 2012) — éppúgy közvetítik, mint a lehetőfinom mozzanatok lírává oldódó bensőségessége (Várhelyi Tímea: *Csendélet mályvákkal és birsalmákkal* – 2012), vagy éppenséggel az az önmagát szemérmesen az ipar úzte tájból az organikus szépség fölmutatása felé menekítő, gesztusnál több kitarulkozás, amelyet Nagy Gábor festészete képvisel (*Mezei mozzanat* – 2012).

Eddig jobbára — holott Gáll Ádám sötét fényű történelmi falmaradványát (*Képfeljejtés III.* – 2014) és Hajdú László éjfékete hullámáramát (*Hullámok érkezése* – 2011) nem is említettem — a nonfiguratív élményvilág sejtelmes „valóság-magva” körül közözttem. Ám a huszonkilenc festőt bemutató tárlaton a más-más irányból (Biblia, mítosz, művészet) töltekező expresszív figurális — elsőbben is Kádár Tibor (*Pál* – 2005), majd Baký Péter (*Jazz* – é. n.), Csavlek András (*Ős idők* – 2014) — legalább olyan fontos szerepet játszik, mint a konstruktív létélményt „csend-haranggal” érzékletessé fokozó művek (Öry Annamária: *Hold túl* – 2008; Lenkey-Tóth Imre: *Emmausi asztal* – 2010). Különösen szép az ugyancsak ebbe a vonulatba tartozó, a fehér-fekete kontrasztjában életes stilizált rezesített reveláló tábla (Serényi H. Zsigmond: *Térrendszer* – 2014). De Lukoviczy Endre *szervezetes* magabiztossága (*Konstruktív II.* – 2007) és a napszakokat jel-együttessé emelő Jávor Piroska ugyancsak szerkezeti villódzása szintén figyelemre méltó (*Reggel és este* – 2008).

Nagy kérdés, hogy az *anyag* miként tud szellemi erővé válni. A tihanyi kiállításban erre is választ kapunk. Matzon Ákos papírreliefje (*Olvogat* – 2014) — préselt lapok mint megannyi könyvvég — korunk elveszett, hajdan katartikus élményként is belénk ivódó műveltségélményeire utal. Dréher János házfala mint történelmet sugalló homlokzat (*Fent és lent I.* – 2010) és Birkás Ákos faktúrájában izgalmas, tárgy-kollázs „festménye” (*Fal ősszel* – 2009) pedig megnevezetlenül is az anyag, mert az emberen átléptek az idők, szenvedéséről tanúskodik.

Veszeli Lajos finom akvarelle (*Dacolva az idővel II.* – 2014) az elmúlásnak kitett tárgyakról és a bennük megbúvó magányról regél, míg Barabás Zsófia nonfiguratív *No. 10. Csendje* valaminő „ítélet” meghallásáról.

SZAKOLCZAY LAJOS

A PÁRBESZÉD ÖRÖME

Jorge Bergoglio – Abraham Skorka:

Az égről és a földről

Vannak könyvek, amelyeknek a létezéséről tud az ember, s ezért amikor végre kézbe is veheti őket, nagy izgalommal lapoz beléjük. Én is így voltam Jorge Bergoglio Buenos Aires-i bíboros érsek és Abraham Skorka rabbi beszélgetéseinek kötetével: Ferenc pápa életrajzaiból tudtam, hogy megjelent, és sokan az új pápaság programjának egyik szimbolikus megtestesülését látták benne. Örömmel lapoztam bele, nem annyira az ától zéig olvasó rendszerető elmével, sokkal inkább a kíváncsi, a felfedező, az érdeklődő gyermek érzékenységével. Am ez talán nem számít bűnnek, hisz e könyv elsődlegesen: esemény.

Miért beszélünk eseményről? Azért, mert nem programszerű írást tartunk a kezünkben. Adva volt két istenhívő ember, olyan, aki egész létét tette fel a Hatalmas szolgálatára — s életük egy adott pontján, ugyanabban a városban vallási vezetői szolgálatot ellátva beszédbe elegyedtek egymással. A kötet nem számol be a találkozásnak és a megnyílásnak az útjáról, de tudjuk, hogy éveken át tartott: a kölcsönös meghívások, a közös ünnepek és imádságok sora vezetett el odáig, hogy Bergoglio bíboros és Skorka rabbi végül már rendszeresen találkozott egymással, hogy elbeszélgessenek a világ kisebb és nagyobb dolgairól, hol egyiküknél, hol másikuknál. Akár a katolikus pap, akár a zsidó rabbi előszavát olvassuk, ez a dinamikus megéltétség köszönt ránk. Skorka így „tapasztalatnak” nevezi a párbeszédet, Bergoglio pedig „tükörnek”. Mi a közös a két megfogalmazásban? Hogy mindkettő kilendít az önközpon-túságból, hozzákapcsol a rajtunk kívül állóhoz, megmutatja a valóságot, amely a találkozásban tárja fel önmagát, immár nem kiszolgáltatta az egyéni előítéletnek vagy az önközpontú fontolga-tásnak-okoskodásnak, hanem elvezetve a magunkon túl lévőhöz, amely személyes korlátainkon túl egy önmagunkban megsejthetetlen valóság-teljességet ragyogtat fel előttünk.

Érződik a személyesség a sorokban, már a legelső lapoktól kezdve. Önkitergetésről lenne szó, amely celeb-világunkban olyannyira divatos? Egy személyes magánviszony piacosítása ez, kihasználva a zsidó–keresztény párbeszéd „divatjának” a hullámát? Mindkét beszélgető egy élménnyel válaszolja meg a kötet születésének mértjét. Skorka elmeséli, hogy irodájában — több más kézirat mellett — bekeretezve ott lógott Bergoglio bíboros beszéde, amelyet egy zsidó újév megün-

neplésekor mondott. Amikor a katolikus főpap ezt meglátta nála, sokáig elidőzött előtte, hogy miért, azt nem árulta el. Am amikor a következő találkozás során a rabbi meglátta a bíboros irodájában közös fotójukat, megdöbben — s ezt követően született meg a kötet megírásának ötlete. Bergoglio történetében elmondja, mennyire szíven ütötte Skorka egy írása a Buenos Aires-i székesegyház homlokzatának belső felén található freskóról, amely József és testvérei megrendítő találkozását írja le, ahol „több évtizedes távollétét oldódik fel ebben az ölelésben”. Meghívás ez a találkozás kultúrájára — amelyről a kötet tanúságot akar tenni. A mai pápa írja: párbeszédünk „nemcsak a barátságunkat erősítette meg, hanem arról is tanúskodik, egymástól eltérő vallási identitásunk ellenére közös úton tudunk haladni”. Mivel a párbeszéd itt azt jelenti, hogy „lelkünket közel visszük a másik lelkéhez” (Skorka), a személyes identitás (akár hitbéli, akár másfolyen) soha nem lehet vitatéma. „A kihívás abban volt, hogy tisztelettel és szeretettel menjünk egymás mellett az úton, Isten jelenlétében haladjunk előre (...) Ez a könyv erről az útról tudósít” (Bergoglio).

Hogyan válaszolhatnánk fel ennek az útnak a térképét? Milyen vidékeken haladunk végig, ahogy olvassuk a könyvet? A kiindulópont maga Isten. Csakhogy ez az origó „játékos”: az út első lépése önmagában véve is egy út. „Istennel útközben, járás közben találkozik az ember, miközben keresi őt, és engedi, hogy Isten is keresse őt. Két út ez, amely egymásba fut” (Bergoglio). A két egymásba fonódó út együttesen adja ki, hol öszszetartva, hol feszültséget mutatóva a könyv gerincét. Így találkozzunk rögtön Isten után az ördöggel és az ateizmussal (széttartás), majd a vallásokkal és azok „szereplőivel”, vezetőikkel és híveikkel, imáikkal (összetartás), majd a bűnnel, fundamentalizmussal (széttartás) — a hullámozó mozgás leírását folytathatnánk a kötet végéig. A vezérfonal eközben mégis megmarad, követi a hagyományos gondolatvezetés rendjét: Isten és az ő kilépése önmagából előbb a szellemvilágban, majd az anyagvilágban. A szellem és anyag határmezsgyéjén élénk áll a hit, a vallásosság, amely előbb az emberi család Isten-viszonyát mutatja, majd az egyéneket (például öregek, nők), ezt követően pedig az egyének viszonyait magához az élethez (például halál, eutanázia, abortusz), illetve egymáshoz (például válás, egyneműek házassága). Ezek a témák adják ki az első tizenhat fejezetet. A második rész (17–29. fejezetek) az ember társadalmi és történelmi valóságát vizsgálja, kezdve a tudás szintjétől (tudomány, nevelés), előrehaladva a gyakorlat dimen-

ziójába (politika, hatalom), annak különféle jelenségeit és áramlatait is taglalva (kommunizmus, kapitalizmus, globalizáció), külön kiemelve azokat a pontokat, amelyek mára, jó egy évvel megválasztása után, már teljességgel „ferencpápasnak” csengenek a fülünkben (pénz, szegénység). A történelmi kitekintés azért is érdekes, mert latin-amerikai perspektívában mutatja meg hol közelebről, hol csak érintőlegesen a mi történelmünket is (holokauszt, hetvenes évek). Természetesen a beszélgetők személyes élettapasztalata kijelöl egynémely olyan tematikát, amelyről nekünk kevesebb élményünk lehet, az is csak áttételesen (az amerikai hódítások, a szocializmus és a peronizmus, az arab–izraeli konfliktus). Az utolsó két fejezet visszakanyarodik a kettős előszó birodalmába: a vallásközi párbeszédet vizsgálja, valamint azt, hogy milyen jövő áll a vallások előtt egy állandó mozgásban, szinte mindent érintő változásban lévő világban.

Az egyes fejezetek tartalma több szempontból is érdekes. Alapvető az a benyomás, hogy ha nem néznénk meg a bekezdések elején, éppen ki szólal meg, a tartalom alapján nem tudnánk eldönteni, hogy a katolikus érsek vagy a zsidó rabbi gondolatait olvassuk. Ebben a tapasztalásban az a csodálatos, hogy eleven gyakorlatként mutatja azt, amit elméletben már réges-régen tudnunk kellene: hogy a zsidóság és a kereszténység nem két tökéletesen elkülönített valóság, hanem Szent Pál hasonlatával élve az egyetlen, Isten által kiválasztott olajfa gyökérzete s az abba beleoltott vad olajfaágak (vö. Róm 11,16–24). Bergoglio bíboros ezt a meglátást már pápaként így fogalmazta meg: „Keresztényként nem tekinthetjük a zsidóságot idegen vallásnak, sem a zsidókat nem soroljuk azok közé, akik arra hívatottak, hogy hagyják el a bálványokat és térjenek meg az igaz Istenhez (vö. 1Tessz 1,9). Velük együtt hiszünk az egy Istenben, aki a történelemben tevékenykedik, és velük együtt fogadjuk be a közös, kinyilatkoztatott szót” (*Evangelii gaudium*, nr. 247). Az előttünk álló kötet az ortodoxia ezen kijelentésnek az ortopraxisa.

Az azonban igen tanulságos, hogy ennek az elméleti ismeretnek a gyakorlati beteljesüléséhez milyen út (megint csak: út) vezet el. A találkozás, az imádság, a baráti és testvéri szeretet, az egymásnak adott figyelem, az egymásra áldozott idő nélkül nem születhetne meg ez a lenyűgöző hit-élmény. Ahogy Skorka fogalmaz, valódi, tartalommal, hittel, imádsággal megtöltött gesztusokra van szükség. Ezen a ponton azonban eljutunk a legnagyobb bölkenőhöz: nagyon sokan (olykor épp a hit tisztaságának, az identitásnak a védelmére hivatkozva) épp ezeket a gesztusokat tagadják meg (például közös imádkozás). Skorka rá

is kérdez Bergoglio bíborosnál, hogy „figyelemre méltó és bátor” magatartásával vajon tud-e minden katolikus azonosulni. A mai pápa egy történettel válaszol erre: „Amikor az evangélikusok először hívtak meg a Luna Parkban [fedett rendezvényközpont, sportcsarnok Buenos Airesben — T. Cs.] tartott egyik összejövetelükre, tele volt a stadion. (...) Az evangélikus lelkész egyszer csak arra kért mindenkit, hogy imádkozzon értem és a papi tevékenységemért. Előtte megkérdezett, elfogadom-e, hogy imádkozzanak értem (...) Amikor mindenki imádkozni kezdett, az első dologom az volt, hogy letérdeljek (...) A következő héten ezzel a címmel jelent meg egy cikk az egyik hetilapban: »Buenos Aires, Sede Vacante, az érseki szék megüresedett, az érsek a hittagadás bűnébe esett.«” Fájdalmas történet, akár itt is lejátszódhatott volna, kis magyar katolikus valóságunkban.

Itt jutunk el a legmélyebb tanulságig. Párbeszéd nélkül nincsen élet, nincs jövő, csak falak, háborúk vannak, a másik szellemi, lelki vagy fizikai megsemmisítése; a másilyen ember lenézése, megalázása, olykor épp önmagunk tisztának, erkölcsösnek, jónak, elkötelezett kereszténynek tartása révén. Az ördög legnagyobb csele ez: a hit vélt tisztaságának védelmezése révén elkötelezett harcosként építjük a halál kultúráját, abban a hiszemben, hogy jót teszünk az embereknek, így leszünk kedvesek az Isten előtt. Mi az eredmény? „A zsidóságon belül azt látjuk Latin-Amerikában, hogy a szélsőségek új életre kelnek, mind jobboldalon, mind baloldalon. Középút nincs már. Hogy fog kihatni ez a jövőre?” (Skorka). Ez a megállapítás — sajnos — nem csak latin-amerikai, teljességgel magyar is.

Hát ennyire sötét lenne a jövő? Nem, csak éppen helyes útirányba kell állnunk. „A próféták azt mondják — és erről meg vagyok győződve —, hogy ha el tudunk jutni odáig, hogy a párbeszéd fontosabb lesz a hitvány érdekekénél, és a gyülekezeti élet elsődlegessége többé-kevésbé érvényesülni tud, a vallások ki fognak virágozni” (Skorka). Tehát: párbeszéd és a közösségnek az egyén elé állítása — erre van szüksége a vallásoknak. Ha ez megtörténik, akkor a hit vonzó ajánlatként hat majd, amely választ ad a ma is meglévő emberi kérdésre-keresésre. „Az evangelizáció mindenek a kulcsa, nem pedig a prozelitizmus” (Bergoglio).

Kell nekünk ez a könyv — de nemcsak szép gondolatok *silva rerum*aként, hanem valódi eseményként, útként, amely arra hív, hogy járjunk rajta; útleírásként, amely segíthet végre itt és most helyes irányba állnunk. (Ford. Székács Vera; *Holnap Kiadó*, Budapest, 2014)

TÖRÖK CSABA

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

„ZARÁNDOKLAT”

Keresve sem találhattam volna kifejezőbb címet Csernák Árpád: *Válogatott novelláihoz*, mint az egyik ciklusét. Az író-színész (színész-író?) zarándokútján egyfolytában a végcél, a megtisztulást és a bűnök bocsánatát keresi, ám a halál gyakran gyorsabb, lecsap, mielőtt elhangoznának a feloldozás várva-várt szavai: „Ego te absolvo”, feloldozlak, vétkeidet Jézus kegyelmére bízhatod. Ám ügyelj, és többé ne vétkezz! Aztán folytatódik a történet, amelyet életünknek nevezünk, és jönnek az újabb és újabb botlások, esések, melyek sebeit a megbánás enyhíti, és az, hogy az író „kírja őket”, nyilvános gyónással fordul olvasóihoz.

Szerencsésnek mondhatta magát, írói tehetségére a kor kiváló esztétája, Lengyel Balázs figyelt föl, aki csak a minőségre figyelt, hiányzott belőle minden kordivat követésének hajlandósága, s tőle kapta a legszebb tanúsítványt: szerepeltette az Újhold Évkönyvben, ahová bekerülni majdnem akkora dicsőségnek minősült, mintha a Nyugat vagy a Magyar Csillag nyitotta volna meg előtte kapuját. Hogy mit jelentett számára felfedezőjével és Nemes Nagy Ágnessel kialakított kapcsolata, azt *Ágnes, Balázs* című írása sejteti. Hogy nem tudott írni akkor a frissen elveszített Nemes Nagy Ágnesről? Mindnyájunk életében vannak útjelző személyiségek, akiktől elleshetjük a beszéd és az írás műhelytitkait, s ha elveszítjük őket, csak dadogni tudunk, könnyekbe fúlunk szavaink. Micsoda lovagga üttetés: Lengyel Balázs kinyitotta az új Évkönyvet, s beleírta: „Csernák Árpád író-társnak baráti szeretettel”, és a többi aláírás: Nemes Nagy Ágnes, Lakatos István, Balassa Péter. Csodacsapat, mondta volna Mátyás Iván a rá jellemző csipetnyi iróniával, de tényszerűen.

Érdekes eljátszani azzal a kérdéssel: a sok jó elbeszélés közül miért éppen *A panzió* állt oly közel Lengyel Balázshoz. A történet szinte banális: az előadás után már nem indult haza busz, a társulat tagjait egy közeli panzióban szállásolták el éjszakára. Reggel frissen ébredt a novella színész hőse. Elhatározta, körülnéz a környéken. A kijáratnál posztoló fegyveres őrök azonban nem engedték: a közelben hadgyakorlatot rendeztek. Mit tehettek? Kártyával verték el unalmukat. Közben kiderült, este sem lesz előadás a hadgyakorlat miatt. Folytatták a játékot, amikor az egyenruhások kizavarták őket a folyosóra, s egyiküket elvitték. Visszaballagtak a klubba, s amikor a biliárdozás végén benyitott a szobájába, ott találta holtan egyik kollégáját. „Kihátráltam a szo-

bából. Orvosért rohantam, de már csak a halál beálltát tudta megállapítani. Kint sortűz dördült. De hát — Istenem — hadgyakorlat volt.” A hotel lakói, akik a honfoglaló vezérek nevét viselik, egyre fogyatkoznak, a megmaradtakat átvezénylik a másik szárnyba, de egyre fogyatkoznak és ismételtelen felhangzik a hadgyakorlat sortüze. A novella befejezése azt sejteti, hogy a színész álmot látott, de mindvégig álom és valóság határán egyensúlyoz az író, aki félelmes beleéléssel érzékelteti az események szürrealitását, s mesteri érzékkel jeleníti meg az ember egzisztenciális kiszolgáltatottságát, amely valóságos érzésvilága volt néhány szörnyű évnek. Ez a megoldás ragadhatta meg Lengyel Balázst, aki az újhordásokkal átélője és megsemmisítője volt ezeknek az esztendőeknek.

Csernák Árpád különös beleéléssel jeleníti meg a szorongásos lelkiállapotot, legyen szó akár magányos emberről, akár a gyermeke életéért aggódo családról. Szégyenszemre nem emlékszem, hol és mikor olvastam először *Isten ajándéka* című novelláját, de azonnal megragadott a halállal való versenyfutás hiteles ábrázolásával, s még inkább azzal, hogy valamiképp beteljesedett az író fogadalma: életének új térfogatába lép: „... azt tűztem ki célul, hogy visszatérek Istenhez, visszatérek önmagamhoz, elfelejtem »alakoskodásaimat« és megvizsgálom, vagyok-e még egyáltalán”. Íme, ez az életgyónás jelleg és az ezt megpecsételő erős fogadás, a feloldozás sejtelmei „Bízom benne, hogy Isten nem fog elhagyni...” Valóban nem hagy el, legfeljebb nem tudjuk, mikor, melyik pillanatban érkezik segítségünkre.

Mi lehet oltalma a létebe kivetett, szorongó embernek? Mindenekelőtt a kegyelem, emellett a kölcsönös szeretet, amely egy család tagjait egybefűzi, és képessé teszi a megpróbáltatások elviselésére. Manapság nem szokás ilyesméről írni: az író-anyák témája ez, amelynek megjelenítésként a férfiak talán szeméremből, talán a posztmodern értékkesztéségtől vezérelve nem szívesen írnak. A felfedező örömeivel nyugtáztam, hogy Csernák Árpád nem röstell a kölcsönös szeretetről és megértésről írni olyan érzelmekről, amelyek biztonságot adnak egyénnek és családnak. Felfedező útra megy fiával, érzi kézelegét, és kimondhatatlan jó érzés keríti hatalmába. A mai divatos elbeszélésekben az ellenkezője történik, apa és fia némán haladnak egymás mellett, olyasmit gondolva, hamarosan vége a kötelező együttlétnek, s ki-ki mehet a dolgára. Csernák Árpád elbeszéléseiben, még ha reménytelennek látszik is, a szereplők közötti ürességet a szeretet tölti be. Még akkor is, ha egyre nehezebb biztonságot pontokra találni a fel-

fordult világban. Tóni, akiből pap lett, azt mondja, szenvedés nélkül nem lehetünk boldogok „az örök mezőkön”. Ám sokan kételkednek abban, léteznek-e azok a mezők. Egyre nehezebb „meghúzni a határvonalat álom és valóság között. Ahogy telnek az évek, egyre kevesebb dologra tudom azt mondani, »ez biztos«, »ez így van«. A 20. század hozzászoktatott bennünket a meglepetésekhez. Ahhoz, hogy bármi megtörténhet velünk” (*Vének városa. Maradnak az álmok*). Ám a meglepetések közé tartozhat az is — és ezek a novellák e meggyőződésünket nyomatékosítják —, hogy az álmok a valóság meghosszabbítói: amit szépnek és jónak élünk át, mindennapi létünk velejárója, biztonságot adó érzése lehet. Álom és valóság feszültségét, egymásba simulását ábrázolja az *Inga* című elbeszélés: „Béke és csend van bennem. Jó sétálni egy szép város ódon utcáin, langyos, napsütéses időben, de érzem, bármelyik pillanatban elsírhatom magam. Mindig vagy majdnem mindig rosszat lépek. Hát most nem lépek. Várok. Mire? Természetesen csodára. De legalább valamilyen jelre. Add meg, Uram, a jelek olvasásának és megértésének a képességét!” És a belső békében, csendben megszületett a szeretet csodája, a legnagyobb csoda, nem látványos, mégis szívmengető, megnyugvást adó, az összezavarodott utak kiegyenesítője.

Az élet egyensúlyának a másik ember felé történő megnyílás eszköze a szó, a szavak kölcsönös cseréje, amelyet meghaladott módon beszélgetésnek, gondolataink kicserélésének nevezünk. „Nem tudom, te hogy vagy vele, de én kikapcsolom a tévét, ha a világháborúról vagy elrontott házasságokról szóló filmet vetítenek, becsukom a könyvet, ha valaki a családi élet gyötrelmeiről nyalvalyog benne... Sokszor tapasztaltam már, hogy szépen terített asztal mellett üldögélve csak hallgatunk; aztán a küszöbön vagy a kapuban ácsorogva nem tudtuk abbahagyni a beszélgetést.” A kapcsolatteremtésnek ez a módja mintha kive-szében lenne, talán még sosem volt ennyire időszerű a mondás: „Néma gyerekeknek anyja sem érti a szavát.” Csernák Árpád síkra száll a szavakért és az őket megelőző telített gondolatokért. Fontos tett, hiszen így társadalmivá váló lényünkért küzd.

Az olykor fogvicsorgató keresés, a jobb emberré válás vágya az elbeszélések nagy értéke. Ma többnyire belenyugó, mondhatni, pesszimista anti-hősök csüggesztik el az olvasót. A gyengeség is lehet előbbre vivő, ha küzdünk ellene, s nem nyugszunk bele tétlenül, hogy esendők vagyunk. Csernák Árpád hősei tudnak harcolni önmagukért és másokért, vannak eszményeik, amelyek legyennek bár távol, mindig vonzzák az ideálokra éhes embert, aki képes legyőzni az erőszak megnyilvánulásait és saját gyengeségét, ha a szolidaritás

megnyilvánulásait tapasztalja. *A túlélés stációi* bevezető része megrendítő hitelességgel igazolja ezt a megállapítást. A menekülő katonaszökevény célba veszi a zúgva rohanó dzsipet, de meglátja a tiszt mellett ülő gyereket, leengedi kezét és nem lö. Aztán az őrjöngve kavargó porban ismét felbukkan a jármű. A tiszt megpillantja a katonát és azonnal tüzel. „A szökevény maradék erejével átdobta magát a kerítésen. Csend. Sokáig várt mozdulatlanul. Füle a földre lapult.” Érezte, hogy folyik a vére. Elájult. Egy cipész talált a sebesülthe. Bevonszolta a műhelyébe. „Kioperálta belőle a golyókat, és bekötötte a sebeket. Hetekig bújtatta, civil ruhát adott neki. Amikor a fiatalember lábára tudott állni, elindult haza.”

A jelenet olvastán egy nagyon emberi kérdés toltulhat fel bennünk: jótétért valóban viszonzást várhatunk-e. Ám kételyeinket talán hatálytalanítja a következő eseménysor, amely olykor szóról szóra azonos az irgalmas szamaritánuséval. Mert a világban nemcsak kegyetlenül öldöklők lövöldöznek, hanem vannak, akik bekötözik testi és lelki sebeinket. Mindaddig él a remény, amíg ők vannak többségben, amíg az evangéliumok üzenete áthatja hétköznapijainkat. Ezt az üzenetet fogalmazza újra novelláiban Csernák Árpád, megtoldva egy bensőséges önvallomással: „A szél itt berzenkedik közöttünk. Mennyi remény, derű, és mégis mennyi megadás van ebben a sustorgásban. Itt vagyunk, együtt vagyunk, élünk, érünk, összegyűjünk a fejünket, összedörzsöljük szarainkat; szépek vagyunk, fiatalok és egészségesek, és mire megérünk arra: kenyér leszünk az Úrnak asztalán. Mire megérünk: megértjük a titkot, lehajtjuk fejünket és kenyér leszünk az Úrnak asztalán.” A búzaszálak suttogják e gondolatokat a *Vadrezervátumban*, de közöttük úgy az elmélkedő író is búzának érezte magát. Ám az idillnek vége szakad: puskás ember érkezik lovon és kiűzi a paradicsomból. Elindul. „A puskás ember mögöttem állt. Tarkómon éreztem a tekintetét.” Haladunk, megyegetünk az élet útján. Tarkónkon érezzük a puskás ember tekintetét. De azt a biztos tudatunkat ő sem lúgozhatja ki belőlünk, hogy kenyér leszünk az Úrnak asztalán. Olyan meggyőződés ez, amely élete végéig erőt ad a hívó embernek, és megajándékozza Isten közelségének biztonságával.

Mindez nem azt jelenti, hogy Csernák Árpád elszakadna a valóságtól. Inkább annak minden mozzanatát fontosnak, fel- és megjegyzésre érdemesnek mutatja. Annak idején kísérleteztek az úgynevezett mozzanatos fogalmazással. Az volt a lényege, hogy minden csekélyebb legapróbb összetevőit is nyomon kövesse a fogalmazás írója. Ilyen s hasonló címjavaslatok szerepeltek az ajánlásban: „Kinyitom a tanterem ajtaját.” Kiderült, hogy így értelmetlen a kísérlet, mégis volt egy po-

zítívuma: megtanított a jelenségek, tények, tettek alapos mérlegelésére és megfigyelésére. Csernák Árpád elbeszéléseinek egy részében megvalósul ez a törekvés. Példaértékű e vonatkozásban a *Terítéken*, melyben harmonikusan talál egymásra leírás és történet, mégpedig olyan típusú leírás, melynek során a tárgyak egyetlen pillanatra sem veszítik el kontúrjaikat, hanem beleolvadnak az elbeszélő gondolataiba, erősítik az eseményektől való távolságtartását. Talán az is belejátszik ebbe a pontosan kidolgozott leírás-sorba, hogy egy színművész jeleníti meg a tárgyak egymásutánját, ugyanolyan figyelmesen, ahogyan a színpadról tekint a közönségre. A tárgyak sokféleségéből a világ (még hozzá a teremtett világ) megejtő sokszínűségére következtethetünk (erről is szó esik egy-egy elbeszélésben), abból pedig az emberi lélek beláthatatlan gazdagságára, amely mindig kibontakozik a szereplők gondolataiból. Így hát elének táru a világ kimeríthetetlen teljessége, amelynek részleteit ábrázolják a novellák. Jelentős írói teljesítmény ennek bemutatása. Többnyire az egyes ember szembeesít egy-egy töredékkel, de az egészből végül a totalitás sejtelve kel életre az olvasóban.

Némelyik jeles színészlőr írt lexikoncikkben ez a megfogalmazás szerepel: „színész író”. Többnyire azt rejtji, hogy a színész mesterségéről vagy darabok előadásmódjáról ír, olykor ellentmondásra ingerelve hozzáértő olvasóját. Csernák Árpád műveit olvasva azt mondanám: „író-színész”, hiszen könnyedén és elhízhető erővel alkot a papíron (vagy a gépben) is, annak fölényével, aki nemcsak az élet sorját tanulta ki, hanem képes arra is, hogy prózába foglalja, amit az életről tud, és tanulságosnak gondolva megosztja velünk tudását, meghozza úgy, ahogy ez az élet pereg, s hullámain folyamatosan közelebb juthatunk lényege és a mi rendeltetésünk, célunk felé. (*Stádium Kiadó*, Budapest, 2013)

RÓNAY LÁSZLÓ

EGY KÉPESKÖNYV KÉPTELEN

OLDALAI

Dobai Lili: *Képeskönyv*

Nem tudjuk, ki írta ezt a könyvet. Bárki lehet, aki Dobai Lili néven publikál. Vagy aki még sohasem publikált Dobai Lili néven. Nem álnév. Álnév szerzők nincsenek, a név mindig azonos azzal, aki használja. Fedi. Lefedi. Jelen esetben ismerünk ilyen nevű szerzőt, mégsem lehetünk benne biztosak, hiszen például verseket is olvashatunk e név alatt, sőt verseskönyvek is megjelentek, amelyek fokozhatják bizonytalanságunkat, hiszen e jelen, esszé-iztikus prózakötet szerzőjének szövegszerűen láthatólag semmi köze a költészethez. Krimi-szerzőként inkább el tudjuk képzelni, hiszen nyomó-

zások történeteiről van szó a könyvben, szövevényes és bonyolult kulturális és művészettörténeti rejtélyek kutatásáról, ha megoldásáról nem is, vagy csak részben.

Leginkább egy Máthé Andrea nevű szerzővel mutat rokon vonásokat ismeretlen szerzőnk, a Vigiliánál megjelent remek esszékötetével (*Útvesztőben*) — minden bizonnyal — egészen közelit. Ám hiába ismerünk Máthé Andrea néven közzétett egyéb roppant okos tanulmányokat, kritikákat, ez a könyvecske mégis egészen más. Teljesen mindegy, hogy Dobai Péter és Csokonai Lili törvénytelen gyerekére gyanakszunk-e vagy sem. Se gyanakvásunk, sem pedig a felkutatható tények nem segítenek.

Elmondom hát a saját változatomat. A könyv szerzője egy szép napon meg akarta látogatni mesterét, aki nem volt otthon. Pedig minden adva volt, a mester, akit tanítványa tesz mesterré, és fordítva, a tanítvány, aki a mester által lehet csak tanítvány. Ez a kiindulási alap. Szóval. Egy szép nap felkeresi mesterét hegyi házában a tanítvány (a könyv szerzője?), aki nincs otthon. A tanítvány be-megy a mester házába, hajlékába és várakozik. Sokáig. A mester nem jön, ő pedig elkezdi szöszölni a mester dolgaival. A várakozásban. A mester nem érkezik meg, az idő pedig múlik. Egészen addig, amíg rá nem jön, hogy a mester nem fog jönni, nem jöhet már. „Mindent megértett és semmit nem tudott” — olvassuk a kötet első írásában, a *Saját időben*. S ez egy nagyon fontos (lét)állapot. Most már ő lesz a mester házában lakója, nem tanítvány többé. Hisz nincs már mestere. De nem is mester még, hisz nincs tanítványa. Egy nagyon fontos dolgot mégis tud, helyére került, tudja a dolgát és teheti. Végre.

Szóval a folytonos tanulás könyve ez a Dobai Lili név alatt megjelenő gyönyörű könyvecske. A tanulása, miszerint a szerző folytonosan figyeli önmagát, s ebből igyekszik legjobb tudása szerint jutni valamire. S ez a legjobb tudás elég ijesztőnek tűnő esztétikai kategória, ami hátrálthatná is, de nem teszi, mivel minden ismeretéhez alázattal és kérdésekkel viszonyul. A megidézett tudások idézetek formájában tökéletesen szervesülnek a szövegbe, csupán a jegyzetekből lehet tudni, ki is írta, gondolta először ugyanazt. Mutatok egy példát: „Végül persze nem írt meg semmit, nem készült el semmivel. Nem jutott eredményre. De ennek már örülni is tudott. ‘A léleknek egyébként lehetnek külön örömei; de ami a testtel közös örömeiket illeti, azok egészen a szenvedélyektől függenek, úgyhogy azok az emberek izlelhetik meg a legnagyobb édeséget ebben az életben, akikre a leginkább hatnak. Igaz, hogy a legtöbb keserűséget is ők találják benne...’ Ebben maradt. Önmagával is, és kimondatlanul — övele is. Valószínűleg elfogadta, hogy a

szenvedélyes kétismeretlenesekre nincs megoldás.” Ennyi az idézet, és benne az elrejtett remek Descartes-vendégszöveg, tessék csak visszakeresni, melyik volt az a rész, vagy kitalálni, ahogy azt is, ki az az „önmaga”, akivel ebben a bölcsességben megegyezett. De hogy ki az az „övele”, ez már csak a találgatás terepe lehet, hogy itt — a korábbi részletekből kiindulva — földi vagy égi kapcsolatra utal, nem tudhatjuk. És mivel ezek voltak a könyv utolsó mondatai, éppúgy nem derült ki belőlük, hogy ki beszél a szövegekben, mint korábban. És a szerző kiléte, személye helyett ez lehet a fő kérdés. Ki beszél végig E/3-ban? (Egyes szám harmadik személyben.) Nem tudjuk a választ. Hiába van egy szerzőként dedikáló helyes és művelt nő — aki éppúgy lehet Máthé Andrea vagy Dobai Lili —, nem tudjuk, én legalábbis nem tudom, hogy ki beszél. És ettől nagyon jó a könyv. Több mint okos kérdések, több mint gyönyörűen esztétizált mondatok gyűjteménye képek, festmények szimbolikái kapcsán. Rejtély és talány, a legtöbb, amit egy jó műről elmondhatunk, legyen az könyv, zene vagy kép.

E *Képeskönyv* képtelen oldalain tehát a keresés könyve tárul fel előttünk. És van-e izgalmasabb dolog, mint keresni-kutatni képekben, zenében, szövegekben, abban a reményben, hogy jutunk valamire. Önmagunkkal, persze. A nyomozás, mint mindig, önmagunk után folyik, meg akarunk tudni valami fontosat ittlétünk miértjéről. A mester házában megtalált üzenet mindössze annyi, hogy... Ezzel az üzenettel mindenki azt kezd, amit akar. Tud. Vagy szeretne. Dobai Lili néven megjelent egy remek könyv az üzenet egyik lehetséges megfejtése kapcsán. Örüljünk neki, bárki is ő! (*L'Harmattan*, Budapest, 2014)

JÁSZ ATTILA

HÁY JÁNOS: XANADU

„Unom már, és unjátok ti is — mondta a tél, s egy éjszaka zsákba hányta a fegyvereit, és úgy elkotródott, mintha sosem járt volna itt” — ezzel a jelölletlen (*A velencei kalmárból* való) Shakespeare-idézzel kezdődik Háy János újra kiadott *Xanadu* című regényfolyama, amely egyszerre feszíti szét a lineáris elbeszélésmód kereteit, és szab gátat saját áradó poétikájának. Az így létrejövő, folyamatos fluktuációban lévő szövegetest vergődése-szárnyalása mentén rajzolódik ki a kötet mitikussá növesztett, mégis földhözragadt szerzői világképe; az ehhez kötődő velencei milió, illetve a hozzá kapcsolódó legendárium cölöpeiről rugaszkodik el a történet, ami az alcímhez híven *a föld, a víz és a levegő* szféráit járja be, keresztül-kasul cikázva időn és téren.

Az eklektikusnak is mondható, mégis egységes hang(ulat)ú narráció nem pusztán a vízváros kü-

lönleges atmoszférájában vegyül el; az európai civilizáció képzeletbeli kincstárát is szétrámolja (az antik tradíciótól kezdve, a keleti kultúrán át, egészen a kereszténységig), melyből egy sajátosan káján kacat-leltár, ezzel együtt pedig egy már-már bájosan kaotikus valóságértelmezés bontakozik ki. A minden mellékes epizódot bekebelező, valamint a felhalmozott, képzeletbeli kalandokat kiöklenedező mesélő (aki egyébként a könyvbéli kocsma Vincius nevű regélőmesterének alakjában ölthet testet) kerettörténete szerint „a velencei kereskedő olthatatlan szerelemre gyulladt egy szép piránói hajadon iránt, aki túrelmetlenül leste, mikor fut be a kikötőbe szerelmesének hajója. A városi szóbeszédre fittyet hányó velencei építtette a kikötőre tekintő palotát, s tétette rá a feliratot: *Lassa pur dir — Hadd fecsegjenek*” (*Jugoszlávia úti-könyv*. Budapest, 1997, 558). A furfangosan kivetett, toldozott-foldozott intertextuális háló ezen az egyébként valós épülethez kapcsolódó legendán kívül számos más irodalmi műre (Coleridge: *Kubla kán*, József Attila-versek, Shakespeare-dramarészek stb.), illetve történelmi tényanyagra (leginkább a 15. századi Olaszország története) is kivetül, természetesen az író magánmitologikus kitételein (lásd a Háy-féle angeológia Marlonjához-Marionjához fűződő szálát) kívül, szinte rostátlanul hagyva az egymásba gyúrt elbeszélői rétegek stilisztikai „hordalékát”.

Az olvasás során azonban lassan arra derül fény, hogy nem is igazán a kisajátított vendégszövegekből és szubjektív legendárium-töredékekből felépülő szemfényvesztő szerkezet a lényeges, hanem az a rendkívül plasztikus — hol homogén, hol sokszínű — poétika, melynek szavai éppen az általuk összehordott látszathalmot igyekeznek felaprózni, majd megsemmisíteni. Vagyis a regény retorikus teremtőereje visszájára fordul, hogy végül önmagát, pontosabban a történetek elmesélésének értelmét, azon belül is az ironikusnak kezelt irodalmi intenciót kérdőjelezze meg. „Összekeverjük, kiöntjük, és készen van az első fejezet. Aztán megint kavarnak rajta, kiöntjük, és készen a második fejezet. Keverünk harmincnyszor, és készen van mind a harmincnyszor. // Nem nagy dolog. // Bárki megcsinálhatja, ha van neki egy akkora tálja, amibe belefér pár tucát angyal, egy Teremtő, néhány részeges matróz, egy nagy tenger, meg Velence...” — írja Háy a fülszövegben, hogy aztán látványosan be is mutassa a „nem túl bonyolult”, elbagatelizált genezisgyakorlatot, melynek mutatványszerűsége mögött a jól ismert „vigyázat, mert csalok”-effektus jócskán benne van. Mert a lépten-nyomon felbukkanó bumfurdi angyalok, öntudatlan kocsmatöltelékek, aranylázban égő háziasszonyok és kalózzokkal viaskodó világhódítók képlékeny je-

lenléte nem valamiféle misztikus metamorfózis miatt ennyire masszaserú; az egymásba mosott szólamok nem felerősítik, hanem elnyomják a másik hangját, és csak az éktelen, artikulálatlan hangzavar ürességét visszhangozzák...

Akárcsak Vincius mámoros meséi a matrózok elázott agyában, úgy ülednek le a befogadó hullámzó tudatának mélyére a *Xanadu* éteri-démoni figurái. Hogy ki mit (kit?) hoz föl „a formaöntő tál” aljáról, az rajta áll — a „fecsegő felszín” úgysem fog neki elárulni semmit. Az ékszerektől roskadozó ruhájú „Tengerek királynője” sem osztogatja ingyen a kegyeit, ahogy az újra meg újra szétgyúrt, majd ismét összetapasztott őrangyalok sem eredendő jókedvükben ülnek a maguk alá süllyedő kalandorok nyakán. Maga a regénybeli Atya sem bánik kesztyűs kézzel kegyeltjeivel. Hogy Háty János *Istenek* című verseskötetének egyik darabjából (*Az Atya*) idézzünk: „Szóval homok vagyok és nyál — / mondta, ha eső zúg, / elmos az ár, / s ha nem esik, porrá szárít a nyár, / mert én több vagyok mint ő, / nekem jár a halál — / ezt gondolta nekem pluszba, / mert unta már, / hogy minden megmarad, / amit kitalál.” (*Európa*, Budapest, 2013)

PAPP MÁTÉ

TÓTH KRISZTINA: AKVÁRIUM

Ha egy irodalmi mű címe erdő, cirkusz vagy történetesen, mint a költő, novellista Tóth Krisztina regénye esetében, akvárium, akkor az olvasó, még ha nem is különösképpen jártas az irodalomban, tudja: metaforáról van/lesz szó. Nevezetesen olyan zárt világról, mint amilyen a halak s más víziállatok számára egy üvegketrec. Az emberi életnek is megvan a saját akváriuma, melyből nem tud kitörni se az egyes ember, se egy közösség. Nem is csak azért, mert úgy néz ki, mint egy épület, melyen „se ablak, se ajtó”, sokkal inkább, mert olyan determináltságot jelent, amelyből lehetetlen szabadulni.

Ilyen életbeli akvárium például a szegénység, amiről olvasatomban Tóth Krisztina műve szól. Ezt ábrázolja a regény írója alulnézetből, aminek emberi hitelességét a leírás tárgyilagosságának kell szavatolnia. Kívülállóként ábrázol, szinte fényképez, de az olvasóban részvétet és megértést kíván kiváltani. S bár a szereplők, és mindaz, ami velük történik, írói képzelet eredménye, a könyv valós koordinátái nagyon is ismerősek. Ugyanis a regénybeli akvárium „üvegfalai” Pest térképén pontosan lokalizálhatók. Ez a sajátos életter a „Váci út és a Lehel út között” található, hogy — talán nem blaszfémia irodalmi mű esetében ilyesmire gondolni — az egykor népszerű, ismert angyalföldi dalt idézzem. Azt, ahol arról

szól az ének, hogy „ütött-kopott utcák” vannak, sok a „füst, a korom és a köd”, s ahonnan, ahogy erre — szemben az elégikusan nosztalgizáló dallal — a regény utal: csak illúziók szárnyán lehet kitörni. Hogyan? Ha a léttér képezte akvárium-ban, mint Jóska bácsi teszi, magán-akváriumokat helyeznek el, azt, amely láttán, ha felébred az ember, úgy érzi, hogy „egy darabka tengert” lát. Vagy úgy, ahogy a regény talán legplasztikusabban megrajzolt szereplője, a valóságból szélhámiaival gúnyt űző, a jég hátán is megélő Klárimama teszi. Vagy pedig úgy, ahogy az egykori lágerlakó, enyhén autista, elhízott, „valami ártalmatlan, nagytestű háziállatot” idéző Eduka teszi, aki számára a külvilág nem létezik. Illetve ahogy az Amerikába távozott Piroska Tóni gondolja, akinek nincs nagyobb kívánsága, minthogy a gyerekkori Verát vegye feleségül. A többiek mélyen, kiszakíthatatlanul benne élnek macskaköves, vizeletszagú körfolyosós szoba-konyha mindennapjaikban. Vagy megpróbálnak ebből kitörni, mint a regény narrátora, Vera, Klárimama egykor elhagyott, majd miután mások felnevelték, évek múlva felfedezett lánya, aki — bár képességei alapján többre lenne hivatott — kishivatalnok marad, kinek helyzetét elviselhetetlenné súlyosbítja a hallgatag, szerény fiúból lángossütő kisvállalkozóvá avanzsált, magát félistennek vélő, arrogáns Lalival kötött házassága. Külön kell említeni Edit nénit, ki Jóska bácsival örökre fogadja és felneveli Verát, és aki semmit sem ért abból, ami évtizedeken át körülette történik, de azt nagyon is jól tudja, hogy emberként hogyan kell önmagát nem kímélve viselkednie. Számára csak ez az életforma létezik, s ebben szeretne maximálisan helytállni. Piroska Tónival, Jóska bácsival vagy Klárimamával szemben ő a sorsát vállaló akváriumlakó példaképe.

Róluk, egy zárt közegről, egy városrésznyi akvárium állott vizében pácolódó, reménytelenül élő emberekről ír Tóth Krisztina ebben a regényben, amely az író előző két könyvéhez, a kritikai elismerését kiváltó *Vonalkód* (2006) és a *Pixel* (2011) című novelláskötethez képest inkább vegyes, mint jó fogadtatásban részesült. Valóban nem magával ragadó olvasmány az *Akvárium*, de mélyen őszinte írói tett. Hogy nehezen adja meg magát az olvasónak, annak magyarázatát többek között talán a ráérős mesemondásban kell látni, de ez illik a témához, ahhoz a léthelyzethez, lelki és egzisztenciális nyomorhoz, amiről Tóth Krisztina ír. Komor könyv, melynek szürke színvilágába az olyan időnkénti politikai bugyutaságok hoznak némi felfrissülést, mint amit az egyik kislány mesél, apukájára hivatkozva, miszerint a „szövőlepkét az imperialisták tenyésztették ki és szabadították az országra, hogy kárt okozzanak

a termelésben. Pont úgy, mint a kolorádóbogarat, amit szintén az amerikaiak szaporítottak jól állcázott katonai terepeken, és dobáltak le repülőgépről az itteni földekre, hogy tönkretegyék a krumplitermelést.” (*Magvető*, Budapest, 2013)

GEROLD LÁSZLÓ

VIDA GÁBOR: AHOL AZ Ő LELKE

Lelkes fogadtatása volt Vida Gábor erdélyi író 2013-ban megjelent regényének. Egy korábbi elbeszéléskötete (*Nem szabad és nem királyi*. Magvető, Budapest, 2007) méltatásában Jászberényi Sándor „nagy kaliberű írónak” nevezte Vidát. Új regénye megerősíti ezt az állítást.

Az író többször is nyilatkozta, hogy nem „szövegirodalmat” akar írni, hanem mesélni akar, történeteket elmondani. És ezt teszi. Regénye azonban annyiban mégis „szövegirodalom”, hogy Vida rálelt a modorához, írói alkatahoz leginkább illő formára: az erőteljes ritmusú, lüktető, többszörösen összetett mondatfolyamok minden egysége leütéssel zár; letisztult, mívés, jó szöveg, elmerül benne az olvasó. Vida írásának hangulatteremtő ereje hitelesen jeleníti meg a korabeli világot s benne Kolozsvárt; minden fontos szegletét ismeri, s azok változatlanságát is: a reménytelen novemberek azóta is ugyanolyanok a főtéren. Mint ahogyan változatlan Werner Lukács sóvárgása-útkeresése is, aki előbb jogász-, később teológiahallgatóként, majd különös emigrációjából hazatérve otthonában idegenként tűnődik a szerelem élményéről, a hitről, a világban való helyéről. Nem tehetetlenül, de mégis sodródva lép új helyzetekbe, akárcsak szerelme, aki évekig várja, hogy aztán mégse várja meg, mert nem az a fontos, ami van, hanem ami még-már nincs, de lehetne-lehetett volna.

A regény hősei mindannyian sodródnak: útkeresésük, tétova lézengésük során azonban nem önnön feleslegességük tudatával küszködnek (mint az olvasóban önkéntlenül is felidéződött Gozsdu-hősök), hanem a kor és a helyzetük diktálta szerepet tekintik feleslegesnek („semmi nem ott van, ahol a valóságban lennie kell, vagy ahol megszokta valamikor nagyon régen”): vagy elkerüljük (mint Werner Lukács a világháború katonasorsát), vagy szándékosan félreértelmezzük (akárcsak Werner alteregója, Théofil Savin, aki a megszálló román hadsereg tisztjeként hajózási szakkönyveket böngész Budapesten és ásványgyűjteményt szerez szuvenírként). Lukács úgy kerüli ki a felkínált szerepet, hogy külön útján külön kalandokat keres: nem emigrál apjával (és sok ezer honfitársával) együtt Amerikába, hanem lát-szólag ok- és céltalanul afrikai vadászútra indul.

Lát-szólag, hiszen az sem irreálisabb, mint a Tolnai Világlapja egyetlen képe alapján sikeres amerikai jövőt tervezni, mint azt apja teszi, hogy majd csalódása után új illúzióba meneküljön és nemzetmentő történelmi szerepet álmódva nyomtalanul eltűnjön.

A 20. század első két évtizedét felölelő „Erdély-regényt” én inkább az önkeresés regényének nevezném. De annyiban valóban Erdély-regény, hogy segíthet a közkeletűvé vált giccsirodalmi Erdély-toposzon változtatni. (Bár nem ez a dolga.) A Trianon utáni megváltozott világ — már semmatikussá vált — önsajnálatba és üres heroizmusba, mártírúmba menekülő értelmezése helyett Vida az élhető lét, az otthon, a hit önerőből megtalált útjait fürkészi. Iróniája szelíd és szomorú, de mindvégig működik: „Odakint az erdélyi magyarság haldoklik, minden nemzet haldoklik éppen, haldokolni a legkönnyebb, és néha megyéri. (...) Heidler Elemér orvostanhallgató esténként halkán, vagy egész hangosan eluttogja rekedtes hangon Végvári vagy más álnevű költő versét a hazáról, a kítartásról, az emberségről — aki hallja, értse meg. És nem történik valójában semmi rendkívüli, 1920 van Európában.” Vida egyik nagy erénye, hogy nem tematizálja, de egyértelművé teszi, mit gondol a nemzetsorsról való szólások kiüresedett, patetikus hívószavairól (röviden, tömören, mintegy legyintve, nincs erről többet mit mondani): „anyaország, mekkora marha volt az is, aki ezt kitalálta, Patria Muma — anyahaza. A marhaságainkat rendszerint az ellenséges népektől vesszük át, lehetőleg tükörfordításban, hogy találjon minden.”

A regény címe egy félbemaradt mondat: *Ahol az ő lelke*, ott lehet élni, oda lehet hazatérni (ott-hont találni már kérdéses); *ahol az ő lelke*, ott lehet meghalni. Meghálni sem lehet rendesen, dohog egyszer az apa, valami mindig hiányzik. Jelentős szerepet játszik a Máttyás-szoborcsoport szinte mindegyik szereplő életében: fontos találkozásos színhelye, állandó festőtéma, képtelenség tökéletesen lefesteni: vagy az arányai nem stimmelnek, vagy — már eleve — hiányzik róla egy nőalak. Merthogy anélkül van-e teljesség, ott lehet-e a lélek. De kiindulási és érzékesi pont a királyi alak, ugratásra készen, számon tartja hívei hazatérését, „merre voltál, kicsi szolgálóm”, mintha minden hazatérés után elmesélhető lenne mindaz, ami történt. Hiszen a kezdeti teremtéstörténeti kritika is békülékenyebbé oldódik, túllép a bírálaton, nem is az a fontos már, hogy a Sátán Isten teremtménye-e, hanem hogy mit tehet az ember. „Miért jöttél vissza?” Mintha erre kielégítő választ lehetne adni: „akinek viszont pénze van és reménye, az csomagol és menekül; akinek se pénze, se reménye, az marad; néhány bolond pedig visszajön, mert se-

hol sincs semmije. A bolondok, akik szerelmesek a földbe, vagy a szegények, akik kénytelenek azt szeretni...” Van, hogy a hazafelé útját a vonat döntésére bizzuk. Vagy legalábbis úgy teszünk.

Jelentős, jó könyv. (*Magvető*, Budapest, 2013)

BENKŐ GITTA

PATRICK MODIANO: A KIS BIZSU

A Tarandus Kiadó és a fordító, Róhrig Eszter jóvoltából idén tavasszal újabb regénye jelent meg magyarul Patrick Modiano-nak, a neves francia írónak. A hazájában és nemzetközileg is ismert és elismert szerzőt, akinek 1968-ban kiadott első regénye (*La Place de l'Étoile*) óta már közel negyven könyve látott napvilágot, az elmúlt évtizedekben jó néhány rangos francia és európai díjjal jutalmazták egyes műveiért, illetve életműve egészéért, legutóbb, 2012-ben például az Európai Irodalom Osztrák Állami Díjjal.

Az 1978-ban megjelent és Goncourt-díjjal jutalmazott *La rue des boutiques obscures* című könyvében mondja az amnéziában szenvedő főszereplő-narrátor, hogy „az életben nem a jövőnek van szerepe, hanem a múltnak”, a regény nyitómondatai pedig így hangzanak: „Nem vagyok semmi. Semmi egyéb, mint halvány sziluett az estében egy kávéház teraszán.” (*Sötét Boltok utcája*. Ford. Déva Mária. Magvető, 1980, 195. és 7.) Az első magyarul is kiadott könyvből vett idézetek jól rámutatnak Modiano két legfontosabb, egész életművét végigkísérő alaptémájára. Az egyik szereplőinek saját identitásukra, életük értelmére irányuló állandó keresése, nem is annyira a jelen történéseinek megfigyelése és elemzése által, hanem a múlt eseményeinek felidézése, felkutatása segítségével. Hősei önmaguk után nyomoznak, aminek kiindulópontja általában régi fényképek, írásos dokumentumok, telefonkönyvek tanulmányozása, egykori helyszínek újbóli bejárása, elhomályosult vagy elfojtott emlékek felszínre hozása. Regényeiben a második világháború, illetve a holokauszt utáni nemzedék keresi saját énjét és múltját, melynek megkerülhetetlen része a szüleitől kapott örökség, Franciaország közelmúltjának történelme is. Modiano a hősei egyéni élettörténeten túlmutatóan, azok hátterében — s ezt a másik legfőbb témája — hangsúlyosan megjeleníti a negyvenes évek francia történelmét is, sőt egyike azoknak a francia íróknak, akik először írtak a német megszállás idején előfordult kollaborációról. (Nem véletlen, hogy Henry Rouso, a „Vichy-szindróma” kérdéskörét kutató jeles történész is nagyra értékeli Modiano-t.) Életműve ezen aspektusának egyik legjobb példája, hogy 1988 végén kezébe került a Paris-Soir napi-

lap 1941. december 31-i száma, melyben egy közlemény arról szól, hogy eltűnt egy tizenöt éves lány, ha bárki bármit tud róla, értesítse a szüleit. Kilenc évig tartó kutatómunka után, 1997-ben adta közre *Dora Bruder* című, fikatív és valós elemeket ötvöző regényét, amelyben saját, illetve a szülei emlékeivel egybeszöve megírta mindazt, amit sikerült kiderítenie az évtizedekkel korábban eltűnt lány sorsáról, aki családjával együtt Auschwitzban halt meg. (Magyarul lásd: *Dora Bruder*. Ford. és utószó Róhrig Eszter. Vince Kiadó, 2006.)

Modiano regényei nemcsak tematikusan kapcsolódnak szorosan egymáshoz, hanem az is előfordul, hogy egy-egy könyvének mellékszereplői valamelyik későbbi munkájának főhőseivé válnak. Némelyik kritikusa egyenesen modern „Emberi színjáték”-nak nevezi sorjázó regényeit, persze a balzacitól eltérően nála nem a hatalomvágy és a pénz mozgatja a szereplőket, hanem önazonosságuk keresése. A franciául 2001-ben megjelent *A Kis Bizsu* címszereplője (és anyja) is feltűnt már egy közel két évtizeddel korábban, 1982-ben publikált regénye, a *De si braves garçons* egyik fejezetében (lásd Róhrig Eszter *Emlékek térképe*. Patrick Modiano-ról című írását és fordításrészletét a *Bátor fiúk*ból a győri Műhely 2012. 2. számában). Tehát egyes szereplők újra felbukkannak a könyveiben, ezáltal sem engedi a végleges feledésbe, a semmibe veszni őket.

A Kis Bizsu is jellegzetes modianoí mű: a regény főhőse (egyben egyes szám első személyű elbeszélője), a fiatal Thérèse magányosan él Párizsban, mígnem egy nap a metróban megpillant egy nőt, aki feltűnően hasonlít több mint tíz éve eltűntnek hitt anyjára. Szinte biztos benne, hogy az anyját látja, akiről azt mondták neki, hogy meghalt Marokkóban. A nyomába ered, megtudja, hol lakik, de nem meri, nem képes megszólítani. A találkozás révén feltörnek benne elfojtott emlékei, és megpróbálja kideríteni, mi is történt kisgyermekkorában (a negyvenes években) vele és az anyjával, mielőtt őt egy vidéki kisvárosban élő barátnőjére bízta volna, ahonnan tizenhat évesen tért vissza a fővárosba. Emlékein kívül csak egy fém kekszesdobozban megőrzött fényképekre, anyja régi címjegyzékére és naptárára, az egykori helyszínek felkeresésére, illetve a vidéken gondját viselő Frédérique és annak barátnői által elejtett megjegyzésekre támaszkodhat. Megtudjuk, hogy anyja táncosnőnek készült, ám megsérült a bokája, ezért rossz hírű kabarékban volt kénytelen fellépni, eközben férj nélkül megszülte őt és már ötéves korában internátusba adta. Aztán váratlan fordulattal nagy lakásba költöztek, anyja nevet változtatott és filmszínésznői ambíciókat kezdett táplálni, s ő is szerepelt vele egy filmben — ekkor kapta tőle a Kis Bizsu művésznévet. Már nem a bentlakásos iskolába járt, de hiába élt két évig „otthon”, a fényűző házban, csak

szeretletlenségben és nemtörődömségben volt része. Közös életük azzal ért véget, hogy egy nap kivitte az Austerlitz pályaudvarra, nyakába akasztotta a nevét egy bilétán, és vonatra ültetve elküldte vidékre, ő maga pedig állítólag Marokkóba utazott. Frédérique-ék szerint még időben hagyta el Párizst, vagyis gyaníthatóan túl jó kapcsolatokat ápolt a németekkel, ezért nevezhették egyesek „La Boche”-nak („fricc”-nek).

Mint látjuk, itt is feltűnik a történelmi háttér, a negyvenes évek németek által megszállt Párizsa, ám csak utalásszerűen, a fő hangsúly Thérèse sorsán van. Emlékeinek felidézése mély lelki válságba sodorja, miközben puszta három szál köti a reális világhoz: Badmajevvel, egy félig orosz származású, művelt fiatalemberrel találkozik néha, egyik rosszullétekor pedig megismerkedik egy gyógyszerésznővel, aki anyáskodni próbál felette, illetve időnként Neuillyben egy jómódú házaspár kislányára vigyáz, akiben szinte önmagára ismer, mert ugyanolyan ridegség övezi a szülei részéről, mint annak idején őt. Az emlékeket és a jelen történéseit egybeszővő, finom utalásokkal és ismétlésekkel operáló regényből végül is nem derül ki, hogy valóban az anyja tűnt-e fel újra. Thérèse kutatódása, alászállása a múltjában a mélypontra jutva ér véget: beszedi a gyógyszerésznőtől kapott altatókat. Egy kórházban tér magához, inkubátorok között, mert helyhiány miatt a koraszülött-osztályon helyezték el — s itt, talán már megszabadulva újraélt emlékei nyomasztó súlyától, felcsillan előtte az újjászületés, egy új élet reménye.

A jövőre hetven éves Modiano munkássága kevéssé van jelen a magyar olvasói köztudatban, jóllehet több szempontból is fontos lehet(ne) számunkra életművének alaposabb megismerése, és nemcsak irodalmi-esztétikai, hanem például az emlékezetkultúra szempontjából is, hiszen joggal nevezhetjük őt a hűséges és megtartó, a múlt sebeit és bűneit is feltáró emlékezés, az áldozatok és a névtelen sorsok iránti szolidaritás írójának. (Ford. és utószó Róhrig Eszter; *Tarandus Kiadó*, Győr, 2014)

BENDE JÓZSEF

CHRISTIAN FELDMANN: ÉLET AZ ÁRRAL SZEMBEN A jezsuita Alfred Delp vértanúsága

A könyv Alfred Delp (1907–1945) német jezsuita szerzetespap életét mutatja be, aki a nemzeti-szocializmus kezdeti időszakában, elutasítva a szinte általánosnak tekinthető két lehetőséget — a megalkuvás nélküli ellenállást, illetve a feltétlen behódolást —, a párbeszédet választotta, de amikor rádöbent, hogy a totalitárius, a terrort törvényre emelő náci hatalommal lehetetlen bármily-

lyen dialógus, felvállalta a konfliktust, egészen a vértanúságig.

Christian Feldmann könyvéből egy olyan személyiség képe rajzolódik ki, aki egész életében másként gondolkodott, mint a környezete. Már a származása sem mondható átlagosnak: édesanyja katolikus volt, édesapja viszont evangélikus. Szülei csak egy évvel az ő születése után házasodtak össze. A gyermek Alfred az evangélikus népiskolába járt, de bensőséges kapcsolatban állt a katolikus plébánossal. (Ne felejtsük el: a 20. század első évtizedeiben az ökumenizmus szinte ismeretlen fogalom volt.) Egyik alkalommal annyira belemelegedett a vele folytatott élénk beszélgetésbe, hogy elkésett a konfirmációra felkészítő oktatásról, mire a dühös protestáns lelkész lekevert neki egy pofont. Erre az önérzetében megsértett Alfred a másik felekezetet választotta — végül is katolikusnak keresztelték —, katolikus elsőáldozó lett, és bérmlákozott.

Alfred Delp hatalmas műveltséggel rendelkező, nyughatatlan lélek volt, az állításokat és a tételeket nem fogadta el kérdés nélkül, emiatt már jezsuita noviciusként is gyakran került konfliktusba, többek között a későbbi híres teológussal, Karl Rahnnal. A könyv szerzője bőségesen idéz a jezsuita páter írásából, leveleiből és prédikációiból, aki a modern ember szenvedésének legfőbb okát abban látta, hogy elvesztette az egyensúlyt, az eligazítást adó középpontot, vagyis a Teremtőt. Az Istenről való lemondás pedig a humanitás elvesztéséhez vezetett. Delp szerint: *„Ez a kor végső soron az igazi embert keresi. Addig nem fogja megtalálni, amíg nem kész elhagyni az embert, és fölé emelkedni, hogy ott keresse és találja meg. És az a tragédiája, hogy nem találja az embert, mert nem Istent keresi, és Istent azért nem keresi, mert nem élnek benne igazi emberek.”*

Delp elismerte a nép természet adta tényeken alapuló sajátosságát, azt, hogy *„vér és szellem forraszt egy népet”*. Az embereknek otthon kell lenniük népük szellemében és történelmében. Ám a leghatározottabban szembefordult a nemzetiszocialisták *„vér- és földvallásával”*, hangsúlyozva, hogy egy népek sohasem szabad *„az emberiségből való teljes kiválásra és az emberiség egységének szétszakítására”* törekednie. Vallotta, hogy a népek végső soron *„Isten gondolatai”*, és ezért sohasem bálványok. Ezzel egyértelműen elutasította a Hitlerben megtestesült vezérkultuszt. Figyelmeztetett: ha az embereket arra bátorítják, hogy magukat váltásák meg, akkor a jelmondat a következő: *„Az önmagadban lévő üdvözítőben higgy.”* Minden tapasztalat ellentmond azonban az ember ilyen, Istenével egyenlő dicsőségének. Az ember önismerete és felelőssége megköveteli teremtett mivoltunk elismerését: *„Aki egész ember akar lenni, annak teremt-*

ménynek kell maradnia... Aki ember akar lenni, annak kereszténnyé kell lennie.”

Alfred Delp szívügye volt, hogy a keresztények a maguk hétköznapi környezetükben hitelesen és meggyőző erővel jelenítsék meg Istent. Új emberre válna kell az összeomlóban lévő világnak visszaadniuk az elvesztett egyensúlyt. „*Ti vagytok az új egyház tagjai, az új apostolok*” — szólította meg a világi hívőket, figyelmeztetve őket: nekik kell felkelteniük az emberek vágyát az értékek, az élet értelme iránt, és késznek kell lenniük arra, hogy az örök értékekkel szembesítsék őket. Olyan kereszténységre vágyott, amely nem megy el jámbor szemlesütéssel a világ nyomora mellett. Vitába szállt azokkal a keresztényekkel, akik a vallásosságot összekeverik a polgári jóléttel, és nem hagyják, hogy az Evangélium krisztusi lelke felrázza őket. Hangsúlyozta, hogy Isten és a vallás befogadására csak akkor lesz ismét alkalmas az ember, „*Isten hívását csak akkor fogja ismét meghallani, ha nem kell ember-telen, emberhez méltatlan körülmények között élnie*”.

Az Evangéliumot nem csupán hirdette Alfred Delp, de annak szellemében is élt. A II. világháború idején munkaruhában kutatott a bombázások túlélői után, bújtatta az üldözött zsidókat. Jezsuitaként hasonlóan gondolkodott, mint a protestáns lelkes Dietrich Bonhoeffer, aki feljegyezte: „*Aki nem emel szót a zsidóért, annak gregoriánt sem szabad énekelnie*.” Delp hirdette, hogy amíg az emberek nem ismerik el Istent abszolút Úrnak, és nem szeretik, addig „*szükségszerűen megsemmisítik és megölik egymást, mert mindegyikük mást tart a legfőbb parancsolatnak, a legnagyobb értéknek és szeretetnek*”.

Alfred Delp 1942 tavaszán találkozott Helmuth von Moltke gróffal, aki az általa vezetett Kreszlai Kör számára keresett a keresztény szociális tanítást jól ismerő szociológust. Ez a szervezet modelleket dolgozott ki Németországnak a háború várva várt végét követő újjáépítésére. Delp feladata a társadalmi rend megújulásának kidolgozása volt. A Moltke-kör felvette a kapcsolatot más ellenálló csoportokkal is, így a Claus Schenk von Stauffenberg gróf által vezetett szervezettel, amely 1944. július 20-án sikertelen merényletet kísérelt meg Hitler ellen. Négyen meghaltak, ám a diktátor horzsolásokkal és dobhártyaszakadással megúsza. Delpet ezt követően tartóztatta le a Gestapo. Azt nem tudni, hogy a páter értesült-e a merényletről, ő mindig tagadta ezt. Hat héttel a kísérellet előtt találkozott ugyan Stauffenberg gróffal, de még a bírósági ítélet is elismeri, hogy Delp nem feltétlenül tudott Stauffenberg „*gyilkos terveiről Führerünkkel szemben*”. Az ellene és a Kreszlai Kör ellen lefolytatott perkomédiában Delpet és Moltkét is halálra ítélte a náci bíróság. Az ítélet szerint a páter „*nagyon aktív volt a hazárulásban...*, a nemzetiszocializmus csupa ellenségé-

vel, nyílt államellenesekkel” konspiratív tervezésben vett részt, és „*tevékenyen*” buzdította őket. Alfred Delpet 1945. február 2-án felakasztották.

Hitvallását, amelyhez egész életében ragaszkodott, és a gyakorlatban is megélt, másfél hónappal vértanúhalála előtt leírta, karácsony éjszakai elmélkedései fejezik ki talán a legjobban: „*Isten emberré lesz. Az ember nem isten. Az emberi rend megmarad, és kötelező marad. De már megszentelt. És az ember többé és hatalmasabbá vált. Bízunk az életben, mert ennek az éjszakának a fényt kellett elhoznia. Bízunk az életben, mert nem egyedül kell élnünk, hanem Isten velünk élt.*” (Ford. Rosdy Pál; Új Ember Kiadó, Budapest, 2014)

BODNÁR DÁNIEL

SABINO CHIALÀ: A MAI EMBER EGY KERESZTÉNY SZEMÉVEL

Könnyen meglehet, hogy Sabino Chialà kötetének magyar címe láttán kétség ébred az emberben: a mai ember egy keresztény szemével? A keresztény ember már nem is lehet „korszerű”? Mi lehet az eredete ennek a megkülönböztetésnek és távolságtartásnak, amelyet a cím sugall? A kereszténység elveszítette volna társadalomformáló erejét? Ha az érdeklődő a magyar cím nem riasztja el (hiszen a magyarra nehezen átültethető eredeti — *L'uomo contemporaneo. Uno sguardo cristiano* — talán egy árnyalattal fiomabb, kevésbé direkt vagy provokatív), és rászánja magát, hogy figyelmesen elolvassa az alig kilencvenhárom oldalas kis kötetet, rájöhet arra, hogy az észak-olaszországi Bosében élő szerzetesközösség tagja nem a monasztérium „elefántcsonttoronyából”, mintegy „védett” helyről hirdet aspektusváltást, hanem a történelmi kontinuitás és a társadalmi folyamatok keresztmetszetében élő keresztény ember szemszögéből emel ki válságtüneteket, s melléjük állítja azokat a közkeletű hiedelmeket, amelyek meggátolják a válságból való kilábalást. Hogy mennyire nem a szerzői én és a kortárs ember elkülönítéséről van szó, az már a kötet elején nyilvánvalóvá válik: „*...hogy világosabban, és anélkül fejezzem ki magam, hogy továbbra is az általános, ezért könnyebben vitatható harmadik személy mögé rejtőznék — kik vagyunk mi? Mert »a mai ember« alapvetően mi magunk vagyunk, az »új nemzedékek« pedig a saját tükörképeink.*” (19.) A szerző emlékeztet arra, hogy a jelenségek bátor, keresztény értékekre alapozott megítélése nemcsak a másakra, hanem önmagunkra is vonatkozik. A kritikai attitűd akkor lehet teljes, ha szempontjainkat áthatja az önkritika.

Chialà világos, pontos és intenzív szövege elé kihívás méltó előszót írni. Barbara Spinelli megvilá-

gító erejű bevezetőjével eleget tett ennek a kihívásnak. Chialá gondolatmenetéből a perspektíva megváltoztatását ajánlja a figyelem középpontjába. Azt a perspektívát, amely a vertikális és horizontális vonalokból kirajzolódó mélységi dimenziót nem önmagáért, a technikai bravúrért, hanem a belőle kibontakozó emberi alakért alkalmazza. Spinelli kiemeli, hogy a rossz hír elhallgatásával nem kezelhető a probléma, a negatívum csak akkor válhat örömhírré, ha előtte számba vettük és megoldottuk a problémákat. Ennek előfeltétele az az okos bátorság, amely a rosszat a jótól határozottan képes elkülöníteni. Ahogy Chialá, úgy Spinelli is tisztán látja, hogy a történelmi aranykor pusztá légvár, hamis védekezési mechanizmus, amely csupán az emberi elme konstrukciója. Minden kort a maga hibáival kell értékelni, s nemcsak értékelni, hanem a korábbi tévedésekből tanulni is kell: „*a mai ember nyavalyái sem egyebek, mint variációk ugyanarra a témára: a pokol soha nem odakinn van; az ítélkezés olykor járhatatlan út; az ítéletet valaminek a szolgálatában jó hírré lehet változtatni*” (17.)

Chialá nem áll be a kulturális és morális kilátástalanságot hirdetők sorába. A szubjektum problémáját, a globalizáció és a partikularizmus együttes jelenlétét, a hitélet és a vallásgyakorlás látszólagos súlyvesztését, az interperszonális kötelekek gyors keletkezését és felbomlását olyan jelekként értelmezi, amelyek egy jónak induló fejlődési irány zsákutcai felé mutatnak. Chialá a közhelyszótárak olyan kincseit is számba veszi, mint amilyen a „csak a szívedre hallgass!” fel szólítás. A szerző szerint eredetileg ez a tanács az ember öntudatra ébredésére, az önálló döntéshozatalra való képesség kialakítására ösztönzött. Ez mindaddig pozitív fejleménynek tudható be, amíg a szubjektum helyesen észleli az én határait, s a másik teremtményi mivoltának tiszteletben tartásával cselekszik. Hiszen a saját szabadságom csak a másik szabadságának tekintetbevételével valósulhat meg. Rendellenesség akkor tapasztalható, amikor a másikat „egy gombnyomásra” kikapcsolhatónak gondoljuk, ha már nem elégíti ki kíváncsiságunkat a globalizáció által állandó tapasztalattá váló kultúraközi találkozások esetében, vagy éppen érzelmi igényeinket egy párkapcsolatban.

Chialá tudja, hogy a keresztény hitet megéltők számának csökkenése nem a szakralitás iránti érzék gyengülését jelzi Nyugat-Európában, hiszen ezzel egyidejűleg egyre többen érdeklődnek a keleti vallások spiritualitása iránt. Hatalmi szóval, a tekintély erejével immár nem lehet átadni hitet és hagyományt. A legendás '68-as nemzedéktől az újabb generációk örökségül kapták a szkeptizmust, tagjaik tele vannak olyan rele-

váns és érthető kérdésekkel, amelyekre hiteles, elfogadható válaszokat szeretnének kapni. Hogy a kereszténység milyen erőtartalékokkal rendelkezik e tekintetben, arra a keleti kereszténységgel és bibliakutatással foglalkozó szerzetes Péter és Pál apostol leveleinek egyes szakaszaival, valamint azok értelmezésével válaszol. A keresztény ember kinyilatkoztatásszerű prédikációk, vagy a kommunikációs stratégia újratervezése helyett hiteles válaszokat saját életpéldájával adhat. Olyan életpéldával, amely magyarázat a benne lakozó reménység okára, amelyben elfogadja, hogy nem lehet minden kérdésre tökéletesen kész válasza, amelyben benne foglaltatik saját gyengesége és sérülékenysége. A keresztény ember nehezen megvalósítható élete olyan élet, amely minden kínjával és viszontagságával abban a történelemben valósul meg, amelyben Isten maga is megtestesült, és beteljesítette a megváltás művét.

Chialá a kötet utolsó szakaszában Jézus és a házasságtörő asszony János evangéliumában olvasható (Jn 8,1–11) példázatának érzékeny egzegézisét adja. A szövegmagyarázat magvát ugyan jól előkészítik azok a szempontok, amelyek a bírások eljárásának jogtalanságát bizonyítják, de az igazi centrumot Jézus ítélethozatalának módja, s annak tanulsága adja. A bírások egyértelműen ürügyként vitték Jézus elé az asszony ügyét, azzal a céllal, hogy sarkokba szorítsák a Mestert. Jézus látta, hogy egyetlen módon figyelmeztetheti a vádaskodókat: ha önvizsgálatra szólítja fel őket a Törvény tükrében. Miután mindegyik vádló elállt az asszony megkövezésének szándékától, Jézus és az asszony magukra maradtak a színhelyen. Chialá nemcsak Jézus térben való mozgásának, mozdulatainak jelentőségére (lehajol, a porba ír) figyel, hanem arra a momentumra is, hogy magával az asszonnyal mondatja ki feloldozásának szavait: „*Rendkívüli eljárás mód, amelyben még a feloldozás sem passzív tárgyá, hanem egy felszabadító folyamat aktív résztvevőjévé teszi a másikat. Az asszony maga fejezi ki ezt először, mert kezdi »érezni« a róla kimondott, a lábai elé írt szó jótékony hatását. Hogy újra Istennel való kapcsolata alanyává válhat.*” (86.) Ahogy Jézusnak, a szövegben többször idézett Ninivei Izsáknak vagy Szent Ágostonnak, úgy Sabino Chialának sincsenek illúziói az emberrel kapcsolatban. Tudatában van annak, hogy az ítélet fontos, de soha nem a bűnöst, hanem a bűnt kell elítélni. S a legutolsó szó soha nem az ítéleté, hanem a megbocsátásé lehet, amely kizárólag a feltétel nélküli szeretet által lehetséges. Még van hova fejlődnünk. (Ford. Pintér Judit; Bencés Lelkiségi Sorozat 52, *Bencés Kiadó*, Pannonalma, 2013)

IKKER ESZTER

SOMMAIRE*Changement de générations et image d'avenir*

- MAGDOLNA FERENCZ: Sur le changement de générations de nos jours
 MIKLÓS GYORGYOVICH
 – PÉTER PILLÓK: Le changement du statut social des jeunes croyants
 KINGA SZABÓ-TÓTH: Idées, projets des jeunes concernant le mariage
 Poèmes de Gökhan Ayhan, Lili Dobai, Attila Jász et Kristóf Kovács
 ZOLTÁN SZÉNÁSI: La poésie lyrique de Babits dans la poésie de György Rónay
 HUBA MÓZES: Sur Jenő Dsida et András Ferenc Kovács
 ■ Entretien avec Tamás Tarján sur l'écrivain Iván Mándy

INHALT*Generationswechsel und Zukunftsbild*

- MAGDOLNA FERENCZ: Über den Generationswechsel heute
 MIKLÓS GYORGYOVICH
 – PÉTER PILLÓK: Die Veränderung des gesellschaftlichen Status der religiösen Jugend
 Vorstellungen, Pläne von Jugendlichen über die Ehe
 Gedichte von Gökhan Ayhan, Lili Dobai, Attila Jász und Kristóf Kovács
 ZOLTÁN SZÉNÁSI: Die Lyrik von Babits in der Dichtung von György Rónay
 HUBA MÓZES: Über Jenő Dsida und András Ferenc Kovács
 ■ Gespräch mit Tamás Tarján über den Schriftsteller Iván Mándy

CONTENTS*Generational Change and Images of the Future*

- MAGDOLNA FERENCZ: About the Generational Change Today
 MIKLÓS GYORGYOVICH
 – PÉTER PILLÓK: The Change of the Social Status of Religious Youth
 Ideas, Plans of Young People about Marriage
 Poems by Gökhan Ayhan, Lili Dobai, Attila Jász and Kristóf Kovács
 ZOLTÁN SZÉNÁSI: The Lyric Poetry of Babits in the Poetry of György Rónay
 HUBA MÓZES: About Jenő Dsida and András Ferenc Kovács
 ■ Interview with Tamás Tarján about the Writer Iván Mándy

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- DOBAI LILI Hónapról hónapra
Képeskönyv
- HÁY JÁNOS Xanadu
- TÓTH KRISZTINA Akvárium
- VIDA GÁBOR Ahol az ő lelke
- PATRICK MODIANO A Kis Bizsu
- CHRISTIAN FELDMANN Élet az árral szemben.
A jezsuita Alfred Delp vértanúsága
- SABINO CHIALÀ A mai ember egy keresztény szemével

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bende József, Benkő Gitta, Bodnár Dániel,
Gerold László, Ikker Eszter, Jász Attila,
Papp Máté és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Bibliai motívumok mai irodalmunkban
- Cseke Ákos, Görföl Balázs,
Hoványi Márton, Pomogáts Béla,
Prohászka László, Szénási Zoltán tanulmánya
- Halmi Tamás, Juhász Anikó,
Lackfi János, Sárándi József,
Vasadi Péter és Zalán Tibor írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

977004260200514009